

Jacob Hammar

KULTURKANON

FÖR VANLIGT FOLK

100

VERK SOM FORMADE
SVERIGES KULTUR

STÖTTA PROJEKTET PÅ

[BUYMEACOFFEE.COM/KULTURKANON](https://buymeacoffee.com/kulturkanon)

INLEDNING

KULTURKANON FÖR VANLIGT FOLK

Den 2 september 2025 fick Sverige sin kulturkanon genom utredningen SOU 2025:92. Det presenterades en lista på 100 verk, fördelade på tio områden – från litteratur och musik till uppfinningar och lagar. Tanken var god: att ge oss en gemensam kulturell bas och göra det svenska arvet lättare att hitta.

Men när jag väl började läsa insåg jag snabbt att tröskeln var hög. De officiella motiveringarna var skrivna av experter, för experter. Språket var akademiskt, svårgenomträngligt och krävde ofta stora förkunskaper. Dessutom saknade jag ofta det mest grundläggande: Vad handlar boken faktiskt om? Vad föreställer tavlan? Jag trodde att motiveringarna skulle räcka för att förstå verken, men ofta missade de själva innehållet till förmån för komplex kontext och analys.

Eftersom jag inte fick svaren jag sökte, började jag själv djupdyka i verken, ett efter ett. Någonstans längs vägen insåg jag att ingen "vanlig människa" ska behöva lägga ner det här hästjobbet bara för att hänga med. Det saknades en enklare guide.

INLEDNING

Den här boken är den guiden. Jag har utgått från urvalet i den officiella kulturkanonen, men jag har skrivit om texterna så att de går att begripa. Jag har skalat bort det akademiska språket och lyft in det jag själv saknade – som handlingen i en roman eller bakgrunden till en uppfinning.

Boken är upplagd för att du snabbt ska få koll. Varje verk presenteras med:

- En enkel sammanfattning: Vad verket faktiskt är eller handlar om.
- Varför det är viktigt: En tydlig förklaring av verkets betydelse, utan krångel.
- Snabbfakta: Det viktigaste om vem, när och varför.

Det här är boken för dig som är nyfiken på vad som format Sverige, men som vill slippa googla ord som ”ecklesiastikminister”.

Nu kör vi.

INNEHÅLL

1. LITTERATUR	VERK 1-10.	S. 5-24
2. BILD & FORM	VERK 11-20.	S. 25-35
3. MUSIK	VERK 21-30.	S. 36-46
4. FILM & SCENKONST	VERK 31-40.	S. 47-57
5. LÄRDOM & SAKPROSA	VERK 41-50.	S. 58-68
6. LAG & RÄTT	VERK 51-60.	S. 69-79
7. RELIGION	VERK 61-70.	S. 80-90
8. EKONOMI	VERK 71-80.	S. 91-101
9. UPPFINNINGAR	VERK 81-90.	S. 102-112
10. OFFENTLIGHET	VERK 91-100.	S. 113-123

VERK 1-10

LITTERATUR

Litteraturlistan följer ramen nio prosaverk och en antologi (samling av dikter) med tio dikter. Expertgruppen valde bort att bara fokusera på traditionella, "svåra" mästerverk. Istället lade man till verk som är lätta att relatera till för läsare idag. Därför hittar du en blandning av tung litteratur, barnböcker och populärlitteratur. Kategorin består av nio böcker och en antologi bestående av tio dikter.

Verken ses som referenspunkter eller fönster in i ett konstnärskap eller en viss tid. I urvalet har man också sett till att inkludera verk som visar att kulturen före 1975 var mångfaldig, till exempel genom att ta med ett samiskt och ett romskt perspektiv. Detta ger en bra bild av hur Sverige har skildrats och förändrats i skrift.

Det går an [Carl Jonas Love Almqvist]

Alla vill verkligen inte gifta sig. Men tidigt 1800-tal var det inte så lätt att välja bort. Den här romanen startade en samhällsdebatt om äktenskap!

Det går an skrevs av den kända författaren Carl Jonas Love Almqvist och handlar om Sara och Alberts kärlekshistoria. Den utspelar sig under en resa genom Sverige där paret försiktigt närmar sig varandra. Den visar upp verkligheten med sitt osminkade språk och vardagsrealistiska scener. Men det som gjorde den så kontroversiell och ny var Saras syn på relationer. Hon tyckte att en relation skulle vara baserad på kärlek och respekt, inte på äktenskap som ett ekonomiskt, juridiskt och religiöst tvång. Kärlek ska inte vara en formalitet.

Även idag känns Saras tankar om frihet, jämlikhet och respekt i relationer väldigt aktuella. Boken blev en skandalsuccé när den kom, och ledde till en het debatt om äktenskap och kvinnors ställning. "Det går an" banade väg för senare jämställdhetssträvanden i Sverige och är en tidig och viktig roman om vardagsrealism. Dess enkla språk och fokus på karaktärernas inre liv gör att berättelsen fortfarande känns levande och relevant.

Författare: Carl Jonas Love Almqvist. **År:** 1839. **Varför är den med i kulturkanon?**

Boken skildrar tidigt moderna tankar om en fri och jämställd relation och blev en av de mest omdebatterade och inflytelserika svenska romanerna.

Giftas. Äktenskapshistorier 1-2. [August Strindberg]

Strindberg visste att ”de levde lyckliga i alla sina dagar” var en bluff. I Giftas tar han på sig sina kritiska glasögon och synar äktenskapslivet och kvinnorollen.

Giftas är två novellsamlingar som släpptes 1884 och 1886, skrivna av August Strindberg. De slog ner som en bomb i kulturlivet. Strindberg hade tidigare irriterat fina och mäktiga människor, men med Giftas tog det hus i helvete. Speciellt en novell tolkades som att han drev med religionen, vilket ledde till den berömda Giftasprocessen där Strindberg ställdes inför rätta. Han friades, men alla var på honom och det drev honom utomlands. Strindberg var inte bara i luven på de konservativa, han kritiserade också de progressiva krafterna. Han gick emot tidens ström om kvinnans frigörelse, vilket gjorde att han även fick sina gamla vänner emot sig. Strindberg kritiserade det han såg som en trend, "kulturkvinnan", som ville frigöra sig från äktenskapet.

Strindbergs kompromisslösa syn på äktenskapet och kampen mellan könen är fortfarande tankeväckande. Novellerna visar hur svårt det var att vara både man och kvinna i en tid med rigida roller. De påminner oss om att samhällsdebatter om jämlikhet inte är nya, och att de ofta är laddade med konflikter, även inom den "progressiva" sidan. Verket är ett lysande exempel på Strindbergs stil: han vägrar vara enkel och bekväm, och utmanar ständigt vad som är "rätt" att tycka.

Författare: August Strindberg. **År:** 1884 och 1886. **Varför är de med i kulturkanon?** Novellsamlingarna visar på kraften i litteratur. De både skapade samhällsdebatt om jämställdhet och ledde till en viktig rättsprocess om yttrandefrihet.

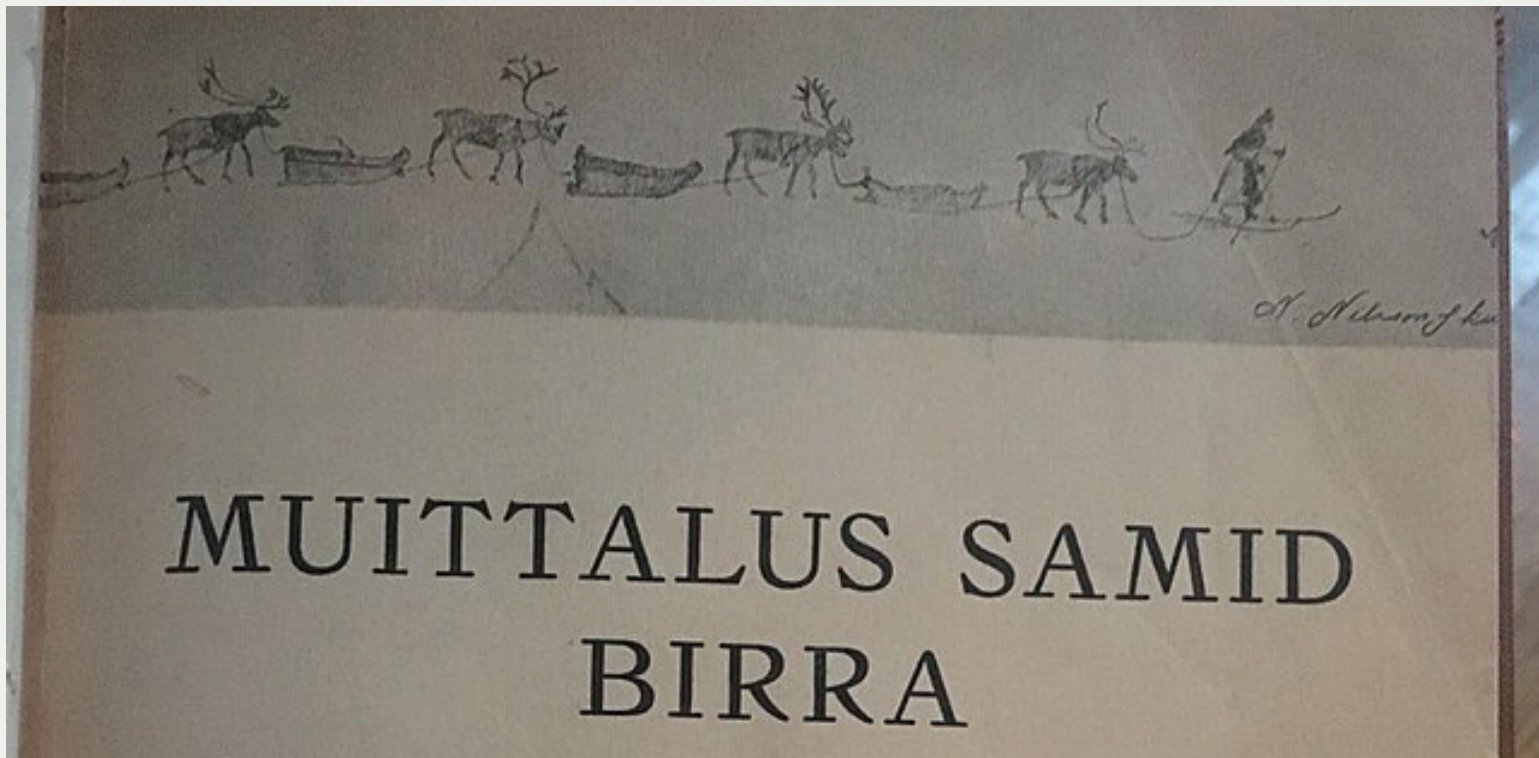
Gösta Berlings saga [Selma Lagerlöf]

En svensk klassiker, som håller än idag. Selma Lagerlöf blandar verkliga händelser med magiska sagor som drömmar dig bort till ett gammalt vackert Värmland.

Häng med på värmländska äventyr. Gösta Berlings saga handlar, som man kan ana, om Gösta Berling. Gösta är en försupen präst som har förlorat allt, och blir del av ett vilt gäng som kallas kavaljerer. De lever för dagen, livsglada och ansvarslösa. Vi får läsa om deras äventyr, och när de får bestämma över den lilla byn de bor i så går det som väntat inte så bra.

Den är inte bara en medryckande historia, utan också en nyckel till den svenska litteraturhistorien. Med Gösta Berlings saga flyttade Lagerlöf fokus från de stora städerna till landsbygden och det förflutna. Selma Lagerlöf skriver också på ett väldigt speciellt sätt, hon viskar en gammal saga i ditt öra. Hon blandar vad som är sant med gamla legender och skrönor. Det var helt nytt när boken kom. Selma Lagerlöfs sätt att skriva gjorde att hon blev välkänd, och hon blev till slut den första kvinnan i världen som fick Nobelpriset i litteratur.

Författare: Selma Lagerlöf. **År:** 1891. **Varför är den med i kulturkanon?** Selma Lagerlöfs debut lyfter fram landsbygden och sagan. Det är en färgstark berättelse med en unik fabulerande stil.

Muittalus sámid birra. En bok om lapparnas liv [Johan Turi]

Johan Turi blev samernas röst på 1900-talet. En unik inblick i samernas liv, berättat från samerna själva. Ett nytt inifrånperspektiv!

Johan Turi föddes 1854 och levde hela sitt liv som nomad, flyttade sitt hem efter renhjorden. Tack vare vänskapen med den danska författaren Emilie Demant Hatt fick han en unik chans att publicera en bok om samerna, från samernas perspektiv. Turi delar med sig av hur livet såg ut för samerna, allt från hur man skötte renar och jagade till gamla sedvänjor vid begravingar och folklig sjukvård. Det speciella är hur Turi smidigt blandar det vardagliga med det övernaturliga. Han väver in berättelser om andar och vålnader utan att dra en skarp gräns mellan realism och magi.

Muittalus sámid birra är en milstolpe för att den lyfte fram den samiska muntliga kulturen i en tid då den lätt ignorerades av det svenska majoritetssamhället. Den fungerade som en kollektiv "minnesbank" för samiska erfarenheter och traditioner och gav en röst åt en kultur som sällan hördes. När Muittalus sámid birra gavs ut 1917 på svenska gav den många i Sverige en djupare förståelse för samernas liv, kultur och historia.

Författare: Johan Turi. **År:** 1917. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken gav ett unikt inifrånperspektiv på samers liv och traditioner. Den var skriven från samernas perspektiv på ett sätt som inte hade skett tidigare.

Kallocain [Karin Boye]

En bok så tidlös att den skulle kunna ha skrivits igår. En bok om en värld där all frihet försvunnit, alla blir övervakade, och ingen får ha några hemligheter. Det här är Kallocain.

Det här är en klassiker när det gäller dystopiska framtider. Kallocain utspelar sig i ett samhälle där staten styr allt. Huvudpersonen, Leo Kall, är en forskare som skapar ett nytt medel han kallar "kallocain". Den som tar det börjar berätta allt de tänker, även de mest hemliga tankarna. Leo är först stolt över sitt verk, men sen fattar han att han egentligen bara skapat ett väldigt effektivt sätt att förtrycka människor. Ett sådant medel skulle väl skapa problem i alla samhällen, men särskilt i det som boken utspelar sig i. Där staten styr allt, där alla invånare ständigt är övervakade och angiveri belönas.

Boken skrevs av Karin Boye och gavs ut 1940, under andra världskriget. Det var Karin Boyes sätt att varna för diktaturer som kan straffa människor inte för att de gör fel, utan för att de tänker fel. Boken blev omedelbart en succé och var en av de första stora dystopiska böckerna, nästan tio år innan George Orwells 1984. Karin Boyes dystopiska framställning av en övervakningsstat är ständigt relevant.

Författare: Karin Boye. **År:** 1940. **Varför är den med i kulturkanon?** Det är en stark varning för diktatur och total kontroll över människors tankar.

Pippi Långstrump [Astrid Lindgren]

Pippi Långstrump är mer än en nioårig tjej med röda flätor, starka armar, springiga ben och snabb mun. Pippi var en revolution!

Vi känner henne alla: röda flätor som står rakt ut, en apa som heter Herr Nilsson och en hel kappsäck full med guldpengar. Pippi lever i Villa Villekulla helt själv, utan en enda vuxen. Hon sover med fötterna på huvudkudden, retar både poliser och lärare och hon är så stark att hon kan lyfta sin häst. Hon ifrågasätter, gör saker på sitt sätt och hamnar på äventyr.

Den första boken om Pippi Långstrump kom ut 1945 och blev succé direkt. På den tiden var Pippi modern, något nytt, som nästan alla älskade. Nästan alla. Vissa har beskrivit Pippi som onormal, smaklös, självfixerad och hänsynslös. Men Pippis effekt på vår kultur går inte att säga emot. Pippi bidrog till det moderna Sverige med liberala tankar och kritik mot gammalmodiga normer och tankesätt. Astrid Lindgrens böcker stod också för en ny typ av barnbok (1945 släpptes Lennart Hellsings första bok och även första Mumin-boken) med ett nytt sätt att se på barn. Idag lever Pippis arv kvar i stora delar av kultur skapad för barn.

Författare: Astrid Lindgren. **År:** 1945. **Varför är den med i kulturkanon?** Pippi vågade ifrågasätta normer och kom med nya tankar. Hon har en alldeles särskild plats i många svenska hjärtan och barndomar.

Utvandrarna [Vilhelm Moberg]

Vilhelm Moberg lyckades forma vår syn på vår egen historia. Karl Oskar och Kristinas resa mot Amerika, från fattiga Småland, har en särskild plats i vårt kollektiva minne.

Utvandrarna gavs ut år 1949 och är den första delen i en romanserie som snabbt blev en svensk klassiker. Vilhelm Moberg berättar historien om Karl Oskar och Kristina Nilsson och deras kamp mot fattigdom och förtryck i Småland på 1850-talet. Det fanns inte mycket mat och framtidstron var klen där de bodde. Så tillsammans med andra utvandrare väljer (eller tvingas, beroende hur man ser på det) de att lämna Sverige och bege sig till Amerika. Moberg lyckades ge liv åt dessa karaktärer genom att skildra deras vardag, deras strävan och deras starka tro, ofta med ett ålderdomligt och genuint språk. Verket lyfte fram de stora personliga uppoffringar som krävdes av den miljon svenskar som sökte lyckan på andra sidan havet.

Utvandrarna är idag ett verk som hjälper oss att förstå en stor del av Sveriges historia. Den påminner oss om varför så många lämnade landet, men också om de eviga mänskliga temen som hunger, hopp och frihet. Berättelsen är inte längre bara en bok, den har också blivit till film och musikalen "Kristina från Duvemåla". Det visar hur historien om Karl Oskar och Kristina har format vår syn på det förflutna och att den fortfarande berör oss djupt.

Författare: Vilhelm Moberg. **År:** 1949. **Varför är den med i kulturkanon?** Det är en folkkär skildring av den stora svenska utvandringen och den har haft stor betydelse för både litteratur och den svenska identiteten.

Katitzi [Katarina Taikon]

Katitzi ville bara leva ett vanligt liv. Den här självbiografiska bokserien gav oss en unik inblick i hur det var att vara rom i Sverige.

Katitzi är en hel bokserie. Den första boken kom ut 1969 och handlar om sjuåriga Katitzi och hennes liv. Hon hamnar på barnhem och får uppleva romskt lägerliv, men också den hårda diskrimineringen. Exempelvis får hon inte gå i skolan. Bokserien bygger delvis på Katarina Taikons egna upplevelser och hon tog in romers erfarenheter i barnlitteraturen på ett helt nytt sätt. Taikon var en välkänd aktivist och debattör, och genom Katitzi-böckerna kunde hon både visa den romska vardagen och lyfta fram konflikten mellan tradition och längtan efter ett modernt, självständigt liv.

Katitzi-böckerna sätter ord på de svårigheter som många minoriteter möter. Den lär oss om en del av Sveriges historia som många kanske inte känner till, och berättar hur romernas vardag faktiskt såg ut. Det är viktig påminnelse om kampen för jämlikhet. Berättelsen är ett tidlöst exempel på hur viktig litteraturen är för att ge röst åt de som annars inte blir hörda, och för att skapa förståelse och empati i samhället. Katitzi-böckerna är väldigt omtyckta och flera generationer har läst dem i skolan, vilket har gjort att Taikons berättelser verkligen nått en bred publik.

Författare: Katarina Taikon. **År:** 1969. **Varför är den med i kulturkanon?** Bokserien var nyskapande genom att skildra romers liv från ett barnperspektiv och lyfte viktiga frågor om romers, och andra minoriteters, utanförskap i Sverige.

Den vedervärdige mannen från Säffle [Maj Sjöwall och Per Wahlöö]

En samhällskritisk deckare. Den vedervärdige mannen från Säffle är en rå, samhällskritisk inblick i 1970-talets Sverige. Fortfarande relevant i dagens diskussioner om rättvisa och maktmissbruk.

När Den vedervärdige mannen från Säffle kom ut var det något helt nytt. Det här var ingen vanlig deckare. Maj Sjöwall och Per Wahlöö ville visa hur det verkliga polisjobbet såg ut. Det är inte bara action och adrenalin, det är byråkrati och blanketter också. I boken hittas en omtyckt poliskommissarie mördad. Polisen Martin Beck och hans team måste lösa fallet, men de upptäcker att den mördade mannen inte var så god och fin som alla trodde.

Den vedervärdige mannen från Säffle kom ut i en tid då många kritiserade den svenska välfärdsstaten, inte minst polisen. Det blev Sjöwall & Wahlöös samhällskritiska bidrag i debatten, med fokus på maktmissbruk och missnöje inom polissystemet. Många författare blev inspirerade av deras sätt att skriva, och den moderna socialrealistiska deckaren var född. En klassisk del av handlingen är att brottet på något sätt speglar samhällets brister. Boken är viktig för den påverkade kriminalgenren i stort, sen är ju också bokens teman relevanta än idag.

Författare: Maj Sjöwall och Per Wahlöö. **År:** 1971. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken lade grunden för den moderna svenska deckaren och fokuserar på realism och samhällskritik.

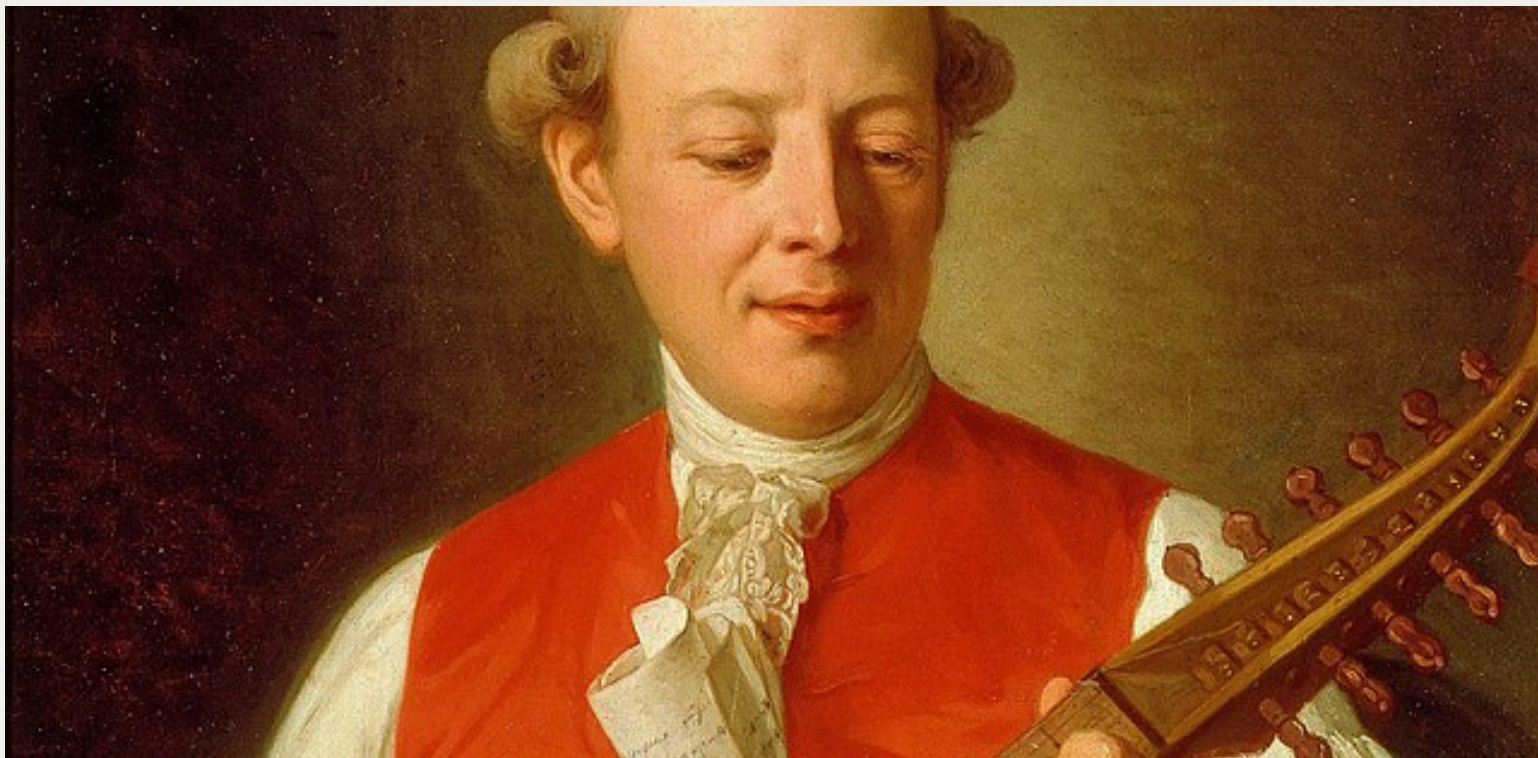
”Skulle jag sörja, då vore jag tokot”, ur Helicons Blomster [Lasse Lucidor]

Redan på 1600-talet skrevs texter om att vara nöjd med det man har. Att vara optimist är härligt tidlöst. Och Lasse Lucidor skrev så att vanligt folk förstod!

Skulle jag sörja, då vore jag tokot är en klassisk dikt som handlar om att man ska vara glad trots livet motgångar. Lasse Lucidor blandar en orubblig optimism med vetskapen om att dåliga saker också kommer hända. Men det fina är att dåliga grejer också tar slut. Det unika med dikten är den folkliga, direkta tonen. Det fanns många poeter på den tiden som använde fler svåra ord, men Lasse skrev som man pratade.

Dikten skrevs på 1600-talet under en turbulent tid i Lasses liv. Det sägs att han faktiskt skrev dikten under tiden han satt i fängelse. Det gör diktens budskap ännu mer kraftfullt. Dikten är nästan 400 år gammal men helt tidlös. “Lyckan kommer, lyckan går” är ett tema som hörs på radion och syns på bio i vår tid också. Dikten är en symbol för uthållighet och optimism. Den visar att det inte alltid är “finaste” kulturen som lever längst, ibland är det enkla och tillgängliga som lever vidare.

Författare: Lasse Lucidor. **År:** 1688. **Varför är den med i kulturkanon?** Dikten är ett lättillgängligt exempel på tidlös tematik, och ett viktigt verk från 1600-talets poesi.

”Drick ur ditt glas, se Döden på dig väntar”, Fredmans epistel nr 30, ur Fredmans epistlar [Carl Michael Bellman]

CMB, eller Carl Michael Bellman, är en av våra mest älskade diktare och trubadurer. I den här dikten blandar han det glada suparlivet och den obönhörliga dödligheten som ständigt lurade.

Drick ur ditt glas, se Döden på dig väntar är en klassisk visa från sent 1700-tal. Den har formen av en skål till figuren Movitz, som är lungsjuk. Bellman blandar beskrivningar av Movitz sjuka kropp (ådror är stela och blå, mäg och hud är mjuk som svamp, tarmarna brinner) med glada uppmaningar till att dricka (Skål! Sjung om vinets gud!). Dagen ska fångas och livet ska firas, för snart är det över. För Movitz och oss alla.

Då visan skrevs syntes döden på stadens gator. Sjukdom och olyckor kom snabbt på 1700-talet. Visan är klassisk Bellmansk. Den är helt tidlös (“carpe diem” hör vi än idag) men också del av en lång vistradition. Bellman ställer existentiella frågor genom att sjunga om det folkliga nöjet i att gå på krogen och sjukdomsdöden som väntar runt hörnet. Visan har sjungits sedan den skrevs, inte minst av Cornelis Wreeswijk och Fred Åkerström.

Författare: Carl Michael Bellman. **År:** 1790. **Varför är den med i kulturkanon?** Den typiska Bellman-visan gör vardagens sjukdom och krogbesök till existentiella frågor och är en symbol för Sveriges trubadurtradition.

”Några ord till min k. dotter, i fall jag hade någon, 1–33”, ur Skaldeförsök [Anna Maria Lenngren]

En mästare i ironi. En mamma berättar lugnt för sin dotter om livet och delar med sig av goda råd. Men egentligen är det en satirisk attack mot den tidens krav på kvinnor.

Några ord till min k. dotter skrevs av Anna Maria Lenngren på 1790-talet. Dikten skrivs från en mammas perspektiv, till hennes påhittade dotter. Anna Maria Lenngren blandar små vardagsbilder, idyller och goda råd. Under ytan i hela dikten finns en ironi, en retande dubbeltydighet. Idyllerna är parodier och de goda råden berättar om den tidens krav och förväntan på kvinnor. Dottern ska inte tala, inte vara för smart och hushållet är det hon ska bry sig om.

När dikten publicerades var det ett inlägg i den pågående debatten om kvinnans ställning och flickors uppfostran. Stilmässigt är dikten klassisk och formen följer genrens regler, men den var också ovanligt modern i att den var så vardagsrealistisk. Dikten är en symbol för den tidiga kvinnokampen, men också ett bevis på att det kraftfullaste budskapet kan levereras med ett snett leende och en skarp satirisk penna.

Författare: Anna Maria Lenngren. **År:** 1798. **Varför är den med i kulturkanon?** Diktens satiriska ton kritiserar de begränsningar som fanns för kvinnor på 1700-talet.

Vän! I förödelsens stund [Erik Johan Stagnelius]

En abstrakt dikt som tar i från tårna. Erik Johan Stagnelius kunde beskriva känslor med målande bilder.

Vän! I förödelsens stund är en intensiv dikt. Den ställer sig frågan vem som räddar en när allting känns dåligt, vem kommer med räddningen och allting bra? Stagnelius använder abstrakta levande bilder, med många religiösa och antika referenser. Han börjar att beskriva mörket och sedan ljuset, för att i slutet knyta ihop säcken och säga att mörkret och ljuset hör ihop. "Natten är dagens mor, kaos är granne med gud."

Det är oklart exakt när dikten skrevs, men den gavs ut 1824-1826 efter Stagnelius dog. Det bidrog till myten om den unga plågade poeten som dog i förtid. Den är ett viktigt verk inom den svarta romantiken, en inriktning som kännetecknas av pessimism, melankoli och en fascination för undergången. Idag är Vän! I förödelsens stund fortfarande en av Sveriges mest älskade och citerade dikter. Genom generationerna har människor lockats av det tydliga men abstrakta, det mörka men det ljusa.

Författare: Erik Johan Stagnelius. **År:** 1824-1826. **Varför är den med i kulturkanon?** Den är en av romantikens mest gripande dikter som sätter ord på existentiell kris, och dess slutrader är bland de mest citerade i svensk litteratur.

”Triumf att finnas till ...”, ur *Septemberlyran* [Edith Södergran]

Mitt i ett liv fullt av sjukdom och motgångar målar Södergran upp en nästan gudomlig känsla av seger och överflöd, bara genom att vara till.

Att beskriva den här dikten är enkelt, men att skriva som Edith Södergran är inte enkelt. Här skriver hon om en stor känsla av triumf. Inte för att hon lyckats med något, utan för att hon finns till. För att hon har tid, och hela tiden får mer tid. Hon är del av något större, och det är värt att fira att hon får vara med. När man läser dikten kan man tänka på att Edith Södergran själv låg sjuk och isolerad. Det gör inställningen till livet antingen mer förståelig, eller imponerande. Dikten är en seger över hennes sjukdom.

Triumf att finnas till ingår i diktsamlingen, *Septemberlyran*, som gavs ut 1918. När den kom ut blev den kritiserad för att stilen var för fri och folk tyckte Södergran använde för mycket symbolik. Det var förvirrande och för nytt. Idag ses dikten dock som ett av den svenska litteraturens absolut viktigaste verk. Den är en symbol för en stilförändring inom poesin. Men framför allt är den viktig idag som ett personligt bevis på kraften i att vilja vara vid liv. Även när sjukdomen river.

Författare: Edith Södergran. **År:** 1918. **Varför är den med i kulturkanon?** Dikten är ett av de starkaste uttrycken för livsglädje i svenskspråkig litteratur. Den är också ett nyckelverk inom den tidiga lyriska modernismen.

PÄR FABIAN LAGERKVIST

Född 23 maj 1891 i Växjö. Författare.
En av de aderton i Sv. Akad., fil. hedersd

”Det är vackrast när det skymmer”, ur *Kaos* [Pär Lagerkvist]

En enkel dikt om ljus, mörker och en stilla tröst. Bakom de mjuka lugna orden gömmer sig djupt existentiella känslor och ångest.

En av Pär Lagerkvists mest älskade dikter. Den handlar om hur vackert det är när solen går ner och himlen färgas. Dikten är väldigt lugn i tonen. Han blandar det konkreta med det stora, ångest och tröst. Dikten avslutas med ett par kända rader: "Allt är mitt och allt skall tagas från mig" och "Jag skall vandra – / ensam, utan spår". Det enkla, lugna språket och de existentiella frågorna gjorde dikten till en omedelbar klassiker.

När dikten kom ut år 1919 var världen fortfarande lite av ett kaos efter första världskriget. Lagerkvist skrev ofta om svåra ämnen, och den här dikten är lite annorlunda eftersom den liksom bara accepterar hur saker är. Den här lugna acceptansen var kanske precis vad folk behövde. Den är relevant än idag eftersom den handlar om något som är sant för alla, alltid: allting är tillfälligt, men det finns något fint i det också.

Författare: Pär Lagerkvist. **År:** 1919. **Varför är den med i kulturkanon?** Dikten är en fin skildring av naturen och ett exempel på Lagerkvists enkla, men uttrycksfulla, stil.

”Stjärnorna kvittar det lika”, ur En döddansares visor [Nils Ferlin]

Nils Ferlin skriver om en enkel sanning. Oavsett vad som händer i staden och hur man har det, så lyser stjärnorna i himlen. Men det finns mer att läsa bakom orden.

Dikten presenterar en enkel, nästan befriande sanning: universum bryr sig inte om våra små bekymmer. I början av dikten berättar han att det sägs att en stjärna faller varje gång någon dör. Sen radar han upp vardagssituationer där hundar ylar, änkor skriker och barn snyftar. För att enkelt avsluta dikten med att stjärnorna inte bryr sig om någon är född eller död. Det här är ett typiskt tema för Nils Ferlin, som ofta grubblade om döden. Tanken att stjärnorna fortsätter lysa där uppe kan nog både orsaka och lindra ångest.

Stjärnorna kvittar det lika publicerades 1930 i Nils Ferlins debutsamling. Han kallades ofta för folkets poet för att han skrev om sånt som alla tänkte vid den tiden. Efter första världskriget var det vemodigt i Sverige, och den här dikten är helt i linje med den känslan. Än idag är dikten relevant eftersom den ger oss ett perspektiv på våra egna liv.

Författare: Nils Ferlin. **År:** 1930. **Varför är den med i kulturkanon?** Ferlin var en av Sveriges mest folkära poeter, och den här dikten är ett bra exempel på hans sätt att skriva.

”Eufori”, ur Färjesång [Gunnar Ekelöf]

Vår största 1900-talspoet skriver en feberdröm från en trädgårdsstol. En blandning av realism, surrealism, natur och resor. Är detta så Ekelöf kände eufori?

Eufori publicerades 1941 i Gunnar Ekelöfs diktsamling Färjesång. Dikten är en formlös, associativ text som blandar surrealistiska bilder, fragment av verklighet, natur och intensiva känslor. Skriven på fri vers struntar den i rim och logik. Det förstärker känslan av att man läser tankar, kanske en känsla. Berättaren i dikten smälter samman med naturen runt omkring. Det här är inte en dikt som ska förklaras, utan kännas! Bilder och ordval skapar en helhet, något som liknar eufori.

Dikten var nyskapande när den kom eftersom den bröt mot gamla normer inom poesin. Ekelöfs sätt att skriva visade att modernismen var här på allvar. Just den här dikten har blivit ett viktigt exempel på kampen mot den borgerliga kulturen som länge varit utgångspunkten. Eufori är ansedd som en klassiker och har inspirerat massvis av poeter, för den visade att man kunde använda en ny sorts språk för en ny, modern och komplex verklighet.

Författare: Gunnar Ekelöf. **År:** 1941. **Varför är den med i kulturkanon?** Ekelöf var en viktig modernist och surrealist som bröt ny mark inom poesin med sitt sätt att strunta i formalia.

”Den halvfärdiga himlen”, ur *Den halvfärdiga himlen* [Tomas Tranströmer]

Tomas Tranströmer tittar stilla upp mot himlen. Han ser ett konstverk som målaren inte har hunnit göra klart än. Den korta, sakliga texten är sprängfylld med mening.

Den halvfärdiga himlen är del av Tomas Tranströmers diktsamling med samma namn från 1962. Den är typiskt Tranströmer koncentrerad och kraftfull. Dikten handlar just om att himlen är halvfärdig, att vi alla är del av ett ofullbordat projekt. Han använder bilder av gamar, spöken och vatten för att förmedla detta. Dikten pratar om känslor, tid och natur. När man läser den kan man verkligen tänka sig att Tranströmer vägde varje ord på guldvåg. Alla ord känns viktiga.

Tranströmer är känd för sin knivskarpa precision och att använda överraskande, men enkla och konkreta, metaforer. Den halvfärdiga himlen visar precis hur han kan kombinera existentiell tyngd med få ord i saklig ton. Till skillnad från andra modernistiska poeter var Tranströmers texter till för alla. Han är en unik diktare eftersom han skrev om stora frågor, använde ett enkelt modernistiskt språk och gjorde poesin tillgänglig för den breda allmänheten. Det är inte så konstigt att belönades med Nobelpriset i litteratur 2011.

Författare: Tomas Tranströmer. **År:** 1962. **Varför är den med i kulturkanon?**

Tranströmer är en av Sveriges mest kända poeter och den här dikten visar hur han kunde beskriva djupa tankar med enkla bilder.

”Äktenskapsfrågan I-II”, ur Husfrid [Sonja Åkesson]

Sonja Åkesson är känd för sin raka stil med skarpt fokus på kvinnans liv. Hon skriver igenkännande men vasst. Äktenskapsfrågan I-II är ett klockrent exempel på detta.

Äktenskapsfrågan I-II består, som det låter, av två dikter som hör ihop. I de här två dikterna går Sonja Åkesson rakt på det traditionella äktenskapets kärna och pekar på hur kvävande det kunde vara i verkligheten. Hon beskriver verkligheten för en gift kvinna med brutal realism. Språket är rakt, rått och hårt. Sonja Åkesson beskriver en fru som slav, hunsad, tom och utmattad.

När dikterna publicerades slog de ned som en bomb och blev snabbt en symbol för den nya, jordnära feminismen som växte fram under 1960-talet. Det var Sonja Åkessons rop för kvinnors rätt att kunna ha både karriär och familj utan att gå under av utmattning. Verket fångade perfekt tidsandan och är ett porträtt av den moderna kvinnans livspussel. Den är viktig än idag eftersom den påminner oss om att trots alla framsteg är balansen mellan jobb och familj, och den ojämna fördelningen av hemarbete, fortfarande ett väldigt aktuellt och olöst problem.

Författare: Sonja Åkesson. **År:** 1963. **Varför är den med i kulturkanon?** Dikterna gav en rak och rå bild av gifta kvinnors vardag och är en viktig del av svensk feminism.

VERK 11-20

BILD & FORM

Kategorin Bild och form är bred och täcker bildkonst, skulptur, design, konsthantverk och delar av arkitektur. För att fånga så många aspekter som möjligt valde man ibland ut specifika byggnader. En byggnad kan nämligen fungera som en referenspunkt som rymmer olika konstformer från flera tidsepoker på samma plats.

Urvalet har gjorts utifrån tre tankar: det konstnärliga värdet, verkets betydelse för tankar och synsätt i sin samtid, och verkets relevans över lång tid för en konstgenre eller samhällsdebatten. Listan består därför inte bara av klassiska målningar, utan också föremål och byggnader som varit viktiga för hur det svenska samhället och vårt vardagsliv ser ut.

Kalkmåleri i Härkeberga kyrka [Albertus Pictor]

En bildberättare från medeltiden som gjorde kyrkväggarna till sin tids serietidningar. Undervisning, underhållning och lite skräck samlat i en medeltida skattkammare.

Kalkmålerierna i Härkeberga kyrka är Albertus Pictors stora mästerverk, skapat av den tyskfödde mästaren i Uppland runt 1480-1490. Det unika med kalkmålningarna är hur han målade fram en hel värld på valven. Här blandas allvarliga scener ur Bibeln med folkliga myter och legender. Albertus Pictors stil är lätt att känna igen. Han var bra på att fånga människor och vardagen, vilket gör man får en inblick i livet under medeltiden. En ikonisk del av kyrkmålningarna är där en man spelar schack med döden. En symbolik som levt vidare i filmvärlden.

Målningarna skapades i slutet av medeltiden, i ett katolskt Sverige där de flesta inte kunde läsa. De kallades "de fattigas bibel" eftersom de användes för att lära församlingen om bibelberättelserna. Målningarna är dels viktiga för de visar kvaliteten i Albertus Pictors måleri, men de är också ett historiskt dokument. De hjälper oss förstå hur folk tänkte, klädde sig och utövade religion i Sverige innan vi som land lämnade katolicismen. Kalkmålerierna i Härkeberga kyrka gör många jobb!

Konstnär: Albertus Pictor. **År:** 1480-talet. **Varför är det med i kulturkanon?** Det ger oss en inblick i medeltidsmänniskornas liv och är en viktig del av Sveriges medeltida konst.

Gripsholms slott [Henrik von Cöllen och Fredrik Nussdorffer] med statens porträttsamling

Gripsholms slott i Mariefred är ett stolt renässansslott, byggt av kung Gustav Vasa, som inte bara bjuder på dramatiska byggnader utan också en unik skattkammare av svensk historia: världens äldsta nationella porträttsamling.

Slottet började byggas 1532 som en del av Gustav Vasas försvarssystem, med byggmästarna Henrik von Cöllen och Fredrik Nussdorffer i spetsen. Det är ett av Sveriges bäst bevarade Vasaslott. Redan när du ser det förstår du att det var tänkt att imponera. Det som verkligen gör Gripsholm unikt är porträttsamlingen. Här inne finns världens äldsta nationella porträttgalleri med mer än 5 000 målningar. Det är en samling konstverk, men det är också ett arkiv över historien. För det är inte kreti och pleti som är avmålade. Det är kungar, drottningar, konstnärer och politiker. Personer som har varit med och format Sverige över 500 år. Vi kan se hur de mäktiga människorna har avbildats, sett ut och klätt sig över tid.

Porträttsamlingen påbörjades redan under Vasas tid. Men det var under 1800-talet samlingen blev så stor som den är idag. Det var också senare som den fick den officiella statusen som institution. Syftet med den är att bevara och dokumentera den svenska historien och de människor som påverkat den. Idag är porträttsamlingen viktig för den besvarar dagens frågor om historien. Den påminner oss om att historien skrivs av människor. När du går bland porträtten är det Sveriges historia som följer dig med blicken!

Byggmästare: Henrik von Cöllen och Fredrik Nussdorffer. **År:** Byggstart 1537, porträttsamlingen grundad 1822. **Varför är de med i kulturkanon?** Slottet är ett av de mest välbevarade Vasaslotten. Porträttsamlingen är världens äldsta i sitt slag och en unik dokumentation av mäktiga svenskar.

Självporträtt med allegorier [David Klöcker Ehrenstrahl]

Ett självporträtt där konstnären visar upp sin allmänbildning. David Klöcker Ehrenstrahl målar in sig själv bland allegorier och storslagen symbolik. Det är snyggt och det är högstatus!

Självporträttet målades år 1691. Det här är inte ett självporträtt som om du skulle försöka måla av din bästa selfie så likt det bara går. David Klöcker Ehrenstrahl gör sitt självporträtt till en scen där han omges av figurer som representerar de ädla konsterna. Klöcker Ehrenstrahl syns själv i mitten av tavlan, avbildad som en klassisk hovmålare. Bredvid honom syns två personer, det är Pictura (målarkonsten) och Inventio (fantasin). Att han lyfter fram de här karaktärerna med sig, målaren, gör att det blir en hyllning till hela konstnärsskapet. Han slår alltså på stora trumman, och det är precis det som kännetecknar barocken. Det skulle vara symbolik, ju mer storslagen desto bättre!

Verket skapades när Klöcker Ehrenstrahl stod på höjden av sin karriär som just hovmålare åt Karl XI. Han var nyligen adlad och ansågs som en av de bästa. Med allegorierna i sitt självporträtt visar och höjer han upp både sin egen och konstens status. Målningen är ett vackert typiskt exempel på barocken som var populär i Sverige på den tiden. Det är också ett exempel på hur en konstnär använder sin konst för att säkra sin (upphöjda) plats i historien.

Konstnär: David Klöcker Ehrenstrahl. **År:** 1691. **Varför är den med i kulturkanon?** Det är ett unikt självporträtt i barock stil och är ett tidigt exempel på hur en konstnär berättar om sina egna tankar med symboler.

Kungliga slottet [Nicodemus Tessin d.y. och Carl Hårleman]

Ur askan, ett nytt slott! Kungliga slottet i Stockholm är inte bara kungens hem, det är en imponerande arkitektur som blandar bastant symmetri med lekfull elegans.

När det gamla slottet "Tre Kronor" brann ner till grunden 1697 så började arbetet med att bygga det nya slottet direkt. Uppdraget gick till Nicodemus Tessin den yngre. Han var den som ritade den symmetriska tunga pjäsen som slottet är idag. Men han hann inte helt klart innan han dog. Carl Hårleman fick ta över stafettpinnen. Eftersom utsidan nästan var klar syns hans jobb mest inne i slottet. Han frångick den italienska symmetriska barocken för en fransk elegant rokoko. Det blev en blandning som funkade. Hela bygget pågick och pågick och pågick men år 1754 kunde Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika flytta in. De invändiga arbetena blev dock klara först 1771.

Kungliga slottet är en av Sveriges viktigaste byggnader alla kategorier. Det är en symbol för det svenska och för vår monarki. Det är också en berättelse i arkitektur med dess olika stilar. Det står som ett monument över en tid då Sverige verkligen ville visa upp sig på den europeiska scenen. Idag är det faktiskt ett av Europas största och mest besökta kungliga slott.

Arkitekter: Nicodemus Tessin den yngre och Carl Hårleman. **År:** 1771. **Varför är det med i kulturkanon?** Slottet är en viktig symbol för den svenska staten och ett viktigt exempel på svensk barock och rokoko.

Nordisk sommarkväll [Richard Bergh]

Två personer tittar ut över landskapet, och det känns lugnt. Nordisk sommarkväll är en nationalromantisk bild av den svenska skymningen och känslan som kommer med den.

Richard Bergh målade Nordisk sommarkväll år 1900, i en tid då Sverige lite letade efter sin identitet. Många vet vilken tavla det här handlar om. Det dämpade skymningsljuset och den totala känslan av lugn sätter sig på minnet. På en veranda med utsikt mot en liten sjö står två personer. Det är konstnärskollegan prins Eugen och operasångerskan Karin Pyk. De pratar inte, det ser mer ut som att de är helt uppslukade av kvällen. Det sista solljuset lägger sig i Karins klänning och på den blanka sjön. Hela målningen ger en drömsk och lite vemodig känsla. Det här sättet att måla, där naturen i bilden förmedlar känslor är väldigt typiskt nationalromantiken. Naturen blir en symbol för vårt land.

Tavlan är idag ett av de mest kända verken i svensk konsthistoria och hänger på Göteborgs konstmuseum. Den har blivit omtyckt, känd och viktig för att den lyckas fånga den nordiska folksjälens genom en ljus sommarkväll. Den har blivit sinnebild för en idealiserad svensk sommar och hur man kan ta in naturen och tänka helt tyst. Richard Bergh visar att det inte behöver hända mycket för att man ska känna mycket. Man kan vara tyst, se på ljuset och bara stå stilla på en veranda.

Konstnär: Richard Bergh. **År:** 1900. **Varför är den med i kulturkanon?** Den är ett av de mest kända verken från den svenska nationalromantiken och fångar en typisk nordisk stämning.

Lilla Hyttnäs, Sundborn [Karin och Carl Larsson]

När två konstnärer inreder sitt hus så blir det såklart ett konstverk av det. Lilla Hyttnäs är en målning av familjeliv och inredningsstilar.

Lilla Hyttnäs i Sundborn köptes år 1889 och blev Carl och Karin Larssons permanenta bostad. De gjorde om det lilla torpet till ett hem fyllt av ljus, färg och karaktär. Huset är ett gemensamt konstnärligt verk av dem båda: Carl dokumenterade och spred hemmets utseende i sina berömda akvareller, medan Karin Larsson var den drivande kraften bakom den unika inredningen. Hon skapade en helt ny stil med enkla, handgjorda möbler, färgglada textilier och en blandning av folklig tradition och moderna influenser. Det var ett livligt, personligt och barnvänligt hem. Det står i bildligt och bokstavligt bjärt kontrast till de tunga, mörka borgarhem som var modernt under den tiden.

Det livfullt hemtrevliga torpet spreds över Sverige och världen genom Carls illustrerade böcker, som Ett hem (1899). Huset och Karins inredningsvision hade en enorm inverkan på svensk smak och design. Det lade grunden för det som skulle bli den typiskt svenska stilen: ljust, funktionellt och nära naturen. Idag står Lilla Hyttnäs som en symbol för ett konstnärligt partnerskap och fungerar som ett tidigt exempel på att konsten och det livsbejakande ljusa kunde flytta in i varje svenskt hem. Lilla Hyttnäs är öppet för allmänheten, så åk dit och besök det om du kan!

Konstnärer: Karin och Carl Larsson. **År:** 1889-1912. **Varför är det med i kulturkanon?** Huset blev en symbol för den ljusa, svenska inredningsstilen och visar hur konst och livet kan hänga ihop.

Målningarna till templet [Hilma af Klint]

När Hilma af Klint målade så drevs hon av en tro på att konsten kunde visualisera de osynliga lagarna som styr världen. Hon var en av de första att måla abstrakt, före sina mer kända manliga kollegor, men drevs av helt andra krafter.

Målningarna till templet är en samling av 193 verk som Hilma af Klint skapade mellan 1906 och 1915, tänkta som skisser och realiseringar för ett icke-existerande tempel. Verken är fyllda av spiraler, färgfält och geometriska former som skulle representera olika faser av mänsklig och kosmisk utveckling. Hon såg sig själv som en kanal som målade under ledning av högre andliga guider, en övertygelse som gjorde att hon länge höll verken hemliga. Hon ville inte att någon skulle se hennes verk förrän 20 år efter hennes död.

Det unika med dessa målningar är att de kastar om konsthistorien. De utmanar idén om att abstrakt konst enbart skulle vara en manlig skapelse driven av formexperiment. Istället visar de att konst kan vara ett djupt andligt sökande, en strävan efter det ockulta och kosmiska. Hilma af Klints andliga perspektiv på konst är intressant än idag. Hennes verk öppnar upp för en bredare diskussion om konstens andliga syfte. På senare år har hennes konst också tagit plats i populärkulturen, vilket har lett till vidare debatter om kommersialism och upphovsrätt.

Konstnär: Hilma af Klint. **År:** 1906-1915. **Varför är de med i kulturkanon?** Hilma af Klint var en av pionjärerna inom abstrakt konst och idag en känd och populär konstnär.

Tomtebarnen [Elsa Beskow]

Följ med in i en liten, liten stubbe i skogen där tomtebarnen bor och lever i harmoni med alla skogens djur. Den här boken finns i många barns bokhyllor än idag!

Tomtebarnen kom ut år 1910 och är en av Elsa Beskows mest älskade sagoböcker. Boken följer en familj av små, älvliknande varelser som bor djupt inne i skogen. Beskow skildrar deras liv under ett helt år. Vi ser hur grönskande vår blir varm sommar, sedan regning höst och till sist snötung vit vinter. Tomtebarnen leker med ekorrar, plockar bär och svamp, och klär sig i kläder gjorda av (våldigt äkta) naturmaterial. De detaljerade illustrationerna och den varma texten skapar en magisk men samtidigt jordnära värld. Det lilla blir stort och naturen är både hem och lekplats.

Än idag har boken en självklar plats i barnrum och skolbibliotek. Den gillas av både unga och gamla eftersom sagan har en känsla av trygghet, men den lär också barn hur man kan förhålla sig till naturen. Idag, när vi alla lever i skärmar blir Tomtebarnen en motvikt. Det är i sig självt en mysig och fin saga, men det kan också påminna oss om att se det fina i det enkla och att naturens kretslopp bara fortsätter och fortsätter.

Konstnär och författare: Elsa Beskow. **År:** 1910. **Varför är den med i kulturkanon?**

Det är en av Sveriges mest kända barnböcker och ett viktigt exempel på Elsa Beskows illustrationer.

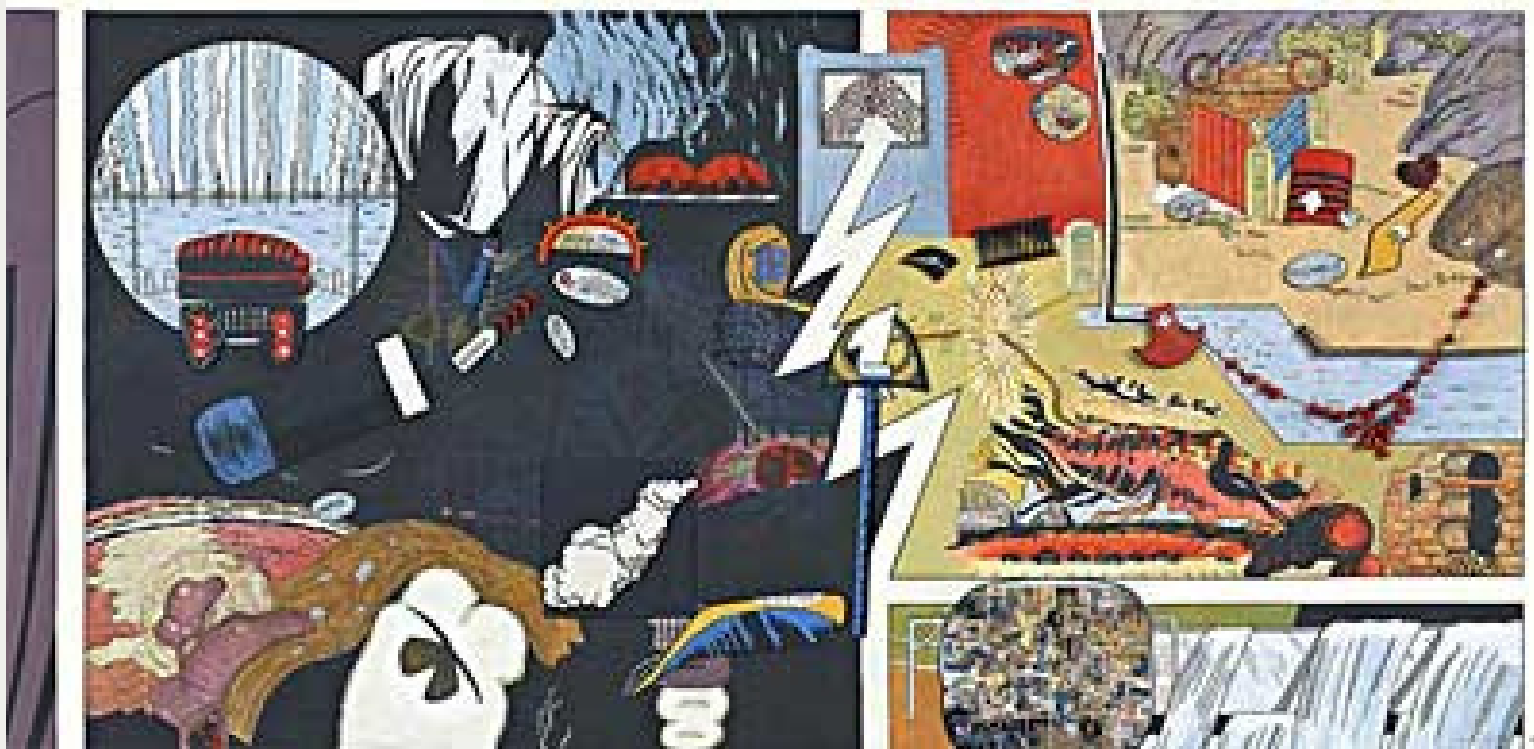
Stockholms stadshus [Ragnar Östberg]

Stockholms stadshus är en ikon. Det stora tegelhuset med det höga tornet har en silhuett som känns igen. För det mesta är det ett kontor, men en gång om året hålls Sveriges kändaste middag och fest här!

Stadshuset invigdes år 1923 och är resultatet av arkitekten Ragnar Östbergs ambition att skapa ett tidlöst nationalmonument. Det stora huset består av åtta miljoner mörkröda tegelstenar och blandar stilar som italiensk renässans, nordisk gotik och islamisk konst. Inne i byggnaden finns många imponerande rum, det kändaste är nog den pampiga Blå hallen där Nobel festen hålls varje år. Insidan är dekorerad med skulpturer, textilier, målningar och möbler skapade av Sveriges bästa konstnärer. Stadshuset känns lätt igen på dess 106 meter höga torn, högst upp i toppen syns de Tre Kronorna, en urgammal nationalsymbol.

Stockholms stadshus är idag en av de mest kända siluetterna i Sverige. Det byggdes för Stockholms politiker, men är idag en symbol för hela Sverige. Inte minst tack vare Nobelbanketten. Blandningen av arkitektoniska stilar visar att den byggdes i en tid då Sverige sökte efter sin arkitektur-identitet. Byggnaden påminner oss om att arkitektur kan vara ett uttryck för både nationell stolthet och internationell representation.

Arkitekt: Ragnar Östberg. **År:** 1923. **Varför är det med i kulturkanon?** Stadshuset är ett av våra mest kända byggnadsverk, en internationell symbol för Sverige och ett populärt resmål.

Sitting... Six months later, Version A [Öyvind Fahlström]

Vanliga tavlor ser ut på ett sätt. Det här är ingen vanlig tavla. Den är skapad för att vara i ständig förändring, med interaktiva delar som betraktaren kan leka runt med. Ett tidigt exempel på interaktiv konst!

Sitting... Six months later, version A skapades år 1962 och är typiskt Öyvind Fahlströms sätt att skapa. Det blandar politik, populärkultur, kommunikation och deltagande. Konstverket består av en stor duk monterad på spånskiva. Det som gör det så speciellt är att det är täckt av utskurna figurer. Porträtt, ord, serieliknande element är fästa med små magneter eller trådar. Dessa lösa delar kan flyttas och omplaceras av betraktaren och konstverket ser därför aldrig exakt likadant ut. Det här var väldigt spännande när den visades upp första gången. Fahlström gav betraktaren makten att bli medskapare, vilket utmanade den traditionella synen på konstverk som statiska objekt. Det komplexa nätverket av bilder och text som handlar om allt från Vietnamkriget till popkulturella ikoner.

Idag är konstverket mer relevant än någonsin. Idag använder vi skärmar och hoppar mellan appar och vi kan ta del av konst hur och när vi än vill. Man kan dra paralleller mellan vårt sätt att leva idag till Fahlströms idéer om rörlighet och remix i kulturen. Han var en innovativ konstnär som tidigt testade gränser mellan olika konstformer. Detta konstverk symboliserar 1960-talets experimentella och ifrågasättande konst. Öyvind Fahlström är också en av våra mest kända konstnärer internationellt och inspirerar nya konstnärer än idag.

Konstnär: Öyvind Fahlström. **År:** 1962. **Varför är det med i kulturkanon?** Det är en tidig och viktig del av den moderna, interaktiva konsten där betraktaren får påverka hur konsten ser ut.

VERK 21-30

MUSIK

I musikkategorin behövde tre kriterier mötas: konstnärlig höjd, historisk betydelse och faktiskt genomslag. Inget verk valdes enbart på ett av dessa kriterier. Tidsgränsen vid 1975 var viktig här och gjorde att artister som ABBA inte kom med, eftersom deras viktigaste insatser kom efter det året.

Listan speglar musikhistorien fram till mitten av 70-talet. Man ansåg att behovet av kunskap är större för den äldre musiken, medan musik efter 1975 ofta är känd ändå. Urvalet spänner brett från klassiska kompositioner och opera till visor och traditionell folkmusik. Listan visar upp mångfalden i svenskt musikliv.

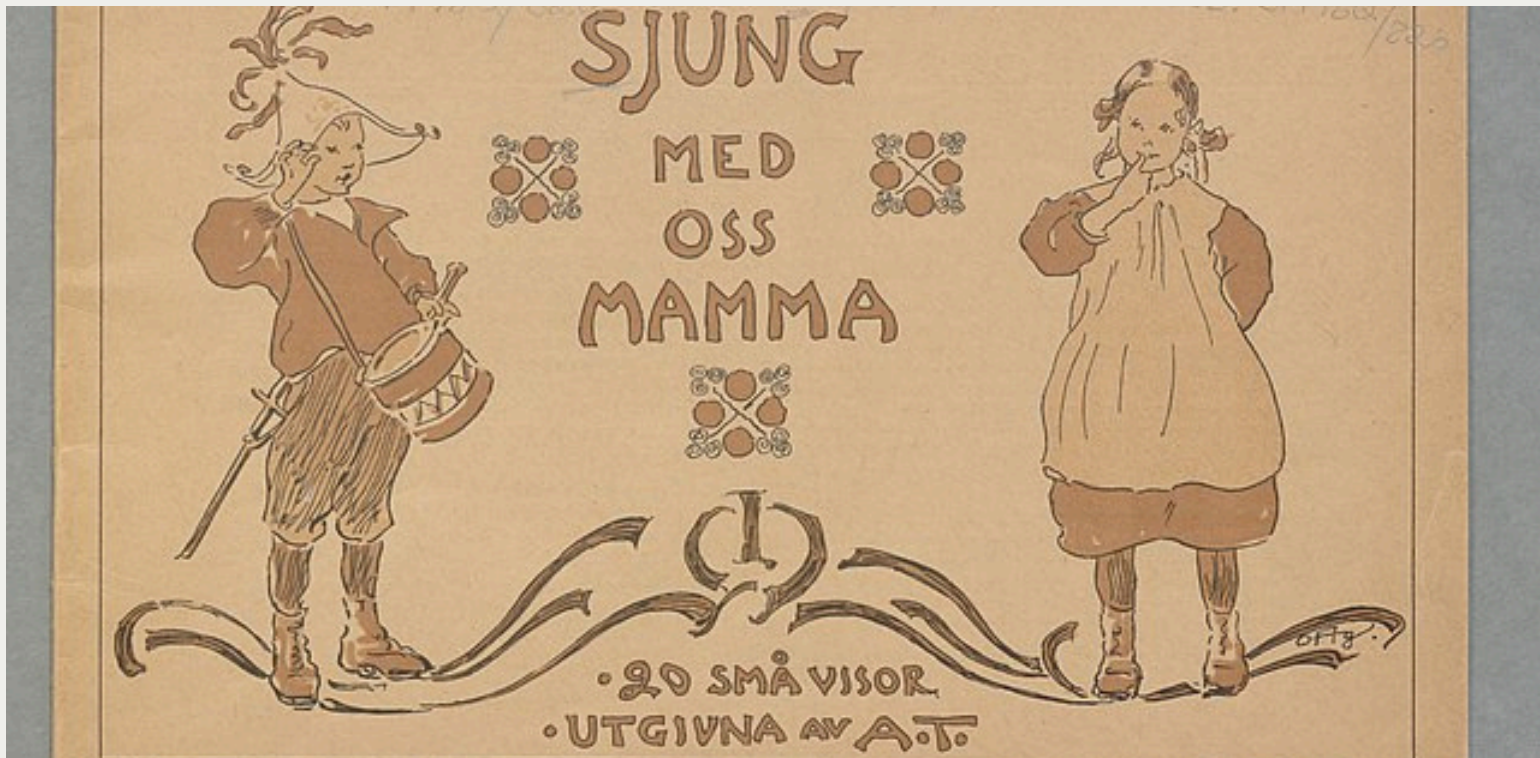
Drottningholmsmusiken [Johan Helmich Roman]

Häng med på en kunglig sommarfest! Här är den pampiga musiken som spelades på Drottningholms slott.

Johan Helmich Roman skrev Drottningholmsmusiken år 1744 för ett väldigt viktigt bröllop. Kronprinsen Adolf Fredrik skulle gifta sig med Lovisa Ulrika. De blev senare kung och drottning. Drottningholmsmusiken består av 24 kortare stycken som alla spelades under bröllopet. Här finns mycket att upptäcka, och flera av styckena har blivit populära bland allmänheten. En person som gillade vad han hörde var Carl Michael Bellman (se verk #11), som lånade en menuettmelodi till Fredmans epistel nr. 9, "Käraste bröder, systrar och vänner". Drottningholmsmusiken låter som modern musik gjorde på den tiden i Europa, det skulle vara fina melodier och snabba danser. Roman hade lärt sig mycket om musik på sina resor utomlands, och den här musiken visade att Sverige minsann kunde mäta sig med de stora musikländerna.

Även om första festen den här musiken spelades på hölls för nästan 300 år sedan så spelas den faktiskt fortfarande. Den är en av de mest kända och mest spelade svenska orkestersviterna. Riktigt bra musik lever länge! De här orkesterstyckena har påverkat hur vi föreställer oss och tänker om 1700-talet, och gör det än idag.

Kompositör: Johan Helmich Roman. **År:** 1744. **Varför är den med i kulturkanon?** Inget svenskt musikaliskt verk från innan 1800-talet har fått ett sånt genomslag som Drottningholmsmusiken.

Sjung med oss mamma, första häftet [Alice Tegnér]

Vissa barnvisor låter som att de har funnits för alltid. Men förvånansvärt många skrevs av Alice Tegnér på 1800-talet. Hon introducerade musik på ett nytt sätt i barnens liv, på ett kul sätt!

Det här sånghäftet skrevs av Alice Tegnér år 1892, och var det första i en lång serie. Det här första häftet innehåller flera visor som blivit odödliga klassiker: "Bä, bä, vita lamm", "Ekorn satt i granen" och "Dansa min docka" är några av dem. Tegners storhet låg i att hon skapade melodier som var enkla, vackra och lätta för barn att sjunga, samtidigt som texterna förmedlade en känsla av trygghet och naturromantik. Noterna och texterna var ursprungligen skrivna för hennes egna barn, men de spreds snabbt. Det blev en grej att sjunga de här sångerna tillsammans, både hemma och i skolor över hela Sverige. Kombinationen av pedagogik och bra musik gjorde häftet unikt.

Sjung med oss mamma är idag en del av Sveriges musikaliska DNA. Några av sångerna har fått sådan status och blivit så självklara att de nästan anses traditionella. Men sånghäftenas betydelse sträcker sig bortom de enskilda visorna. De representerar en tid då barns kultur och kreativa utveckling lyftes fram. Dagens barn får fortfarande höra sångerna hemma och i skolan, och de hjälper barn lära sig både språkrytm och musikalitet. Alice Tegners sånghäfte påminner oss om vad bra musik kan göra för oss!

Kompositör: Alice Tegnér. **År:** 1892. **Varför är det med i kulturkanon?** Den är en av Sveriges viktigaste barnvisböcker som gett oss låtar som alla kan!

Midsommarvaka, Svensk Rapsodi nr 1 för stororkester, op. 19 [Hugo Alfvén]

Hugo Alfvéns Midsommarvaka är ett ikoniskt stycke svensk musikhistoria. Det är synonymt med den svenska sommaren och har sedan uruppförandet fungerat som en kulturell ambassadör för Sverige världen över.

Midsommarvaka komponerades 1903 och är Alfvéns mest kända verk. Han kallade det en svensk rapsodi, vilket innebär att det är en fri komposition i många delar, som inspireras av svensk folkmusik. Musikstycket är en resa genom en svensk midsommarnatt, fylld av dans, sång och stämningar från det svenska landskapet. Det börjar lugnt och naturlyriskt, men övergår snabbt till vilda danser, munterhet och berusande folkmusikmelodier. Alfvén själv älskade folkmusiken och det märks i Midsommarvaka. Det här är musik som låter unikt svenskt.

Än idag är Midsommarvaka en symbol för svensk musik, nationalromantik och identitet. Den har blivit soundtracket till en idealiserad bild av Sverige, inte minst internationellt. Hugo Alfvén lyckades fånga den där speciella känslan av en ljus, nästan magisk, nordisk sommarnatt. Midsommarvaka påminner oss om att konst kan fånga ett lands identitet. Text och bild krävs inte, musik räcker.

Kompositör: Hugo Alfvén. **År:** 1903. **Varför är det med i kulturkanon?** Sveriges mest kända nationalromantiska verk gör en svensk sommarnatt till musik.

Tre inspelade låtar med Hjort Anders Olsson

I den svenska folkmusiktraditionen står Hjort Anders Olsson ut som mästaren. Han var inte bara en skicklig spelman, utan också en avgörande länk till äldre låttraditioner. Här får tre av hans inspelningar bli ingången till folkmusikens legendar.

De här tre inspelade låtarna blir en ingång till Hjort Anders Olssons individuella konstnärskap och hans roll i spelmanshistorien. De tre inspelningarna gjordes under 1910-1912. Första inspelningen är en polska, känd som "Polska i dur och moll" efter Pekkös Per. Den andra är en vispolska som Hjort Anders själv skapade, och den tredje inspelningen är hans version av den välkända "Gärdebylåten". Hjort Anders Olsson växte upp i Dalarna, men flyttade runt ofta i sitt vuxna liv. Han tog med sig musiken han hörde som barn till både Uppland och Hälsingland. Han levde med folkmusiktraditionen och spred den aktivt genom att sjunga runt om i Sverige. Han förde inte bara musik vidare, det kringresande livet gjorde att han lärde sig många låtar och hans repertoar blev enorm.

Att ta med Hjort Anders Olssons inspelningar i kulturkanon handlar om att belysa folkmusikens plats i Sveriges kultur. Han är en av de mest omtalade och välkända folkmusikanterna och hans version av Gärdebylåten symboliserar kanske allra tydligast den svenska spelmanstraditionen. Inspelningarna med Hjort Anders Olsson berättar för oss hur folkmusik spreds och utvecklades, och har fungerat som en stor inspirationskälla för senare generationer. De påminner oss om hur viktig den muntliga och musikaliska traditionen är i vår kultur.

Kompositör: Hjort Anders Olsson. **År:** 1910-1912. **Varför är de med i kulturkanon?** De är bland de allra första inspelningarna av svensk folkmusik och avgörande för att bevara och sprida spelmanstraditionen.

Flyttningssång [Lars Sikku] och Till kåtan och hemmet [Frida Johansson]

De här två jojkarna är delar av en ovärderlig kulturskatt, Tirén-samlingen. Det är en samling inspelningar av samiska jojkar, gjorda 1914-1915. De låter oss höra mer än hundra år gamla jojkar!

Jojkarna är delar av en samling på över 200 fonografcyllindrar som spelades in av Karl Tirén under 1910-talet. Sikkus och Johanssons jojkar representerar olika perspektiv på nomadiskt liv i norra Sverige runt 1900. De speglar spänningen mellan ett nomadiskt och cykliskt liv över stora områden, och specifika platser som ett särskilt hem. Flyttningssång och Till kåtan och hemmet fångar en del av den samiska muntliga traditionen i ett skede när den hotades. Jojken är ett sätt att berätta, minnas och känna, djupt knuten till samisk natur, och dessa inspelningar är de tidigaste kända av samisk folkmusik.

Dessa två jojkar påminner oss om den samiska kultur som är en viktig del av Sveriges kulturella historia och arv. Som jojkar berättar de om det traditionella nomadiska samelivet där människor flyttade med renhjordarna. Tirén-samlingen som jojkarna är del av är sedan 2025 listade som världsminne av Unesco. Det är ett bevis på vikten av att bevara och minnas vår historia. Jojken är en länk till samisk tradition!

Jojkare: Lars Sikku och Frida Johansson. **År:** 1914-1915. **Varför är de med i kulturkanon?** Inspelningarna är de första av sitt slag. De bevarade en del av den muntliga samiska jojktraditionen som annars hade gått förlorad.

”Calle Schewens vals” och ”Möte i monsunen” [Evert Taube]

Calle Schewens vals och Möte i monsunen är två av den svenska viskonstens mest älskade verk. De visar upp Evert Taubes dubbla begåvning: att kunna tonsätta den svenska skärgårdsidyllen och kunna skildra ett äventyrligt, kringresande sjömansliv.

Calle Schewens vals kom ut år 1931 och handlar om en romantisk sommarkväll i Roslagen med valsens toner, doften av hö och evig ungdom. Den är en hyllning till den svenska idyllen. Möte i monsunen från år 1935 är lite av en motsats: en färgstark sjömansvisa som följer Fritiof Andersson på en vild resa från Sydafrika till Ostindien, fylld av pirater, elefanter och konsuler. Den bygger både på Taubes egna och andras (inte minst Everts pappas) berättelser om ett hårt liv på segelfartygen.

Evert Taube är djupt rotad i svensk kultur och hans verk har inspirerat generationer av artister. Han var starkt idealiserande i sina texter, och skrev om en typ av hjälte som söker sin egen väg i livet. Han skrev om den mänskliga känslan av längtan efter frihet och äventyr, och det har bidragit till att hans låtar fått den spridning och ständiga relevans som de har fått. De sätter fingret på den svenska identiteten som balanserar trygg rotfast tradition med en vilja att åka ut på äventyr.

Kompositör: Evert Taube. **År:** 1931 och 1935. **Varför är de med i kulturkanon?** Visorna är bra exempel på Evert Taubes sätt att skriva musik. Taube är en av våra största vispoeter vars sånger är en stor del av vår gemensamma kultur.

Förklädd gud, op. 24 [Lars-Erik Larsson]

Förklädd gud är en favorit hos många och har blivit en hörnsten i traditionen svensk körmusik. Det är ett verk som bara sätter sig, ett härligt möte mellan text och ton. Med en story som är lika enkel som mänsklig.

Förklädd gud beställdes som ett radiospel med musik av Lars-Erik Larsson och text av Hjalmar Gullberg när det var oroligt i Europa. Det sändes i radio år 1940, mitt under brinnande världskrig. Musiken var mjuk och enkel, till skillnad från den svårare musik som höll på att komma. Tidpunkten gjorde att verket direkt tolkades som en protest. Vissa av Gullbergs textrader var tydliga signaler om att stå på den svagas sida. Hela verket handlar om guden Apollon som måste bli en vanlig dräng på jorden. Utan sin gudakraft lär han sig om mänsklig vänlighet, och budskapet är att du aldrig vet om personen bredvid dig är en gud i förklädnad.

Trots att ny, modern musik kom efter kriget, är Förklädd gud fortfarande det körverk som spelas allra mest i Sverige. Det spreds snabbt tack vare alla amatörkörer som startades i landet, vilket gjorde att det nådde ut till många. Verket påminner oss ständigt om medmänsklighet, att man inte ska döma sina medmänniskor för snabbt och att det bästa ofta gömmer sig i det vanliga livet. Den tidlösa historien är populär än idag och har översatts till många andra språk.

Kompositör: Lars-Erik Larsson. **År:** 1940. **Varför är det med i kulturkanon?** Ett av 1900-talets mest älskade svenska verk i sin genre och en viktig del av svensk körtradition.

Aniara [Karl-Birger Blomdahl]

Den här banbrytande operan är baserad på Harry Martinsons episka diktverk. Den skildrar en dystopisk rymdfärd och reflekterar över människans sökande efter mening i ett teknologiskt samhälle. Med en väldigt speciell musik!

Aniara skrevs år 1958 och anses vara en av de mest betydelsefulla svenska operorna. Karl-Birger Blomdahl komponerade den avantgardistiska musiken. Han använde elektroniska ljud och tolvtonsteknik, vilket var helt revolutionerande för sin tid. Handlingen utspelar sig ombord på rymdskeppet Aniara, som är på väg till Mars men kommer ur kurs och driver iväg mot en slutgiltig, meningslös undergång. Passagerarna kämpar för att hantera sin isolering och hopplöshet. Verket kombinerar vetenskap och mytologi och utmanar publiken med sin mörka framtidsvision och de stora existentiella frågorna.

Aniara är sannerligen relevant än idag. Den tar upp tidlösa teman som miljökris, teknisk utveckling och människans ensamhet i ett oändligt universum. Operan tvingar oss att konfrontera konsekvenserna av våra handlingar och vår relation till planeten. Med sin blandning av modern musik och allmänmänskliga drama fungerar operan som en påminnelse. En påminnelse om att kultur kan spegla samhällets djupaste rädslor och fungera som källa för existentiella diskussioner. Den är tidlös, men var väldigt modern när den kom!

Kompositör: Karl-Birger Blomdahl. **År:** 1958. **Varför är den med i kulturkanon?** En av Sveriges mest kända moderna operor som tar upp tidlösa frågor om vår plats i universum.

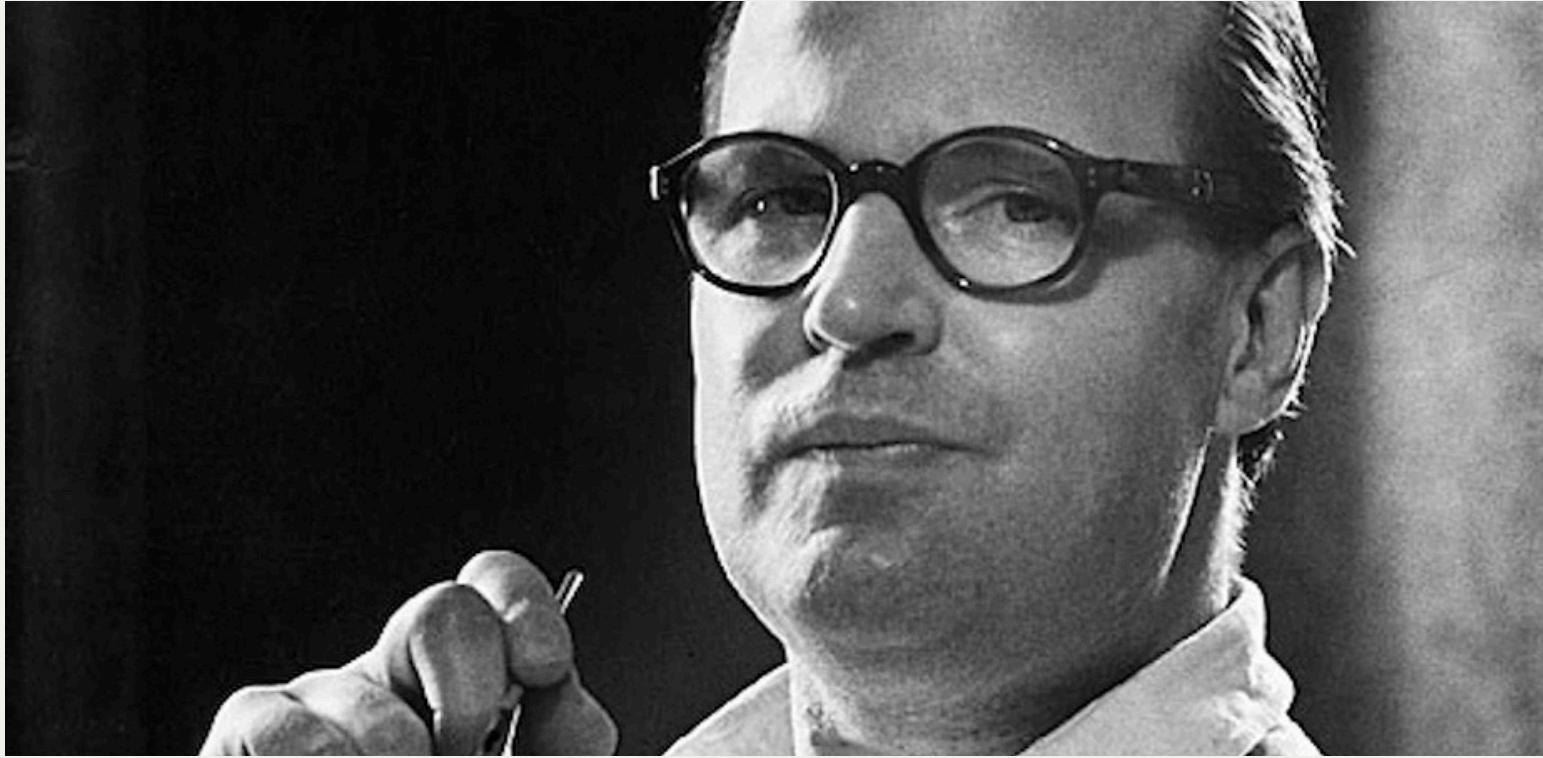
Jazz på svenska [Jan Johansson]

Jazz på svenska är ett av Sveriges mest älskade vemodiga album. Idén är lika enkel som genial: svenska folkvisor i jazzversion! Albumet blev en succé och är en tidlös del av den svenska musikhistorien.

Albumet utmärker sig med sin unika, avskalade klang. Tillsammans med Georg Riedel på bas lyfte Jan Johansson fram folkmusikens melodier på ett intimt och meditativt sätt. Han undvek den amerikanska jazzens hetsiga improvisationer och valde ett lugnare, mer eftertänksamt anslag. Denna fusion av det djupt rotade vemodet i de svenska visorna med ett sofistikerat jazzspråk gjorde albumet unikt, en respektfull tolkning där tradition och modernitet möttes. Det blev något helt nytt.

Än idag har Jazz på svenska en särställning. Det är det bäst säljande svenska jazzalbumet någonsin och en tidlös skatt. Albumet bevisade att Sverige kunde skapa en egen, unik jazzidentitet genom att blicka inåt mot sitt eget musikaliska arv. Genom att lyfta fram folkvisan i ett nytt format, påminner skivan oss om att vad som är svensk musik är något dynamiskt, något som förändras och kan tolkas genom nya uttryck.

Pianist och arrangör: Jan Johansson. År: 1964. Varför är det med i kulturkanon? Ett av de mest kända albumen i svensk jazzhistoria och grunden för en ny svensk stil: jazz möter folkmusik.

Symfoni nr 7 [Allan Pettersson]

Allan Petterssons Symfoni nr 7 från 1968 är en superklassiker inom svensk klassisk musik. Den är en av Nordens viktigaste symfonier från efterkrigstiden. Den är rå, djup och ikonisk!

Symfonin är ett nästan 50 minuter långt stycke, i en enda del. Allan Pettersson stod för två åsikter som var typiska den tiden i Sverige. Dels ville han vara helt originell, att skriva musik som inte skulle kunna skrivits av någon annan kompositör. Samtidigt ville han att många skulle känna igen sig i musiken och att den skulle slå igenom brett, inte bara för en viss snäv typ av publik. Symfonin är full av både starka, dissonanta ljud och sköra melodier. Hela det mörka, personliga uttrycket har gjort att den dykt upp i filmer, romaner och konst.

Symfoni nr 7 är fortfarande viktig för den skildrar människans utsatthet utan att hymla. Den vägrade vara enkel. Verket är Sveriges mest sålda klassiska skiva. Många som hör symfonin för första gången berättar om att den förändrar ens liv. Även om inte alla känner till namnet Allan Pettersson, har hans konst gett form åt känslor som är för svåra att sätta ord på. Folk som kan klassisk musik jämför honom exempelvis med Gustav Mahler, en gigant inom sin genre. Så om du är nyfiken på svensk klassisk musik från efterkrigstiden är Allan Petterson värd att söka upp!

Kompositör: Allan Pettersson. **År:** 1968. **Varför är den med i kulturkanon?** Ett av Sveriges viktigaste symfoniska verk, känt för sina starka känslomässiga uttryck.

VERK 31-40

FILM & SCENKONST

Scenkonst (teater, dans, opera) och film är samlade i ett område. Eftersom scenkonsten är mycket äldre har den fler referenspunkter i urvalet än filmkonsten. Man har också försökt visa på kopplingar mellan konstarterna, till exempel genom verk som har flyttat mellan teater och film.

Scenkonst är "ögonblickets konst" och kan inte spelas upp igen som film. Därför måste de utvalda scenkonstverken fungera som symboler eller minnesmärken över en viktig händelse i konstformens historia. De valda verken är viktiga punkter som tillsammans speglar centrala ögonblick inom Sveriges dramatiska och filmiska tradition.

Drottningholms slottsteater [Carl Fredrik Adelcrantz]

Drottningholms slottsteater är som en tidsmaskin. Bakom de kungliga kulisserna vid Drottningholm gömmer sig en unik teater där tiden stått stilla sedan 1700-talet. Här kan man uppleva opera precis som kungar gjorde!

Teatern, invigd år 1766, ritades av arkitekten Carl Fredrik Adelcrantz. Drottning Lovisa Ulrika lät bygga den och förde med sig sina internationella idéer till svensk teater. Teaterlivet blomstrade verkligen under hennes son, Gustav III, som använde teatern som ett verktyg för att visa upp kungamakten. Inredningen i teatern är i klassisk gustaviansk stil och originalkulisserna ritades av L. J. Desprez. Teatern användes inte så mycket efter att Gustav III dog. Men år 1921 återupptäcktes teatern och året därpå återinvigdes den.

Slottsteatern är idag en ovärderlig del av Sveriges kulturarv och betraktas som en av världens bäst bevarade rokokoteatrar. Det unika är att all ursprunglig scenutrustning fortfarande fungerar och används! Än idag hålls föreställningar i teatern och dekoren byts fortfarande med de gamla handdrivna vevarna. Drottningholms slottsteater är viktig både som historiskt dokument och inspiration för teatermänniskor, det har bland andra Ingmar Bergman vittnat om. Slottet med sin teater är idag ett Unesco-världsarv och påminner oss om teaterns historiska roll som ett uttryck för kunglig makt och kulturell utveckling. Och såklart om hur länge välgjord och omhändertagen teknik kan hålla!

Arkitekt: Carl Fredrik Adelcrantz. **År:** 1766. **Varför är den med i kulturkanon?** En av få 1700-talsteatrar i världen som är bevarad i ursprungligt skick. Det gör att vi kan förstå hur teatrar såg ut på den tiden.

Lejonets unge på Sundsvalls teater [Frida Stéenhoff]

Lejonets unge är inte bara en pjäs, det är en skandal i sig. Frida Stéenhoffs kontroversiella drama blev en omedelbar succé och en omedelbar dunderskandal. Publiken älskade den, men etablissemanget rasade.

Lejonets unge från år 1897 är en nutidsskildring som tar strid för den "fria kärleken", det vill säga rätten till kärlek och föräldraskap utan äktenskap. Karaktären Saga är en central figur, som väljer att leva med sin älskade Adil utan att gifta sig och utan att ge upp sin konst. Stéenhoff utmanade normerna kring sex och giftermål som fanns på den tiden. Istället lyfte hon fram kvinnors ekonomiska och sexuella rättigheter. Dramat utspelas i en tid då landsortsteatern blomstrade och den nya Sundsvalls teater, byggd år 1894 och den första i landet med elektriskt ljus, utgjorde en representativ scen för denna moderna strid. Nytt mötte gammalt på många plan!

Lejonets unge blev omtyckt av den breda publiken, men skapade också drama och debatt i andra kretsar. Det kan ses som ett tydligt bevis på de radikala idéer som slog igenom runt sekelskiftet. Stéenhoff var faktiskt den som introducerade ordet "feminism" i Sverige i den betydelse vi använder det idag. Pjäsen har på senare tid plockats fram på nytt och analyseras från vår tids perspektiv. Stéenhoffs pjäs är en hälsosam påminnelse om hur tidiga kämpar lade grunden för dagens friheter. Rätten att älska och leva utan att behöva styras av regler och tvång är starkare skyddad idag än då, men fortfarande lika viktig. Och vi är ju inte i mål än heller, för den delen.

Dramatiker: Frida Stéenhoff. **År:** 1897. **Varför är den med i kulturkanon?** Pjäsen startade en viktig debatt och är den del av både svensk feminism och teaterhistoria.

Ett drömspel [August Strindberg]

En drastisk drömlig pjäs som vägrar vara logisk eller realistisk. Det här är Ett drömspel, en viktig del av den moderna teaterhistorien. Och ett av August Strindbergs mästerverk.

Pjäsen skrevs år 1901 och utspelar sig i en drömsk värld, där scener och karaktärer flyter in i varandra. Strindberg försökte fånga "drömmens osammanhängande men skenbart logiska form" där "allt kan ske, allt är möjligt och sannolikt", som han själv uttryckte det. Pjäsen handlar om gudinnan Indras dotter, som stiger ner till jorden för att förstå varför människorna klagat så. Hon träffar flera människor och upplever själv kärlek, besvikelse och livets tyngd innan hon återvänder till himlen. Verket är banbrytande i sin användning av symboler, icke-linjär tid och flytande scenografi, vilket gjorde det till ett viktigt, tidigt verk inom expressionismen.

Ett drömspel visade teatern en ny väg, det märker vi av än idag. Strindberg fokuserade på karaktärernas inre tankar istället för yttre handling. Detta öppnade dörren för psykologiskt djupare och mer experimentella pjäser. Strindbergs tema om lidande, och karaktären Indras dotters medkänsla med det mänskliga, är också tidlöst. Den påminner oss om vikten av empati och att förstå att "det är synd om människorna". Det uttrycket har blivit ett av svensk teaters mest citerade.

Dramatiker: August Strindberg. **År:** 1901. **Varför är den med i kulturkanon?** En av de första pjäserna i Sverige i expressionistisk stil, med stor betydelse för modern teater i hela världen.

Körkarlen [Victor Sjöström]

Körkarlen är en av svensk filmhistorias mest banbrytande verk, regisserad av Victor Sjöström. Denna tysta skräckfilm är en mörk och dramatisk berättelse som handlar om ånger och försoning.

Filmen hade premiär år 1921 och är baserad på en spökhistoria av Nobelpristagaren Selma Lagerlöf (se verk #3). Den handlar om David Holm, som på nyårsnatten får veta legenden om Dödens körkarl. Den som dör den kvällen måste ta över vagnen och samla in döda själar under nästa år. Victor Sjöström, som även spelade huvudrollen, använde smarta filmtrick som dubbelexponering. Det var dessa trick som skapade de läskiga, genomskinliga spökgestalterna. Filmen var viktig för hur skräckfilmer gjordes efteråt.

Körkarlen är en viktig del av svensk kulturkanon och är fortfarande en riktig klassiker idag. Kända regissörer som Ingmar Bergman sa att Sjöström inspirerade dem massor. Filmen visar hur bra svensk film var redan då, och hur man använde ny teknik för att berätta historier om livet, moral och svåra känslor. Det är ett bevis på att gammal film med ett starkt budskap fortfarande håller måttet.

Regissör: Victor Sjöström. **År:** 1921. **Varför är den med i kulturkanon?** En av världens första skräckfilmer, nyskapande med sina kameratrick, och en symbol för svensk films guldålder.

Gullregn med kupletten ”Den ökända hästen från Troja” [Karl Gerhard]

Karl Gerhard var revykungen som med kvickhet och satir kunde kommentera sin samtid. Med den berömda kupletten Den ökända hästen från Troja lyckades han kritisera makten med ett väl dolt budskap!

Kupletten framfördes ursprungligen i revyn Gullregn år 1940. Texten riktade sig tydligt mot nazismen och kritiserade den svenska regeringens slapphet mot Tyskland under andra världskriget. För att undvika censur använde Gerhard sig av dolda budskap och allegorier, där ”hästen från Troja” symboliserade det nazistiska infiltrationshotet. De skarpa, men dolda, politiska budskapen ledde till slut till att kupletten tillfälligt förbjöds efter direkta påtryckningar från Tyskland. Det visar på hur känsligt det politiska klimatet var i Sverige då. Kupletten är ett starkt exempel på Karl Gerhards mod att använda revyscenen för att ta ställning i svåra tider.

Kupletten är idag ett viktigt vittnesmål om det fria ordets kraft i kristider. Den visar hur konsten kunde agera som en röst mot förtryck, även i ett till synes neutralt land som Sverige. Den ökända hästen från Troja påminner oss om vikten av att ständigt vara vaksam mot auktoritära hot och att stå upp för demokratiska värderingar. Karl Gerhards kvickhet och civilkurage har blivit en viktig del av det svenska kulturarvet. Han visar att humor och satir kan vara ett skarpt vapen mot makten, och har inspirerat både Hasse & Tage och Grotesco-gänget.

Artist: Karl Gerhard. **År:** 1940. **Varför är den med i kulturkanon?** Ett berömt exempel på politisk satir. Visade att det gick att kritisera de tyska nazisterna med dolda budskap och symboler.

Fröken Julie [Birgit Cullberg]

Birgit Cullbergs balett Fröken Julie är ett av den svenska danshistoriens mest ikoniska verk. Det är en intensiv och psykologisk berättelse om klass, maktspel och oundvikligt öde, berättad genom banbrytande rörelser.

Cullbergs balett, som fick sitt stora genombrott år 1950, är en dramatisk tolkning av August Strindbergs klassiska drama. Hon omvandlade Strindbergs text till expressionistisk dans som lyfte fram karaktärernas inre konflikter och spänningar. I centrum står den adliga Julie och betjänten Jean, vars nattliga möte blir en laddad dans av förförelse och maktkamp. Musiken, skapad av Ture Rangström, bidrar till den mörka atmosfären. Cullberg använde en friare, mer jordnära rörelsestil än den traditionella klassiska baletten, vilket gjorde verket banbrytande och placerade det i frontlinjen för den moderna dansen.

Fröken Julie är idag ett av de mest spelade svenska dansverken internationellt och satte Sverige på den internationella danskartan. Dess betydelse ligger i hur den revolutionerade danskonsten genom att bevisa att modern dans kunde bära tunga, psykologiska dramer. Verket visar på Birgit Cullbergs unika förmåga att kombinera klassisk teknik med modern expressionism. Det är fortfarande relevant då det skildrar tidlösa teman som klass och kön, men framförallt påminner det oss om dansens kraft som ett djupt och engagerande berättarmedium.

Koreograf: Birgit Cullberg. **År:** 1950. **Varför är den med i kulturkanon?** En av de mest berömda svenska baletterna och ett viktigt verk inom den moderna dansen. Birgit Cullberg är en av Sveriges mest inflytelserika koreografer.

Det sjunde inseglet [Ingmar Bergman]

Det sjunde inseglet är en av svensk films mest kända exportvaror. Den djupa filmen handlar om ämnen som tro, död och meningen med livet. Allt gestaltat i en ikonisk medeltida miljö.

Filmen hade premiär år 1957 och utspelar sig under digerdöden. Den följer riddaren Antonius Block, som återvänder från korstågen och genast konfronteras av Döden. Deras berömda schackmatch, ett spel om Blocks liv, är inspirerad av medeltida kyrkomålningar, som de av Albertus Pictor (se verk#20). Under sin resa möter Block olika spännande karaktärer. Mötena utforskar universella teman: var finns gud i lidandet? Kan konsten och kärleken ge livet mening? Regissören Ingmar Bergman använde ett starkt symboliskt och ofta drömskt bildspråk för att gestalta dessa tunga frågor.

Idag är Det sjunde inseglet en ofrånkomlig del av filmhistorien och en nyckel till att förstå den svenska kulturen. Filmen förstärkte Ingmar Bergmans status som en av världens mest berömda regissörer. Schackscenen har blivit en av de mest refererade i filmhistorien. Bergman blev en superstjärna, vars verk (som t.ex. Fanny och Alexander och Persona) fortfarande inspirerar filmskapare och teaterregissörer världen över. Denna film påminner oss om att stor konst kan tvinga oss att konfrontera de största, svåraste frågorna i våra liv.

Regissör: Ingmar Bergman. **År:** 1957. **Varför är den med i kulturkanon?** En av Sveriges mest kända filmer, som har inspirerat filmskapare världen över och är en symbol för svensk films guldålder.

Dom kallar oss mods [Stefan Jarl och Jan Lindqvist]

Dom kallar oss mods är en rå och empatisk skildring av unga utstötta i Stockholm. Filmen ger en unik inblick i en ung motkulturs liv som navigerar mellan tristess, drömmar och ett ifrågasättande av konventioner.

Filmen hade premiär år 1968 och är den första delen i den berömda Modstrilogin. Den fokuserar på vännerna Kenta och Stoffe, som lever i Stockholms gråzoner. Regissörerna Stefan Jarl och Jan Lindqvist använder en direkt och opolerad stil för att skildra deras vardag. Dokumentären visar upp de utmaningar de ställs inför: sysslolöshet, drogmissbruk och samhällets fördomar. Istället för att döma, erbjuder filmen ett djupt mänskligt och respektfullt porträtt av unga människor som söker sin plats. Den fångar en känsla av rotlöshet, där frihetsdrömmen lever parallellt med social misär.

Även idag har Dom kallar oss mods stor betydelse som ett socialt dokument. Filmen skapades när det blåste samhällskritiska vindar genom kulturlivet runt 1968. Denna progressiva tidsanda av uppror mot det etablerade känns verkligen av i filmen. Dokumentären blev en milstolpe för sin ärlighet och kastar ljus på vikten av samhällets ansvar för de mest utsatta. Kenta och Stoffes öden, som följs upp i trilogins senare delar, skär djupt in i den svenska folksjälen och tvingar oss att reflektera över klass, utanförskap och vad det innebär att växa upp i marginalen.

Regissörer: Stefan Jarl och Jan Lindqvist. **År:** 1968. **Varför är den med i kulturkanon?** En av Sveriges mest kända dokumentärer och en viktig bild av ungdomskulturen på 1960-talet.

Fars lille påg [Franz Arnold, Ernst Bach och Nils Poppe]

Fars lille påg är en svensk teaterpärla, förknippad med legendariska komikern Nils Poppe. Den folkkära farsen, fylld av humor, förväxlingar och snabba repliker, är en klassisk svensk underhållningsform.

Pjäsen hade premiär år 1975 på Fredriksdalsteatern i Helsingborg, en scen som skulle bli synonym med Poppes sommartheater. Den bygger på den tyska originalfarsen Hurra, ein Junge från 1926 av Franz Arnold och Ernst Bach. I Poppes version, som han själv bearbetade, spelade han rollen som den förvirrade lantbrukaren Julius. Handlingen kretsar kring en rad dråpliga missförstånd när Julius tvingas ta hand om ett oäkta barn. Poppe gestaltade karaktären med en unik blandning av naivitet, fysisk komik och perfekt timing, vilket gjorde den till en av hans mest älskade roller.

Fars lille påg lever kvar idag som ett bevis på den svenska folkliga humortraditionen. Poppes tolkning av Fars lille påg och hans sommartheater på Fredriksdal blev en årlig institution som skapade gemensamma skrattminnen för generationer av svenskar. Denna teaterform, med sin direkta kontakt med publiken och betoning på ren glädje, är en del av vår kulturkanon som påminner oss om den tidlösa kraften i en välspelad, varmhjärtad komedi. Skratt för oss samman!

Upphovspersoner: Franz Arnold, Ernst Bach och Nils Poppe. **År:** 1975. **Varför är den med i kulturkanon?** En av de mest kända pjäserna i svensk teaterhistoria och viktig symbol för den svenska humoristiska teatern och skådespelaren Nils Poppe.

Medeas barn på Unga Klara [Suzanne Osten och Per Lysander]

Medeas barn är en milstolpe inom svensk barnteater och ett centralt verk i Unga Klaras repertoar, teatern i Stockholm med fokus på nyskapande scenkonst för unga. Uppsättningen handlar om antik tung familjetragedi, men nu från barnets perspektiv!

Pjäsen, som hade premiär 1975 och riktade sig till en barnpublik, bygger på Euripides antika drama om Medea. I originalet mördar Medea sina egna barn i hämnd. Regissören Suzanne Osten och dramatikern Per Lysander vände dock på perspektivet: istället för att fokusera på de vuxnas svek och hämnd, utforskade de barnens upplevelse av konflikten och föräldrarnas separation. Detta var radikalt för sin tid och skapade en stark och ärlig skildring av barns utsatthet. Genom Unga Klaras nyskapande estetik och direkta tilltal gestaltades barnens ångest och förvirring på ett sätt som gjorde det svåra ämnet tillgängligt och relevant för den unga publiken.

Medeas barn är ett viktigt verk eftersom det cementerade Unga Klaras betydelse som en nyskapande teaterinstitution med fokus på barn och unga. Pjäsen är synonym med den banbrytande teaterform som Suzanne Osten och hennes ensemble utvecklade. Den inspirerade en hel generation av teatermakare att ta barns och ungdomars känsloliv på allvar, inte bara som publik utan också som ämne i konst. Pjäsen har haft ett långt och stort inflytande, den påminner oss om vikten av att ge de yngsta röst och perspektiv i kulturen.

Dramatiker: Suzanne Osten och Per Lysander. **År:** 1975. **Varför är den med i kulturkanon?** Ett av de mest kända verken i svensk barnteater. Banbrytande genom att behandla svåra ämnen som skilsmässa på ett seriöst sätt.

VERK 41-50

LÄRDOM & SAKPROSA

Denna kategori handlar om facklitteratur, vetenskapliga verk och skrifter som har påverkat hur folk tänker i Sverige. Expertgruppen valde att tolka kanonbegreppet utifrån ett historiskt perspektiv. Det betyder att verken valdes ut baserat på vad som faktiskt fick störst betydelse och genomslag under sin tid.

Listan fokuserar på de skrifter som har påverkat idéer, samhällsutveckling eller lagt grunden för viktiga institutioner och diskussioner. Man har alltså inte bara valt ut akademiska mästerverk, utan de texter som påverkade det breda tänkandet i landet. Resultatet är en mix av texter som visar hur kunskap och sakliga argument har format Sverige.

Heliga Birgittas uppenbarelser [Heliga Birgitta]

Heliga Birgittas uppenbarelser har varit otroligt inflytelserika. Hennes mystiska visioner och budskap skrevs ned, enligt henne kom de till henne direkt från gud. De berör både det religiösa och det världsliga.

Verket består av de nedtecknade gudomliga uppenbarelser som Birgitta (cirka 1303-1373) mottog. De skrevs ned av en lärd medarbetare till Birgitta, och de ger en skakande och moralistisk inblick i hennes huvud. Birgitta reste till Rom, manad av en kraft från ovan, där hon med barsk ton berättade om guds budskap till kungar, kejsare och till och med påvar. Hennes visioner återspeglar det jordiska, men sett genom hennes skarpa tro, med målet att reformera världen. Hennes inflytande var enormt och ledde bland annat till grundandet av Birgittinorden, vars moderkloster blev Vadstena (se verk #62).

Heliga Birgittas uppenbarelser är idag inte bara ett centralt religiöst dokument utan också en viktig källa till det medeltida Europas kultur- och samhällsliv. Verket påminner oss om det halva årtusende då Sverige var ett katolskt land. Minnet av Birgitta, en kvinna som var både helig och maktfullkomlig, har överlevt århundradenas religiösa och politiska omvälvningar. Hennes styrka och auktoritet har inspirerat författare som August Strindberg och Verner von Heidenstam. Hennes texter visar att en svensk kvinna på 1300-talet kunde utöva ett inflytande som sträckte sig över hela kontinenten, vilket gör henne till en symbol för tidig religiös, europeisk och kvinnlig makt.

Upphovsperson: Heliga Birgitta. **År:** Uppenbarelserna började på 1340-talet och skrevs ner under de sista 30 åren av hennes liv. **Varför är de med i kulturkanon?** Heliga Birgitta är en av Sveriges mest kända och inflytelserika personer genom tiderna, och har lämnat djupa spår i Sveriges och Europas historia.

Historia om de nordiska folken [Olaus Magnus]

Historia om de nordiska folken av Olaus Magnus är ett monumentalt verk från 1500-talet. Det är en otroligt detaljerad beskrivning av naturen och människorna i Norden, en tidig form av etnografi och geografi. Med lite fantasi och påhitt också!

Boken publicerades i Rom år 1555 och var ett resultat av Olaus Magnus exil. Han, en katolsk ärkebiskop, tvingades lämna Sverige under reformationen. Verket är indelat i 22 böcker och täcker allt från nordbornas seder, lagar, krigföring och mytologi till den unika naturen, klimatet, djurlivet och isförhållandena här i Norden. Olaus ambition var att presentera Norden med dess fornnordiska arv och kristna tro för den europeiska kontinenten. På den tiden hade de flesta i Europa väldigt begränsad kunskap om hur det var i Sverige och Norden. Han blandar noggranna observationer med skrönor och fantasifulla påhitt som jättesjöödjur och skräckinjagande isbjörnar. Böckerna hade bilder också!

Historia om de nordiska folken är ett historiskt dokument som hjälper oss att förstå synen på Norden under 1500-talet. Olaus Magnus verk bidrog till att forma Europas bild av Skandinavien under århundraden, och det påverkar hur vi ser på vår historia även här, än idag. De 22 böckerna ger oss en fascinerande inblick i hur man på 1500-talet systematiskt beskrev och mytologiserade en av Europas mest avlägsna regioner.

Författare: Olaus Magnus. **År:** 1555. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken är en av de första som beskriver Norden. Den är en viktig källa till kunskap om 1500-talets liv och kultur här, och den är känd för sina fantasifulla illustrationer.

Christinas självbiografi [Drottning Christina]

Drottning Christinas självbiografi är en ovanlig inblick i ett av Sveriges mest gåtfulla statshuvuden. Boken, som aldrig blev klar, ger ett fascinerande, och genomtänkt, självporträtt av en excentrisk regent som chockade Europa när hon abdikerade.

Bokmanuset skrevs på franska under Christinas exil i Rom, troligen på 1680-talet. Därmed blev det ett medvetet försök att i efterhand kontrollera sin berättelse. Istället för att fokusera på politik så fokuserar Christina på sin barndom. Hon berättar om sin ovanliga "manliga" uppfostran och hennes tidiga intellektuella ambitioner. Hon framställer sig själv som en filosofisk kunglighet som gjorde ett medvetet val att frånsäga sig tronen. Eftersom Christina dog år 1689 så blev boken aldrig färdig. De delar av manuset som hann skrivas publicerades alltså först efter hennes död.

Idag ger självbiografen en unik möjlighet att studera en kvinnlig makthavares medvetna konstruktion av sin egen identitet under 1600-talet. Att texten släpptes först postumt gör den till ett unikt dokument som till stor del undgick samtida censur och reaktioner, vilket tillåter en ovanligt frispråkig framställning. Verket är av stort värde för att studera tidens syn på kön, makt och intellektualism. Christinas text, idag en viktig del av Sveriges litteraturhistoria, visar hur viktigt det kan vara för en historisk figur att ta kontroll över sin egen biografi.

Författare: Drottning Christina. **År:** 1680-talet. **Varför är den med i kulturkanon?**

Självbiografen är en unik, personlig skildring av en av Sveriges mest kända drottningar. Den ger en sällsynt inblick i hur hon tänkte, men också hur hon ville bli ihågkommen.

Lappländsk resa [Carl von Linné]

Lappländsk resa är en blandning av litteratur och naturvetenskap. Det är mer än bara en resedagbok. Det är en upptäcktsresa som förenar nya vetenskapliga observationer med en personlig och vacker skildring av norra Sverige.

I boken berättar vetenskapsmannen Carl von Linné om sin expedition till Lappland år 1732. Under resan, som finansierades av Vetenskaps societeten i Uppsala, katalogiserade Linné rigoröst lappländska växter, djur och stenar. Hans upptäckter av nya arter och den informationen han samlade in var avgörande för utvecklingen av hans klassifikationssystem, Systema Naturae (se verk #91). Boken hyllas för sitt klara och vackra språk. Den är full av beundran för naturen, samtidigt som den ger en detaljerad inblick i det lokala samiska livet och kulturen.

Än idag har Lappländsk resa en otroligt stor betydelse. Den bidrog till att ge de svenska landskapen en litterär och nationell identitet. Linné blev en central gestalt i svensk tradition, inte bara som den stora naturvetaren utan som "blomsterkungens" som inspirerade en nation att utforska sin omgivning. Genom sina reseskildringar och sitt globalt inflytelserika klassifikationssystem, garanterade han sig en plats i både vetenskapshistorien och som en av de främsta tidiga författarna som skapade en svensk "landskapspatriotism".

Författare: Carl von Linné. **År:** 1732. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken är en av de mest berömda reseskildringarna i svensk historia. Den är ett unikt dokument från en tidig naturvetenskaplig expedition och visar på Linnés sätt att organisera kunskap.

Drömbok [Emanuel Swedenborg]

Emanuel Swedenborgs Drömbok från år 1744 är en unik och fascinerande text. Den ger en inblick i en intellektuell människas djupa andliga kris och dramatiska omvändelse.

Boken är en rå och ärlig dagbok över Swedenborgs drömmar, syner och inre strider under en resa till Nederländerna. Den skildrar hans övergång från en respekterad naturvetenskapsman till en andlig visionär, ett skede präglad av både erotiska fantasier och djupt religiösa upplevelser. Denna brytpunkt kulminerar i en upplevelse där han menar sig få en kallelse från Kristus. Texten ger en unik närhet till geniet och förebådar de mystiska men systematiska böcker om andevärlden som han senare skulle skriva.

Drömbok är idag en nyckel till att förstå den personliga och andliga utvecklingen hos en av Sveriges mest berömda religiösa tänkare. Swedenborgs syner av den andra världen och hans hemlighetsfulla lära har inspirerat stora konstnärer, som Blake, Balzac och Dostojevskij i alla världsdelar. Även om samtiden ibland fann honom tokig, fanns det metod i hans galenskap. Denna bok, med sitt säregna och hemlighetsfulla innehåll, fortsätter att egga fantasin och påminner oss om den svenska visionärens globala betydelse.

Författare: Emanuel Swedenborg. **År:** 1744. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken är en av de första psykologiska dagböckerna. Den är viktig för att den visar Swedenborgs inre resa, från vetenskapsman till en person som sökte sig till den andliga världen.

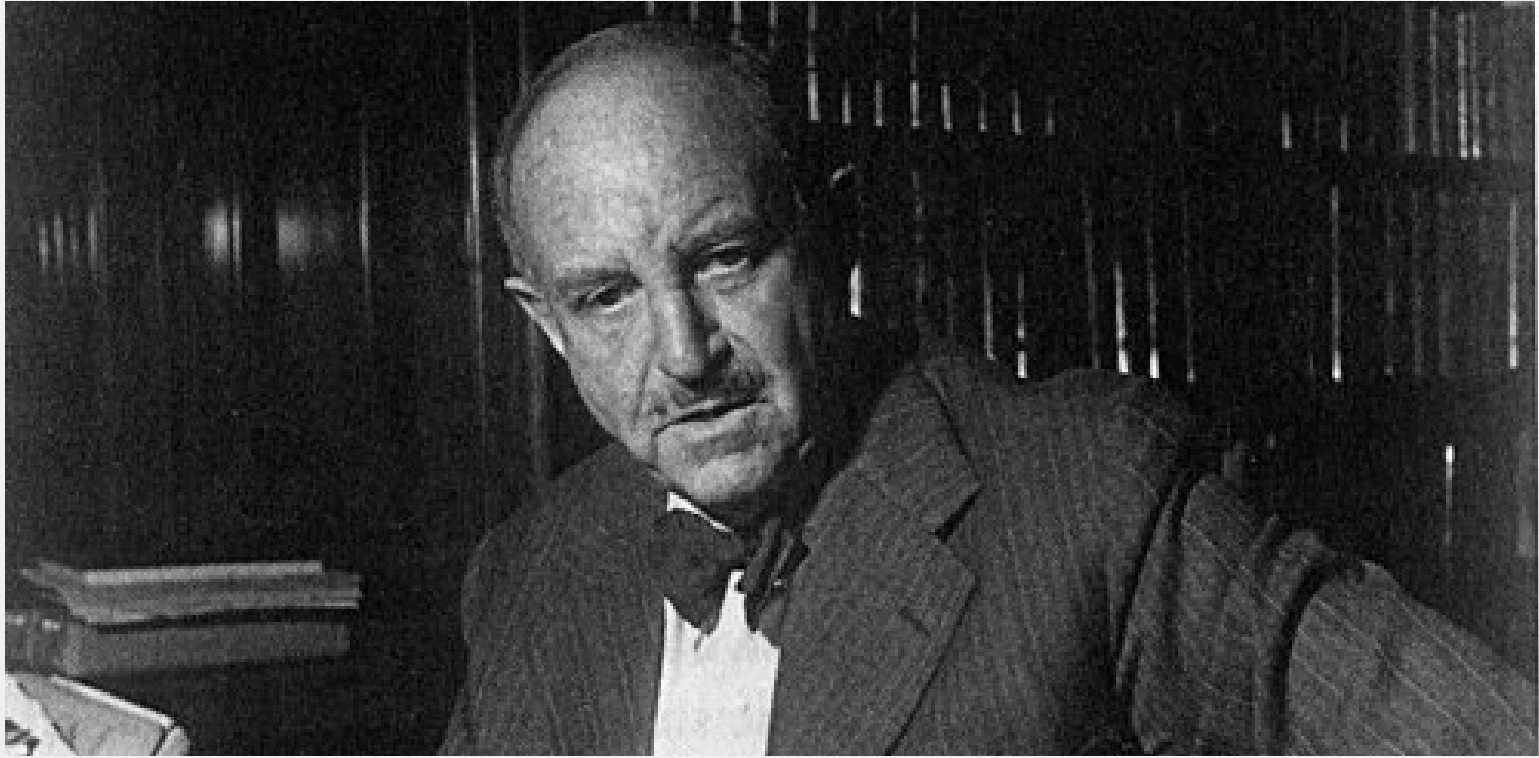
Fädernas gudasaga [Viktor Rydberg]

Glöm inte myterna som format Sverige! Viktor Rydbergs mästerverk är en fängslande berättelse om asagudarnas värld. Den förenar fornforskning och poetisk kraft.

Boken kom ut år 1887 och etablerade sig snabbt som ett standardverk av den inflytelserika Viktor Rydberg. Han kombinerade forskning med en djup poetisk känsla för att berätta om asagudarnas värld. Verket var del av en återkomst för det fornnordiska, men Rydberg rekonstruerade mytologin och presenterade en sammanhängande berättelse. Han lyfte fram dramatiken i gudarnas och jättarnas kosmos, betonade kampen mellan det goda och det onda, från Yggdrasil till Ragnarök. Viktor Rydberg insåg att man kan berätta om religion på ett modernt, fängslande sätt!

Som verk är Fädernas gudasaga fortfarande högst levande och en viktig del av vårt kulturarv. Rydbergs tolkningar har format svenskens syn på de kända gestalterna i asatron, som Oden och Tor. Rydberg gav akademisk tyngd åt fornsagan, och lyfte fram den som en del av den svenska identiteten. Verket påminner oss om den eviga kraften i mytologiska berättelser och hur de speglar djupt mänskliga teman om öde och hjältemod. Och kanske kan man dra en linje från Viktor Rydbergs 1800-talsbok till Hollywoods intresse för asagudarna idag?

Författare: Viktor Rydberg. **År:** 1887. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken är en av de mest inflytelserika skildringarna av den nordiska mytologin. Den populariserade den nordiska sagovärlden och har inspirerat många konstnärer och författare.

Svenska folkets underbara öden [Carl Grimberg]

Svenska folkets underbara öden är en älskad och inflytelserik skildring av Sveriges historia. Verket lyfter fram kungar och krig, men ger också röst åt folkets liv, seder och djupt mänskliga historia.

Serien gavs ut i nio böcker, med start år 1915. Carl Grimberg ville göra historien tillgänglig och levande med en unik berättarglädje, inspirerad av 1800-talets ”storsvenska” historiesyn. Självklart berättar han om kungar, men han lägger också mycket fokus på vanligt folk. Historierna om den vanliga människan berättas också på ett fängslande, dramatiskt sätt. Även om källkritik har utmanat delar, blev Grimbergs historieskrivning själv en del av Sveriges kulturhistoria, precis som den tidens nationalromantiska måleri. Han skapade en bild av Sverige som fick folket att känna stolthet.

Idag är Svenska folkets underbara öden viktig som en kulturell referenspunkt som har format generationers syn på den svenska identiteten. Verket visar hur historia inte bara är hårda fakta. Det är också sägen och fantasi. Grimbergs förmåga att skapa fängslande narrativ gjorde verket populärt i Sverige och Norden. Det påminner oss om berättandets makt att ingjuta nationell stolthet och att de största verken inom historieberättande blir bestående kulturskatter.

Författare: Carl Grimberg. **År:** 1915. **Varför är den med i kulturkanon?** Grimbergs böcker har format hur många svenskar ser på sin historia. Han gjorde historia till en spännande berättelse och skrev om vanliga människor, vilket var nytt för sin tid.

Barnets århundrade [Ellen Key]

Barnets århundrade är Ellen Keys banbrytande manifest som krävde en radikal omvärdering av barndomen. Det är ett passionerat verk som satte barnet i samhällets centrum.

Boken, som gavs ut år 1900, sammanfattade och populariserade sekelskiftets nya syn på barnet, vilket hon delade med exempelvis Carl Larsson (se verk #25). Key var kritisk mot den auktoritära skolan. Istället förespråkade hon ett "konstens evangelium", där skönhet, fantasi och frihet var avgörande. Hon menade att barnen var viktigare än böckerna och kärleken viktigare än äktenskapet, vilket var kontroversiellt då. Hennes budskap om att se barnet som en hel individ skapade stor debatt.

Keys radikala idéer har haft en enorm påverkan på pedagogik och politik. Hennes sätt att tänka ligger till grund för många politiska reformer. Idag ekar hennes krav på en barncentrerad uppfostran i FN:s barnkonvention och den svenska skolans värdegrund. Boken befäste Keys status som en av Sveriges mest inflytelserika intellektuella kvinnor. Barnets århundrade påminner oss om att kampen för barnets rättigheter är viktig i alla kulturers utveckling och framtid.

Författare: Ellen Key. **År:** 1900. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken har haft stor internationell påverkan och bidrog till ett nytt sätt att se på barn och uppfostran. Den är en av de viktigaste böckerna om pedagogik i svensk historia.

Kris i befolkningsfrågan [Alva och Gunnar Myrdal]

Ett socialpolitiskt manifest som förändrade Sverige! Kris i befolkningsfrågan är paret Myrdals förslag på lösning på ett stort nationellt problem. Boken är ett radikalt program för ett nytt välfärdssamhälle.

Boken publicerades år 1934 och kom från den dynamiska intellektuella duon (och gifta paret) Alva och Gunnar Myrdal. De förutsåg en minskande befolkning som ett hot mot vårt lands framtid. Deras lösning var dock inte moraliska pekpinor, utan en omvandling av samhället: skapa ett tryggt "folkhem" där det är ekonomiskt och socialt hållbart att bilda familj. De föreslog barnbidrag, bostadsreformer, sociala bostäder, utökad mödravård och en modern sexualundervisning. Paret Myrdals verk var en tanke om social ingenjörskonst, alltså att lösa samhällsproblem med expertis och förnuft. Boken blev en symbol för den socialdemokratiska välfärdsstaten som började ta form.

Kris i befolkningsfrågan är en milstolpe som fortsätter att prägla svensk samhällsdebatt. Boken fångar den expertstyrda rationalitet och idealism som drev bygget av folkhemmet. Idag gör sig boken relevant i de ständigt aktuella spänningarna mellan individens val, vetenskapsbaserad planering och statens roll i att skapa social rättvisa. Den påminner oss om att välfärdspolitikens rötter ligger i djupgående analyser av sociala villkor. Och att drömmen om ett samhälle där alla kan blomstra är tidlös.

Författare: Alva och Gunnar Myrdal. **År:** 1934. **Varför är den med i kulturkanon?** Det är en av de viktigaste socialpolitiska texterna i svensk historia. Den lade den ideologiska och praktiska grunden för många centrala delar av den svenska välfärdsmodellen.

Vägmärken [Dag Hammarskjöld]

Upptäck visdomen hos en av världens mest betydelsefulla svenskar! Dag Hammarskjölds postumt utgivna Vägmärken är en samling personliga anteckningar som bjuder på en sällsynt inblick i hans andliga och moraliska liv.

Boken gavs ut två år efter Dag Hammarskjölds tragiska död år 1961. Den presenterades som ett personligt dokument och en form av andlig självbiografi. Hammarskjöld, som var FN:s generalsekreterare, började skriva ner de här anteckningarna redan 1925, och fortsatte fram till sin död. I Vägmärken finns ett djupt sökande efter mening, en inre kamp och en stark, religiöst färgad idealism. Boken är fylld av visdomsord och poetiska reflektioner kring ansvar, tystnad, natur och plikten i det offentliga livet. Det visar hur hans internationalistiska gärning var grundad i en privat andlighet och en svensk tradition av sträng idealism.

Vägmärken är viktig än idag då den ger oss en nyckel till förståelsen av Dag Hammarskjöld som person och ledare, bortom den politiska scenen. Hans reflektioner kring moraliskt ledarskap och det enskilda ansvaret är tidlösa och kan inspirera oss alla i vår egen strävan efter mening. Boken påminner oss om att även de mest framstående offentliga personerna har ett rikt inre liv, och att en djup personlig övertygelse kan vara drivkraften bakom en osjälvisk internationell gärning.

Författare: Dag Hammarskjöld. **År:** 1963. **Varför är den med i kulturkanon?** Det är ett unikt vittnesbörd om en av Sveriges mest inflytelserika internationella profilers inre liv.

VERK 51-60

LAG & RÄTT

Kategorin Lag & rätt handlar om de dokument och principer som har byggt upp det svenska samhället och dess rättssystem. Kulturkanons expertgrupp fick se verken som fönster, inte förebilder, som öppnar perspektiv på hur nutidens Sverige vuxit fram. Urvalen skulle vara tydliga och konkreta saker man kan läsa eller besöka, inte bara abstrakta idéer.

Urvalet har satt stor prägel på vår självförståelse som land. Man valde dokument som blivit viktiga referenspunkter i svensk offentlighet och som hjälper oss att förstå hur dagens lagar och samhällsordning fungerar. Även om tidsgränsen vid 1975 gjorde att många nya, viktiga händelser utelämnades, har man försökt styra urvalet mot sådant som förebådar utvecklingen efter det årtalet.

Magnus Erikssons landslag [kung Magnus Eriksson]

Det historiska dokument som enade Sverige! En lagbok som säger att alla i Sverige ska följa samma regler, oavsett var de bor. Den berättar vad man inte får göra, skriven på svenska så att alla kan förstå.

Landslagen började användas runt mitten av 1300-talet, och tanken var att slå ihop alla de olika lagarna som fanns i landskapen till ett enda, gemensamt lagpaket för hela Sverige. Innan landslagen gällde nämligen en massa olika lokala lagar. Trots att kung Magnus Eriksson var ganska ung när han tog över tronen lyckades han med det här stora jobbet att börja ena landet lagmässigt. Landslagen gjorde rättssystemet mycket mer logiskt och enhetligt, vilket var jätteviktigt för hur Sverige utvecklades. Den här nya ordningen höll faktiskt i sig i hela 400 år, ända fram till 1734 års lag. Landslagen satte en grund som verkligen höll!

Idag är Magnus Erikssons landslag en påminnelse om att känslan av att tillhöra ett land ofta grundas i gemensamma juridiska och sociala ramverk. Arbetet med att harmonisera de olika lagversionerna i Sverige kan spegla modern europeisk integration, där olika regioner strävar efter att förenkla handel och vandel genom gemensamma regler. Verket är mer än bara en gammal lagbok. Det illustrerar en tidig svensk vilja att skapa rättssäkerhet och likhet inför lagen, principer som fortfarande är centrala i vårt moderna samhälle.

Upphovsperson: Kung Magnus Eriksson. **År:** Omkring 1350. **Varför är den med i kulturkanon?** Den är den första rikstäckande lagen som enade Sveriges olika lagsagor. Den etablerade en rättsordning som blev grunden för svensk lag i 400 år.

Sveriges Rikes

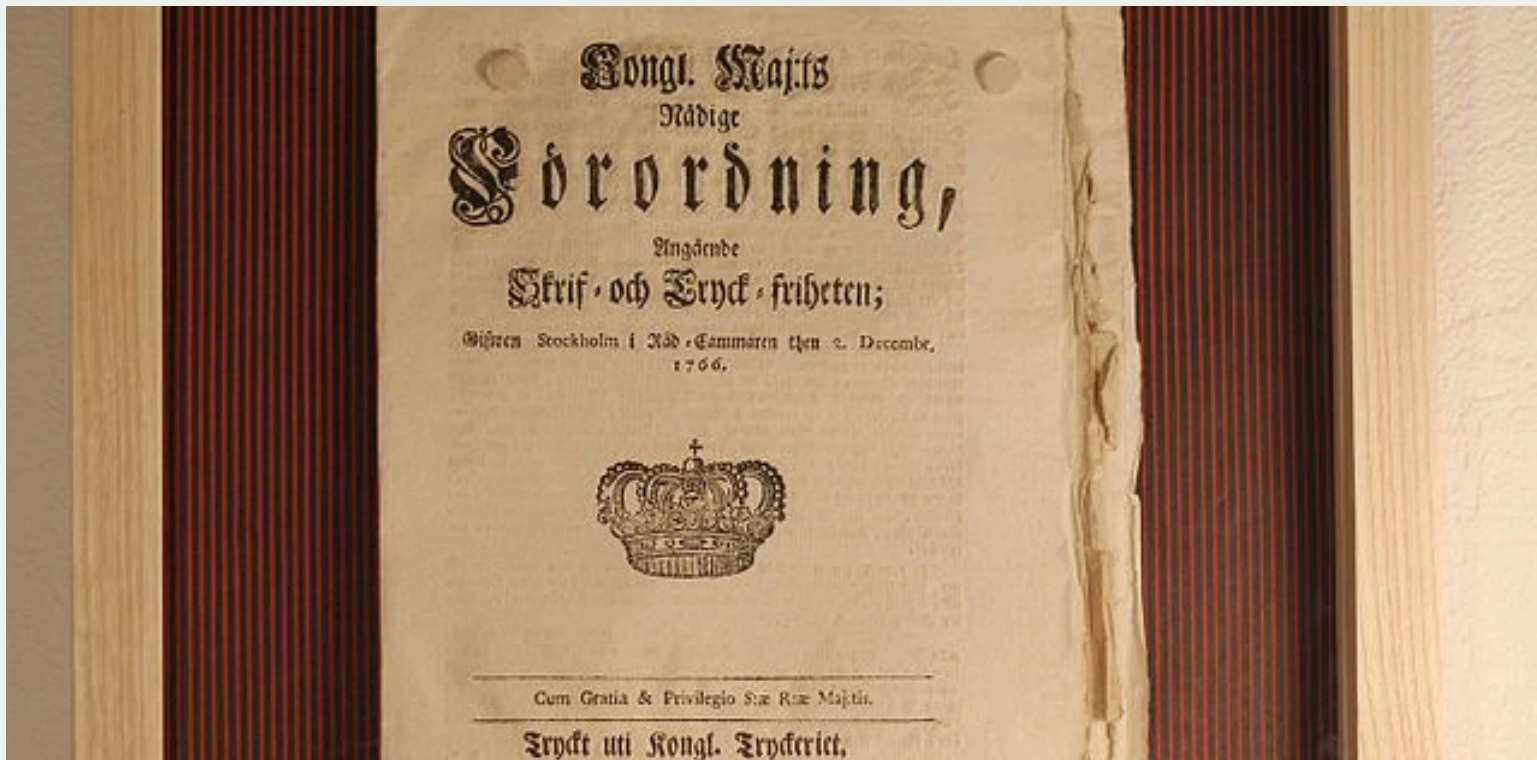
1734 års lag [Sveriges riksdag]

Lagboken som lade grunden för ett modernt rättssamhälle! År 1734 antogs ett jättestort lagverk som ersatte de gamla medeltida lagarna och som hade en tydlig struktur och ordning. Det skulle bli lätt att göra rätt!

Efter århundraden av utveckling (politisk, social och ekonomisk) så hade de gamla medeltida lagarna blivit otydliga och svåra att tillämpa. Huvudsyftet med 1734 års lag var att samla alla lagar och regler som gällde i en enda, tydlig och systematisk bok. Lagboken skulle gälla för alla i landet. Man ville skapa en överskådlig lag som alla kunde förstå och som domstolarna kunde använda på samma sätt varje gång. Den delades in i kända huvuddelar som kallas balkar (exempelvis Ärvdabalken, Handelsbalken och Rättegångsbalken), vilket gjorde lagstiftningen lättare att hantera. Denna nya lag, godkänd av kungen efter riksdagens beslut, avslutade en lång period av juridisk utveckling under stormaktstiden.

Även om de flesta originallagarna har ersatts, är 1734 års lag fortfarande högst relevant. Dess systematik lever kvar. Den svenska lagboken är fortfarande indelad i dess grundläggande balkar. Nya lagar, som Miljöbalken, bygger vidare på denna historiska struktur. Vissa delar av de gamla lagarna gäller faktiskt än idag, som den kända regeln i Handelsbalken om försäljning till två personer. 1734 års lag visar hur historiska beslut är viktiga för den svenska rätten än idag.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1734. **Varför är den med i kulturkanon?** Den är grunden för den moderna svenska rätten och systematiken med balkarna lever kvar än idag. Den representerar övergången från medeltida till modern lagstiftning i Sverige.

1766 års tryckfrihetsförordning [Sveriges riksdag]

Ett fundament för svensk demokrati och yttrandefrihet. 1766 års tryckfrihetsförordning är en unik lag som inte bara avskaffade censuren utan också gav invånarna rätt till insyn. Den gjorde Sverige till ett föregångsland!

Denna moderna lag godkändes av kung Adolf Fredrik under frihetstiden. Den kom till tack vare politiska grupper som ville säkra rätten att sprida allmänna handlingar och motverka censur, som de ansett sig missgynnade av. Det var en unik lag som etablerade tryckfriheten som en grundläggande rättighet. Den möjliggjorde fri åsiktsbildning i tryckt form. Lagen upphävdes senare under Gustav III:s statskupp, men den här kraften gick inte att stoppa. Lagens principer skulle återkomma som del av grundlagarna år 1809. Det tryckfrihetsförordningska fröet hade redan såtts.

Betydelsen av den här lagen är enorm och den är vid fullt liv än idag. Principerna från 1766 har varit avgörande för pressens och massmediernas utveckling, format journalistiken och gett medborgarna en grundlagsskyddad rätt att delta i samhällsdebatten. Den skapade också förutsättningarna för den senare utvecklingen av den fullständiga offentlighetsprincipen och medborgares insyn i statens verksamhet. Summa summarum är tryckfrihetsförordningen ett otroligt viktigt kulturarv, då och nu.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1766. **Varför är den med i kulturkanon?** Det är en av världens första lagar av sitt slag, en milstolpe för yttrandefriheten och fundamentet för offentlighetsprincipen i Sverige.

Offentlighetsprincipen [Sveriges riksdag]

En princip för transparens. Offentlighetsprincipen är en av världens äldsta insynrätter, en grundsten i svensk demokrati som ger medborgarna rätt att syna statsmakten och granska dess arbete.

Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten har rätt att ta del av statens (och regioners och kommuners) dokument. Principen är väldigt gammal och består egentligen av två delar. Den ena delen började i de forna tingen, och säger att förhandlingar i domstolar, riksdag och kommun ska vara offentliga. Den andra delen, den som är mest känd, tillkom år 1766 med tryckfrihetsförordningen. Den säger att medborgarna har rätt att ta del av myndigheters handlingar. Tillsammans sätter offentlighetsprincipen tydliga regler: myndigheters handlingar och dokument är allmänna, medborgarna har rätt till insyn och det är bara undantagen till regeln som ska motiveras av myndigheterna.

Offentlighetsprincipen fungerar fortfarande som en garant för demokrati. När människor har rätt till insyn skapas transparens, som är nödvändig för att hindra korruption och ineffektivitet. Utan den här principen skulle vi i Sverige ha svårare att hålla oss informerade, utöva kritik och påverka politiken. Den skapar förtroende mellan invånare och stat, och utgör grundbulten för en fri press och fungerande demokrati i Sverige. Tack offentlighetsprincipen!

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1766. **Varför är den med i kulturkanon?** Den här typen av lag är ovanlig i världen och låter oss följa vad de som styr landet gör. Den är en grundläggande del av vår svenska demokrati.

1809 års regeringsform [Sveriges riksdag]

En ny grundlag föddes ur nationell kris! 1809 års regeringsform är verket som lade grunden för den moderna svenska maktdelningen där kungen och politiker skulle bestämma tillsammans. Regeringsformen skapades under dramatiska omständigheter.

1809 års regeringsform utarbetades snabbt av riksdagen när Sverige förlorade Finland till Ryssland efter ett krig. Kungen var inte särskilt populär då, han avsattes med våld och landsförvisades. Regeringsformen var unik genom att den etablerade en tydlig maktdelning. Kungen skulle inte längre bestämma allt, makten skulle istället balanseras av riksdagen. Inspirerad av upplysningstidens idéer var regeringsformen ett stort och avgörande steg bort från enväldet. Genom att bland annat garantera att ingen skulle få lida utan att vara "lagligen förvunnen och dömd" lades grunden för den moderna rättssäkerheten i Sverige.

1809 års regeringsform är idag en del av vår nationella identitet. Även om den ersattes år 1974, lade den grunden för den stabila, demokratiska och rättsstatliga tradition Sverige är känt för. Den markerade övergången från envælde till konstitutionell monarki och säkrade personlig frihet och rättssäkerhet. Den visar på hur viktigt det är att sätta regler och lagar för att förhindra maktmissbruk. Och det är en relevant påminnelse i alla tider.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1809. **Varför är den med i kulturkanon?** Lagen är en grundläggande del av vår demokrati. Den delade makten mellan kungen och riksdagen och minskade kungens makt väsentligt.

Rättegångsbalken [Sveriges riksdag]

Här är lagen som bestämmer hur rättegångar ska gå till! Rättegångsbalken från 1948 gjorde om hela det svenska rättssystemet i grunden. Den gjorde domstolsprocessen modern och gav oss bättre rättssäkerhet.

Lagen började gälla år 1948 och ersatte den gamla lagen från 1734 (se verk #52). Den största ändringen var att domaren slutade vara en sorts utredare (den så kallade inkvisitoriska rollen). Istället blev det parterna (åklagare och försvarare) som fick ansvaret att lägga fram alla fakta som domaren skulle basera sitt beslut på. En annan viktig nyhet var att införa fri bevisprövning. De gamla, strikta reglerna för vad som räknades som bevis togs bort. Nu fick domaren titta på och godkänna allt som kändes relevant. Det gjorde rättegångarna friare och mer verklighetsbaserade.

Rättegångsbalken är fortfarande grunden för hur Sverige dömer. Den tog bort gamla, ibland dåliga, metoder. Ett exempel är att man inte längre fick hålla någon frihetsberövad bara för att vänta på att personen skulle erkänna. Genom att satsa på rättssäkerhet har lagen gjort att svenskarna litar på rättssystemet. Den fortsatte också att använda nämnden, där vanliga medborgare är med och dömer tillsammans med proffsdomare, något som är typiskt för den svenska kulturen. Rättegångsbalken är ett bevis på Sveriges vilja att ha ett modernt och rättvist rättssystem.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1948. **Varför är den med i kulturkanon?**

Rättegångsbalken är en av Sveriges viktigaste lagar. Den garanterar att alla har rätt till en rättvis rättegång och att vi kan följa vad som händer i våra domstolar.

Europakonventionen [Europarådet]

Efter andra världskriget behövdes regler som säkrade freden. Europakonventionen är grunden för mänskliga rättigheter i Europa, skapad för att skydda individen. Den ger dig som privatperson rätt att klaga hos en internationell domstol i Strasbourg.

Denna lag skapades av Europarådet, där Sverige var en av tio grundarländer, direkt efter andra världskrigets slut. Målet var att hindra att krigets fasor upprepades genom att skydda folks rättigheter. De tog FN:s idéer om mänskliga rättigheter, men gjorde dem bindande på riktigt genom att inrätta en europeisk domstol. Konventionen skyddar de viktigaste friheterna, som rätten till liv, rätten till en rättvis rättegång, skydd för privatlivet och yttrandefrihet. Den sätter också tydliga förbud mot tortyr och slaveri. Den var banbrytande i sitt sätt att ge individen makt mot staten.

Konventionen är väldigt viktig idag och en levande del av vår lag. Den fungerar som en effektiv väktare av rättsstaten och tvingar stater att se över sin lagstiftning. Sverige tyckte först att vår egen lag var tillräcklig, men gjorde Europakonventionen till svensk lag 1995. Den har hjälpt miljontals människor att kunna få upprättelse i domstolen i Strasbourg. Eftersom nästan 50 länder är anslutna, skapar den ett gemensamt rättsligt område som försvarar de grundläggande rättigheterna i hela Europa.

Beslutande organ: Europarådet. **År:** 1950. **Varför är den med i kulturkanon?**

Konventionen är en milstolpe i europeisk rättshistoria och den mest effektiva garantin för mänskliga fri- och rättigheter på kontinenten.

Brottsbalken [Sveriges riksdag]

Brottsbalken anger den yttersta gränsen för vilka beteenden vi tolererar i Sverige. När den infördes 1965 markerade den ett nytt sätt att se på brottslingar. Nu låg fokus på rehabilitering och anpassning.

När Brottsbalken kom år 1965 bytte den ut den gamla lagen från 1864. Det viktigaste var att man slutade tänka på hämnd och straff, och istället fokuserade på att hjälpa brottslingen att komma tillbaka till samhället. Det här kallas för behandlingstanke. Man ville alltså hellre förhindra nya brott från personen, inte bara straffa. Därför kom nya straff som villkorlig dom och skyddstillsyn, och målet var att få ut folk från fängelset.

Brottsbalken berättar vad som är olagligt beteende i Sverige, och fungerar därför som en spegling av vår gemensamma moraliska kompass. Brottsbalken förändras med tiden vi lever i. Den har genomgått betydande förändringar och speglat en samhällsutveckling med viktiga avkriminaliseringar (som homosexualitet) och nykriminaliseringar (som våldtäkt inom äktenskap och barnaga). Idag är brottsbalken kärnan i ständigt pågående diskussioner om straffvärde, rättvisa och den svåra balansen mellan skydd av samhället och den enskildes anpassning.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1965. **Varför är den med i kulturkanon?**

Brottsbalken är en av Sveriges viktigaste lagar och en spegling av vår moral. Den markerade också starten på behandlingstanken.

1974 års regeringsform [Sveriges riksdag]

Grundstenen för Sveriges moderna demokrati. Dokumentet bekräftade att det är folket som bestämmer och att all makt utgår från medborgarna. Ett avgörande steg i svensk historia.

Den nya lagen kom till efter att Sverige i ungefär 50 år redan styrts av riksdagen och regeringen (parlamentariskt), även om regeringsformen från år 1809 (se verk #55) fortfarande formellt sa att kungen hade makten. 1974 års regeringsform bekräftade folkstyret och tog formellt makten från kungen. Kungen fick bara en symbolisk roll kvar. Huvudsyftet var att tydligt skriva ner hur riksdagen, regeringen och myndigheterna skulle samarbeta. Texten slog fast: "All offentlig makt i Sverige utgår från folket."

Idag är denna grundlag en hörnsten för Sveriges stabila demokrati. Den gav stöd i lagen åt det faktum att Sverige styrs av folket och inte av kungamakten. De senare tilläggen har fyllt på Regeringsformen med viktiga fri- och rättigheter, vilket har gjort den till ett levande dokument och ett starkare skydd för medborgarna. Den är det ultimata beviset på att demokratin, där folket styr, är det centrala i det svenska samhället och påminner oss om våra medborgerliga rättigheter.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. År: 1974. Varför är den med i kulturkanon? Lagen är en av de mest centrala grundlagarna i Sverige. Den gör det tydligt att det är vi som bor i Sverige som har makten att bestämma.

Allemansrätten

Visst är det fint att kunna ströva fritt? Det har vi allemansrätten att tacka för. Det är en unik svensk princip som ger oss alla rätt att vara i naturen. Den bygger på en gammal tradition av respekt för skog och mark: "Inte störa – inte förstöra."

Idén att alla får röra sig fritt på annans mark är en gammal sedvana i glesbefolkade Sverige. Den ger dig rätten att vandra, cykla, bada och tälta ett par nätter i skogen. Längre tillbaka handlade lagarna om vad som var förbjudet att ta från markägaren. Allt som inte var skyddat var fritt att plocka, exempelvis vilda bär och svamp. Ordet "Allemansrätt" kom dock till först på 1900-talet, när folk fick mer fritid och ville ut i naturen. Det är frihet under ansvar, inskriven i grundlagen sedan 1994.

Allemansrätten är en av de viktigaste, och kändaste, delarna av vår kultur. Den är grunden för allt friluftsliv i Sverige. Den ger oss alla, oavsett bakgrund, jämlik tillgång till naturen för hälsa och rekreation. Denna unika frihet påminner oss om att vi måste visa hänsyn mot både djur, natur och markägare. Att få röra sig så fritt i naturen är något vi ska vara stolta över.

Beslutande organ: Sveriges riksdag **År:** Skrevs in i lagen 1994, men funnits som oskriven regel i flera hundra år innan dess. **Varför är den med i kulturkanon?**

Allemansrätten är en unik svensk lag och sedvana som ger oss alla frihet att vara i naturen. Den är en symbol för vår syn på natur och hållbarhet.

VERK 61-70

RELIGION

Religion är en kategori som spelat en stor roll i att forma den svenska kulturen och samhället. Även här letade kulturkanonens expertgrupp efter konkreta platser, dokument eller händelser som har satt varaktig prägel på Sverige. De såg dessa som viktiga referenspunkter för att förstå både det historiska Sverige och samhället idag.

Precis som i andra kategorier fick urvalen inte gälla enskilda personer. Verken, som i det här fallet kan vara dokument eller platser, ska gå att ta del av. Resultatet är en lista som visar hur olika religiösa uttryck och dokument har bidragit till vår gemensamma kultur och självförståelse över tid.

Husaby kyrka

Husaby kyrka i idylliska Västergötland är en av Sveriges äldsta och viktigaste byggnader. Här ska också Sveriges förste kristne kung, Olof Skötkonung, ha döpts omkring år 1000.

Kyrkan, med sitt mäktiga trippeltorn, byggdes runt år 1000 och markerar kristendomens inträde och blev landets första biskopssäte. Byggnaden var en del av en stor förändring, där de nya socknarna och kyrkorna organiserade landet. Husaby var en plats där omvärldens idéer, konst och musik mötte folket. Det visar hur religionen inte bara förändrade tron, utan också rent fysiskt formade det svenska kulturlandskapet och lade grunden för ett nytt samhälle.

Än idag är Husaby en stark symbol för det svenska samhällets äldsta organisation, kyrkan. Under århundraden var sockenkyrkan centrum för allt, från skola och sjukvård till ett tidigt embryo till demokrati (sockenstämman). Husaby påminner oss om den tusenåriga koppling som format Sverige. Även om rollen ändrats, står kyrkan kvar som ett levande minne av hur Sverige blev till.

Plats: Husaby, Västergötland. **År:** Ca år 1000. **Varför är den med i kulturkanon?** Husaby kyrka är en symbol för att Sverige blev kristet. Det är den plats där vår första kristna kung, Olof Skötkonung, döpte sig.

Vadstena kloster [Heliga Birgitta]

Vid Vätterns östra strand ligger Heliga Birgittas livsverk. Det är ett jättekloster som efter sitt grundande spred kunskap och tro till människor över hela Europa. Det var Nordens centrum för andlighet och kultur.

Det var Heliga Birgitta (se verk #50) som låg bakom det unika klostret, invigt år 1384. Hon startade Birgittinorden, en unik klosterorden för både nunnor och munkar, och ritade faktiskt klostret själv. Det blev ett banbrytande centrum för både nunnor och munkar, med Nordens största bibliotek. Klostren fungerade som samhällets kulturella nav. De spred kunskap, bildning, sjukvård och nya metoder för odling. Vadstena var en viktig knutpunkt som bidrog stort till Sveriges utveckling, med starka band till Europas kultur.

Vadstena kloster är fortfarande en viktig del av vårt kulturarv. Heliga Birgitta är en av Sveriges mest kända kvinnliga historiska ledare. Klostret påminner oss om kyrkans stora roll i att sprida bildning och hålla traditioner levande under medeltiden. Att klosterrörelsen kommit tillbaka i modern tid visar hur viktig den andliga och kulturella platsen är. Det är en påminnelse om hur tidigt Sverige var en del av den europeiska kulturen.

Grundare: Heliga Birgitta. **År:** 1384. **Varför är det med i kulturkanon?** Klostret var ett stort och mäktigt religiöst och kulturellt centrum. Det är också en viktig symbol för Heliga Birgitta som är Sveriges enda kvinnliga helgon.

Horologium Mirabile Lundense [Lunds domkyrka]

Blicka uppåt i Lunds domkyrka och se tiden vackert passera. Det astronomiska uret, “Det underbara uret i Lund”, är en medeltida teknisk bedrift som på ett elegant sätt sammanlänkar himlakropparnas rörelser med det kyrkliga kalenderåret.

Horologium Mirabile Lundense installerades redan år 1423 och är en tidig symbol för hur man i den kristna kultursfären strukturerade tillvaron. Uret konstruerades troligen av urmakare Nicolaus Lilienvelds, och efter att ha förfallit restaurerades det och återinvigdes 1923. Urtavlan visar inte bara klockslaget utan också solens och månens faser och positioner, vilket påminner oss om att all tidsuppfattning ytterst grundas i kosmos. Under urtavlan finns en roterande kalender som innesluter det linjära kyrkoåret med dess högtider som jul och påsk i den cykliska astronomiska tiden.

Idag representerar det mirakulösa uret inte bara ett imponerande stycke teknikhistoria, utan också hur djupt vår moderna tillvaro är formad av den tidsfilosofi som det kristna kyrkoåret förde med sig. Vår vecka och många av våra högtider är sprungna ur denna tradition, som på ett förunderligt sätt förenar årstidernas cykler med en framåtskridande, linjär historia. Uret i Lunds domkyrka är en konkret påminnelse om hur den medeltida kyrkan organiserade både andligt liv och samhälle, och därmed lade grunden för det moderna samhällets struktur.

Konstruktör: Nicolaus Lilienvelds (troligtvis). **År:** 1423. **Varför är det med i kulturkanon?** Det är ett unikt medeltida astronomiskt urverk som illustrerar den kristna kyrkans roll i att etablera en bestående tids- och kalenderstruktur, vilket är fundamentalt för det moderna samhället.

Malmöpsalmboken [Christiern Pedersen]

Psalmboken som förändrade gudstjänsten! Christiern Pedersen gjorde psalmsången tillgänglig för folket. Den var ett av de första konkreta uttrycken för de nya idéerna om hur kyrkan skulle fungera, det vi kallar reformationen.

Malmöpsalmboken (Malmö-psalmbog) trycktes år 1528 av Christiern Pedersen i Malmö, en stad där reformationen just hade inletts. Pedersen var en inflytelserik person som tidigare varit högt uppsatt präst i Lund och redan hade översatt Nya testamentet till danska. Syftet med psalmboken var att låta församlingen sjunga på sitt eget språk, istället för den latinska sången som tidigare dominerat kyrkorna. Boken innehöll psalmer, och en speciell grej var att minst tre av dem sägs vara översättningar från svenska förlagor. Genom att flytta fokus från det latinska till folkspråket lade Malmöpsalmboken grunden för den kraftfulla, gemensamma psalmsång som blev så central i gudstjänster.

Verket är relevant idag eftersom det representerar startskottet för en psalmtradition som har ett unikt starkt fäste i Norden. Psalmer har genom århundraden varit en självklar del av vårt kulturarv och en källa till tröst, hopp och mening i livets ljusa och mörka stunder. Kända sånger som "Den blomstertid nu kommer" är direkta arvtagare till den sångtradition som inleddes med Malmöpsalmboken. Den bidrog också till att sprida viktiga reformationstexter, vilket i sin tur var grundläggande för läskunnighet och skolutbildning i Sverige. Malmöpsalmboken är alltså mer än bara en sångbok. Den är en grundsten i vårt gemensamma minne och vår bildning.

Tryckare: Christiern Pedersen. År: 1528. Varför är den med i kulturkanon?

Malmöpsalmboken är en symbol för psalmtraditionen vi har i Sverige. Den här boken gjorde religionen och sången tillgänglig för alla.

Gustav Vasas bibel

Denna bok formade Sverige, på riktigt. Gustav Vasas bibel är en av vårt kulturarvs mest inflytelserika texter, avgörande för både kristendomen i Sverige och för utvecklingen av det svenska språket.

År 1541 kom Gustav Vasas bibel ut, och kallas även Vasabibeln. Den tillkom under reformationen, då kungen (Gustav Vasa) ville att kyrkan skulle använda folkspråket. Översättningsarbetet utfördes troligen av reformatorer som Olaus Petri, Laurentius Andrae och Laurentius Petri. Verket skickades ut till landets kyrkor och blev omedelbart den standardiserade texten för kristen tro i Sverige. Det var dock inte bara en religiös bok. Genom att en stor och viktig text nu fanns tillgänglig på svenska, lade den grunden för det vi idag kallar nysvenska, och bidrog starkt till att ena det svenska språket över landsdelarna.

Än idag är Gustav Vasas bibel en fundamental del av det svenska kulturarvet. Den representerar en milstolpe för det svenska språket, och visar hur ett enskilt verk kan standardisera och utveckla ett folkspråk. Den påminner oss också om reformationens dramatiska betydelse för Sverige, där Bibeln fick en central roll och där de nya översättningarna till folkspråken gjorde kunskap tillgänglig för fler. Även om språket har förändrats sedan 1541, lever dess inverkan kvar i den svenska vi talar och skriver idag.

Översättare: Laurentius Petri, Laurentius Andreae, Olaus Petri, med flera. **År:** 1541.

Varför är den med i kulturkanon? Den är den första kompletta översättningen av Bibeln till svenska, och avgörande för utvecklingen av det svenska språket och den kristna trons roll i Sverige.

Konventikelplakatet [Sveriges riksdag]

Lagen som skulle bevara enheten, men istället tände gnistan till religionsfrihet! Detta historiska dokument är en riktig påminnelse om när staten försökte tvinga alla att tro på samma sätt, och hur privat tro ställdes mot kyrkans monopol.

Konventikelplakatet var en lag som stiftades av Sveriges riksdag år 1726. Syftet var att upprätthålla ”enheten i religionen” genom att förbjuda samlingar av religiös karaktär utanför den officiella svenska kyrkan. En sådan sammankomst kallades en konventikel. Om man bröt mot lagen riskerade man höga böter, fängelse eller till och med landsförvisning. Lagen kom till som en reaktion mot framväxande folkrörelser som pietismen, vilka betonade personlig tro och egna andliga möten. Staten, med stöd av kyrkan, såg dessa privata samlingar som ett hot mot ordningen och enhetligheten i samhället – en ordning där minsta avvikelser betraktades som samhällsomstörtande.

Lagen stod i kraft under en lång tid och upphävdes, eller mildrades, först 1858. Konventikelplakatet är en viktig påminnelse om kampen för mötesfrihet och religionsfrihet i Sverige. Den visar hur stat och kyrka historiskt försökte kontrollera individernas inre liv och andliga uttryck. Dess existens och upphävande är en central del i utvecklingen mot det öppna och pluralistiska samhälle vi har idag, där rätten att samlas och utöva sin tro fritt är självklar. Dokumentet är därmed ett tydligt kvitto på att vägen till fullständig religionsfrihet var lång och fylld av motstånd i Sverige.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1726. **Varför är det med i kulturkanon?** Det är ett centralt historiskt dokument som belyser statens och kyrkans makt över individen och är en viktig milstolpe på vägen mot religions- och mötesfrihet i Sverige.

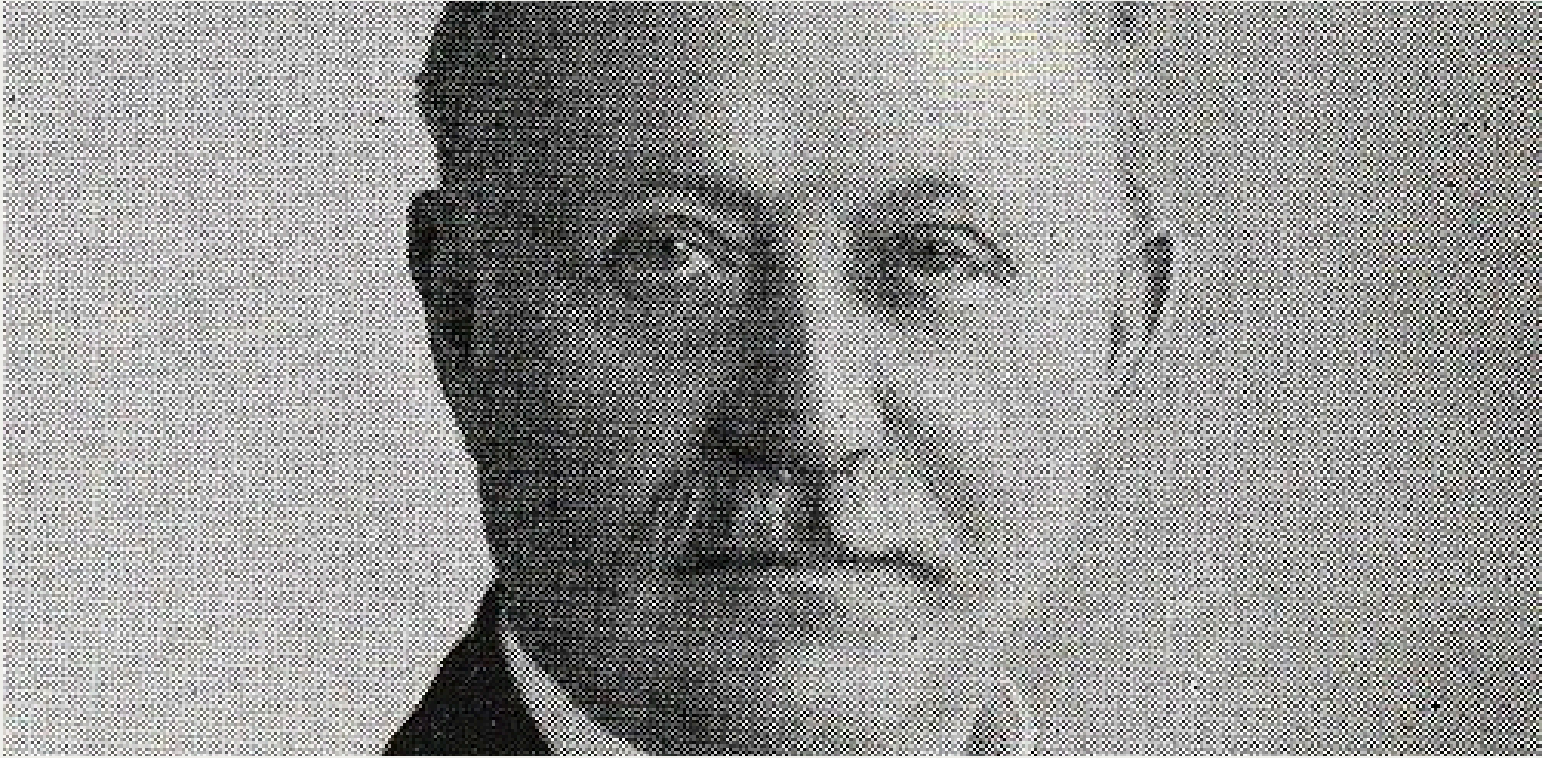
Marstrands synagoga

Följ med till en liten ö som en gång var platsen för ett stort steg för religionsfriheten i Sverige! Marstrands synagoga, invigd 1782, var landets första. Den är en viktig symbol för den judiska historien och närvaron i vårt land.

Den första synagogan i Sverige etablerades på Marstrand år 1782, inrymd i en byggnad som heter Fredriksborg. Detta var möjligt tack vare kung Gustav III, som hade gett Marstrand speciella privilegier som "frihamn" (Porto Franco), vilket gjorde att staden tilläts ha en religionsfrihet som inte fanns någon annanstans i Sverige. Här kunde den lilla men växande judiska kolonin praktisera sin tro öppet. Det var ett stort undantag, eftersom judar i övriga landet levde under hårda restriktioner. Tyvärr varade det inte länge. Redan 1794 drogs frihamnsrättigheterna in, och de flesta judar flyttade från ön. Trots det korta livet var synagogan en banbrytande plats för judiskt liv i Sverige.

Idag är Marstrands synagoga viktig eftersom den påminner oss om den långa och ofta svåra vägen mot full religionsfrihet i Sverige. Den symboliserar en tid då judisk närvaro i landet var präglad av begränsningar. Samtidigt visar den på de tillfällen då undantag gjordes. Synagogan representerar den judiska kulturens och trons tidiga fäste i Sverige, och den är en startpunkt i historien om hur judar gradvis fick fulla medborgerliga rättigheter, något som dröjde ända till 1870. I förlängningen påminner Marstrands synagoga om vikten av mångfald och hur olika grupper har berikat det svenska samhället genom århundradena.

Plats: Marstrand. **År:** 1782. **Varför är den med i kulturkanon?** Den var Sveriges första synagoga och är en central symbol för tidig judisk närvaro, religionsfrihet och minoriteters kamp för medborgerliga rättigheter i Sverige.

”O store Gud” [Carl Boberg]

Tänk dig en svensk sång från 1800-talet som blir en global hit. Det är precis vad O store Gud är! Denna andliga sång, som växte fram ur den svenska folkväckelsen, har blivit en av världens mest spelade.

Sångens text skrevs av Carl Boberg år 1885. Boberg var en aktiv man i tiden och jobbade som predikant, slöjdlärare och riksdagsman. Inspirationen till texten fick han efter att ha upplevt ett åskväder. Sången är en naturromantisk psalm som bearbetats till en svensk folkmelodi. Det som gör den extra speciell är dess enorma spridning. Den engelska versionen, How Great Thou Art, har översatts till över hundra språk och sjungits av världsstjärnor som Elvis Presley, Johnny Cash och Whitney Houston. Sången är en viktig symbol för hela den svenska folkväckelsen.

O store Gud är viktig för att den representerar en tid då Sverige genomgick stora förändringar. Folkväckelsen var en bred rörelse under 1800-talet där människor organiserade sig kring kristen tro, men den blev också Sveriges första folkrörelse. Genom sin föreningsdemokrati och sitt aktiva samhällsengagemang inspirerade den bland annat nykterhets- och arbetarrörelsen. Sången visar hur en enkel text kan få ett eget liv och spridas över hela världen. Dess tidlösa budskap om det andliga i naturens skönhet har gjort att den fortsätter att sjungas och älskas av människor oavsett bakgrund, och den påminner oss om musiken som spelade en stor roll i att forma det moderna Sverige.

Författare: Carl Boberg. **År:** 1885. **Varför är den med i kulturkanon?** Sången är en av Sveriges tidigaste och största musikaliska framgångar internationellt och är en viktig symbol för folkväckelsen som var avgörande för Sveriges demokratisering.

Kyrkomötets beslut att öppna prästämbetet för både män och kvinnor [Svenska kyrkans kyrkomöte]

En mer jämställd kyrka, efter mycket om och men. År 1958 tog kyrkomötet det historiska steget att tillåta kvinnor att bli präster. En viktig seger för jämställdheten, men också startskottet för den kanske djupaste konflikten i kyrkans moderna historia.

Frågan om "kvinnliga präster" hade diskuterats länge. Ända sedan kvinnor fick rösträtt i Sverige 1921 och senare rätt till alla statliga tjänster 1945 förutom prästämbetet så växte frustrationen hos många i kyrkan. När kyrkomötet 1958 efter mycket debatt och politiska påtryckningar fattade beslutet, var det en stor modernisering. Endast två år senare, på Palmsöndagen 1960, vigdes de tre första kvinnliga prästerna. Men motståndet var starkt och organiserat, och debatten om prästämbetet kom att pågå i decennier, till exempel kring den så kallade "samvetsklausulen" som tillät präster att vägra samarbeta med kvinnliga kollegor.

Även om de hetaste debatterna har lagt sig, är beslutet från 1958 fortfarande viktigt. Idag är kvinnor på väg att bli i majoritet bland prästerna i Svenska kyrkan, vilket visar hur fullständigt beslutet har lyckats förändra kyrkans ansikte. Det påminner oss om den långa och svåra kampen för jämställdhet, inte bara i samhället, utan även i religiösa institutioner. Beslutet visar också hur starkt tryck politiken och samhällsutvecklingen kan sätta på en organisation, och hur viktigt det är med modiga beslut för att modernisera och hålla en institution levande.

Beslutande organ: Svenska kyrkans kyrkomöte. **År:** 1958. **Varför är det med i kulturkanon?** Beslutet markerar en vändpunkt i Svenska kyrkans historia och är en symbol för jämställdhetskampen i Sverige.

Nattvardsgästerna [Ingmar Bergman]

När Sverige snabbt sekulariserades på 1960-talet gjorde Ingmar Bergman en film om att be om hjälp, men ingen lyssnar. Nattvardsgästerna är en existentiell film som gräver djupt i frågor om tro, tvivel och tystnad i en värld där gud verkar ha dragit sig tillbaka.

Filmen, som kom ut 1963 under Sveriges sekularisering, kritiserar inte bara religion. Bergman, själv prästson, använde den kristna miljön för att utforska människans ensamhet och behov av mening. Handlingen följer Prästen Tomas som efter sin frus död nästan helt tappat hoppet. Han försöker trösta församlingsmedlemmar, särskilt den självmordsbenägne fiskaren Jonas Persson. När Jonas söker tröst kan Tomas inte ge honom något hopp, då han själv känner sig övergiven av gud. Tomas avvisar också den kärleksfulla lärarinnan Märta då han ser hennes fysiska kärlek som smutsig. Filmen fångar smärtan i att söka hjälp och mötas av tystnad, en igenkännbar känsla då som nu.

Idag är Nattvardsgästerna viktig för att den fångar en gränssituation i svensk kultur: övergången från ett djupt religiöst samhälle till ett sekulärt. Den tvingar oss att se på hur existentiella frågor lever kvar även när den formella tron bleknar. Genom att fokusera på prästens tvivel och hans svårigheter i mötet med församlingen, speglar Bergman den tidlösa kampen om hur vi hanterar lidande och var vi söker tröst när de gamla sanningarna inte räcker till. Filmen har ett stort internationellt genomslag för sitt sätt att sätta ord på människans sökande efter mening, långt bortom enbart en svensk kristendomskritik.

Regissör: Ingmar Bergman **År:** 1963. **Varför är den med i kulturkanon?** Filmen är en av Bergmans mest kända verk. Den behandlar tidlösa frågor om tro och tvivel och har inspirerat många regissörer och skådespelare.

VERK 71-80

EKONOMI

Inom kategorin Ekonomi valdes verk, platser eller händelser som haft en stor och varaktig inverkan på hur det svenska näringslivet och välfärdssamhället utvecklats. Urvalet skulle fungera som vägledning för den som vill förstå grunderna i dagens Sverige. Verken är valda för att de har blivit viktiga referenspunkter i det offentliga samtalet.

Även i denna kategori var det viktigt att undvika att lyfta fram enskilda personer eller abstrakta principer. Istället letade man efter konkreta saker som dokument eller produkter som går att ta del av. Dessa tio punkter ger en bra bild av de ekonomiska landvinningar och beslut som byggt upp dagens Sverige.

Falu koppargruva

Ett hål i marken och en skattkista. Falu koppargruva är ett världsarv, men också en symbol för Sveriges historia, från de tidiga århundradenas slit till stormaktstidens rikedom. Det är en berättelse om järn, arbete och teknik.

Gruvan i Falun började användas redan under medeltiden och etablerades på allvar under 1400-talet. Verksamheten växte enormt, och under 1600-talet var "Stora Kopparberget" en av världens största kopparproducenter. Hela den svenska stormakten kunde i stort sett finansieras av vinsterna från gruvan. Det handlade om stora pengar som användes till att betala för krig och politik. Gruvan blev också ett centrum för teknik och kunskap: folk kom hit från Europa för att jobba, och experter som holländaren Louis De Geer hjälpte till att utveckla svensk industri. Runt gruvan byggdes ett avancerat samhälle.

Även om brytningen av koppar slutade 1992 lever gruvans historia vidare. Falu koppargruva är idag ett UNESCO-världsarv och den bästa påminnelsen om hur gruvnäringen lade grunden för det moderna Sverige. Den visar tydligt var vår industriella tradition kommer ifrån, något som lever kvar i dagens teknikföretag och vår starka export. Det är en konkret plats som visar hur hårt arbete och råvaror skapade ekonomisk styrka, vilket i sin tur formade hela vår nationella identitet och vårt välstånd.

Plats: Falun. **År:** 1400-talet. **Varför är den med i kulturkanon?** Gruvan var en av Sveriges viktigaste arbetsplatser under över tusen år. Gruvan gjorde oss väldigt rika och har finansierat stora delar av den svenska historien.

Riksbanken [Sveriges riksdag]

Visste du att Sverige har världens äldsta centralbank? Redan 1668 grundades det som idag är Riksbanken. Den är som ekonomins hjärta, som ser till att allt fungerar med våra pengar och lån.

Riksbanken är unik eftersom den är världens äldsta ännu verksamma centralbank. Den skapades av Rikens ständer (ungefär Sveriges riksdag) och var från början till för att sköta statens pengar. Under århundradenas lopp utvecklades banken, och på 1900-talet fick den sin nuvarande roll: att ansvara för penningpolitiken (alltså att styra räntor och se till att pengarna behåller sitt värde) och att garantera finansiell stabilitet i landet. Det är de som har hand om sedlar och mynt och ser till att banksystemet är tryggt för oss alla.

Att Riksbanken har funnits sedan 1600-talet säger mycket om finanssystemets betydelse för Sverige. Den har varit med och stöttat hela vår ekonomiska utveckling, från industrialisering till dagens högteknologiska samhälle. Även idag är den superviktig för att garantera att våra sparade pengar är säkra och att företag och hushåll kan få lån. Riksbankens långa historia visar att det är viktigt att ha en stabil grund för landets ekonomi.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. År: 1668. Varför är den med i kulturkanon?

Riksbanken är världens äldsta centralbank som fortfarande finns. Den har varit avgörande för att bygga upp och behålla en stabil ekonomi i Sverige.

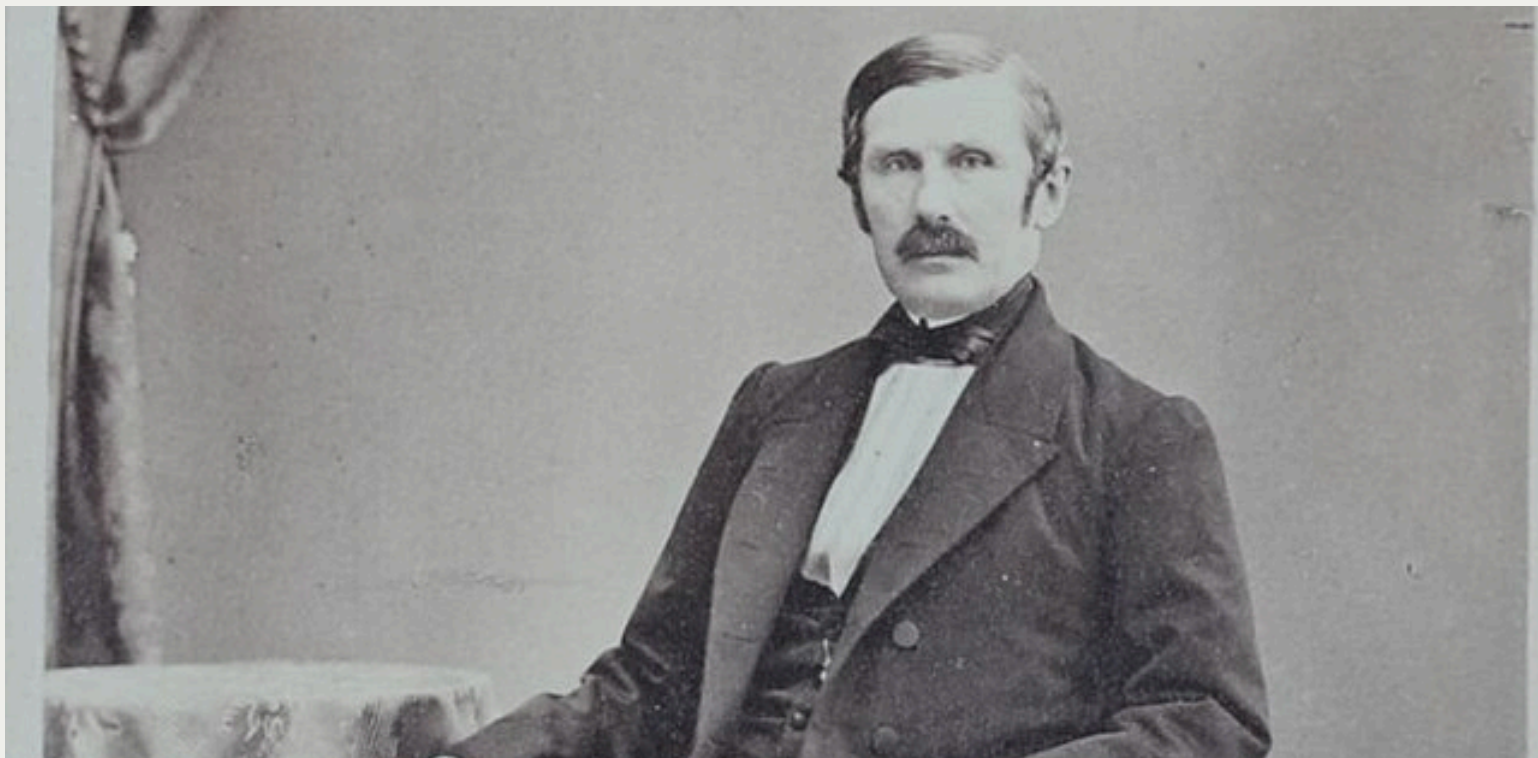
Storskiftet

Storskiftet ritade om kartan för Sveriges bönder, bokstavligt talat. Det var en reform med enorma konsekvenser. Det ledde bland mycket annat till smartare jordbruk, att mer mat producerades, fler arbetare till fabriken, och lite Amerika-utvandring

Storskiftet kom 1749 och var den första stora reformen i vad som kallas "skiftesrörelsen". Fram till dess var det vanligt att varje bonde hade sina jordlotter utspridda i byn i många små remsor, eller "tegar". Det här var väldigt ineffektivt att bruka. Tanken med Storskiftet var att slå ihop de här små bitarna till större, mer sammanhängande åkrar. Detta gjorde det möjligt att använda nya och smartare metoder för jordbruk, till exempel att använda större maskiner och redskap i framtiden. Syftet var att öka avkastningen av mat och göra bondens jobb lättare och smartare.

Även om jordbruket idag är en liten del av svensk ekonomi, är Storskiftet fortfarande otroligt viktigt att känna till. Det var en nödvändig del för att Sverige skulle kunna lämna medeltidens självhushållning och bli ett modernt land. När matproduktionen ökade, kunde fler människor lämna jorden och börja arbeta i städernas fabriker istället. Det startade helt enkelt industrialiseringen. Skiftena bidrog också till att många kände sig tvingade att flytta. För en del blev det Amerikautvandringen, vilket är en annan stor del av Sveriges historia. Storskiftet visar hur en lag kan förändra ett helt landskap och grunden för ett lands välstånd och utveckling, en utveckling som vi fortfarande drar nytta av.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1749 (skiftena pågick fram till början av 1800-talet). **Varför är det med i kulturkanon?** Storskiftet var avgörande för att effektivisera jordbruket och möjliggjorde Sveriges industrialisering.

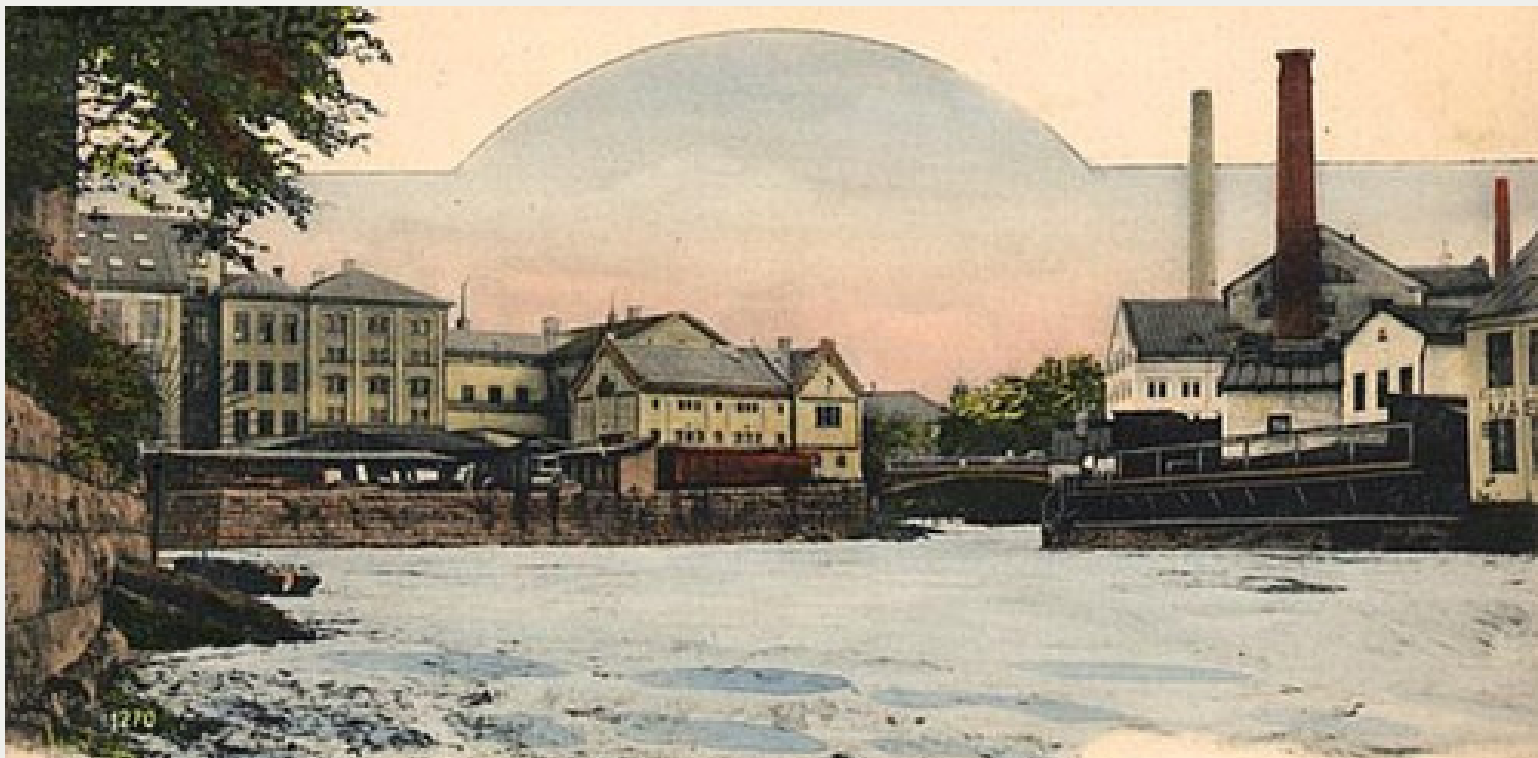
Näringsfrihetsförordningen [Johan August Gripenstedt]

Nu var det slut med gamla stränga regler om vem som får starta företag. Nu kom lagen som bestämde att vem som helst kunde starta eget företag. Det var början på ett nytt modernt Sverige!

Denna lag, som kom 1864, innebar att de sista resterna av det gamla skråväsendet avskaffades. Före det var det svårt att starta företag om du inte tillhörde ett särskilt skrå (en sorts yrkesorganisation med gamla regler). Nu fick alla vuxna, oavsett var de bodde eller om de var män eller kvinnor, rätt att starta och driva en näringsverksamhet. Det var finansminister Johan August Gripenstedt som var en av de drivande krafterna bakom denna liberala reform. Plötsligt öppnades dörrarna till entreprenörskap, och det lade grunden för Sveriges snabba utveckling till ett industrialiserat och välmående land.

Näringsfrihetsförordningen är fortfarande relevant idag. Den representerar grundtanken i den svenska ekonomiska modellen: frihet för individen att bedriva verksamhet och tävla på en öppen marknad. Det handlar om att minska privilegier och ge alla chansen. Lagstiftningen var en stor del av de reformer under 1800-talet som gjorde Sverige till den handelsnation och innovationsdrivna ekonomi vi är idag. Det är en påminnelse om att enkla lagändringar kan förändra samhället i grunden.

Initiativtagare: Johan August Gripenstedt. **År:** 1864. **Varför är den med i kulturkanon?** Lagen tog bort de gamla skråna och gav frihet att starta företag, vilket var avgörande för Sveriges industrialisering och moderna ekonomi.

Industrilandskapet i Norrköping [Carl Theodor Malm, Theodor Glosemeyer, m.fl.]

Norrköpings industrilandskap är ett levande bevis på hur Sverige formades av industrin. Längs vattnet står de mäktiga fabriksbyggnaderna kvar och berättar om hårt arbete, smarta lösningar och staden som en gång var landets industricentrum.

Det här området var hjärtat i Norrköping under den stora industrialiseringen, från mitten av 1800-talet fram till 1920-talet. Då blomstrade textilindustrin, och staden kallades "Sveriges Manchester". Byggnaderna, ritade av arkitekter som Carl Theodor Malm och Theodor Glosemeyer, är imponerande exempel på dåtidens industriarkitektur. Fast områdetets historia är äldre än så, den går faktiskt tillbaka till medeltida kvarnar. Idag har platsen fått nytt liv: de gamla fabrikerna är nu hem åt bland annat Campus Norrköping, museer och konserthuset Louis De Geer.

Industrilandskapet är viktigt för att det påminner oss om grunden för dagens välfärd. Industrin har länge varit motorn i Sveriges ekonomi och skapade en ny arbetarklass. Norrköping visar hur den omvandlingen såg ut i praktiken, från brusande fabriker till dagens moderna stadsmiljö. Att bevara och återanvända dessa byggnader visar att vi värdesätter arvet. Det ger en känsla för hur idéer, teknik och människor i samverkan byggde det moderna Sverige.

Arkitekter: Carl Theodor Malm, Theodor Glosemeyer med flera. **År:** 1850-talet till 1920-talet. **Varför är det med i kulturkanon?** Industrilandskapet är en välbevarad symbol för industritiden. Det visar hur viktiga fabrikerna var då, och hur de används för andra syften idag.

Harsprånget i Lule älv [Sveriges riksdag]

En symbol för hur svensk ingenjörskonst tämjde naturen och skapade ett modernt, elberoende land. Harsprånget är mer än bara ett kraftverk. Det är en av de viktigaste byggestenarna i det svenska välfärdssamhället.

Harsprånget ligger vid Lule älv och är Sveriges största vattenkraftverk. Det invigdes år 1952. Även om själva verket byggdes under 1940-talet och invigdes på 50-talet så är det med i kanonen under året 1900 för att symbolisera genombrottet för vattenkraften. Kraftverket är ett av många exempel på hur vi på ett smart sätt använde våra naturresurser, framför allt älvarna i norr, för att få den elektricitet som krävdes för att driva det växande industrisamhället. Utbyggnaden av älvarna var en enorm utmaning och ett imponerande ingenjörarbete som gjorde att Sverige kunde gå från ett jordbrukssamhälle till en högteknologisk nation. Vattenkraften var, och är fortfarande, Sveriges viktigaste källa till el.

Harsprånget och historien om vattenkraften är centrala för att förstå det moderna Sverige. Vår ekonomi, våra transporter och hela vår vardag bygger på denna infrastruktur som var avgörande när vi ställde om från att elda med ved och kol till att använda el. Vattenkraften och Harsprånget påminner oss om de stora avvägningarna som ständigt måste göras mellan ekonomisk utveckling, tekniska framsteg och miljöhänsyn. Utbyggnaden av älvarna gav oss ren, inhemsk energi, men den förändrade också naturen och ekosystemen i grunden. Harsprånget står därmed inte bara för framsteg, utan också för den ständigt aktuella debatten om hur vi bäst balanserar våra energibehov med respekten för miljön.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1900 (symboliserar genombrottet för vattenkraften). **Varför är den med i kulturkanon?** Det är Sveriges största vattenkraftverk och en symbol för hur naturresurser och teknisk utveckling skapade den svenska industrin och välfärdsstaten.

Folkpensionsreformen [Sveriges riksdag]

Folkpensionsreformen 1913 lade grunden för det vi kallar den svenska modellen. Den skapade världens första allmänna pensionssystem. Det var ett viktigt beslut om trygghet som rättighet för alla medborgare.

Folkpensionsreformen kom år 1913, och beslutades av riksdagen. Den skapade världens första allmänna pensionssystem. Tidigare var det upp till var och en att klara sig själv som gammal eller sjuk, eller förlita sig på välgörenhet. Men med den nya lagen fick alla, oavsett inkomst, rätt till en grundläggande trygghet när de blev äldre. Det var ett enormt steg, som sa att samhället har ett gemensamt ansvar för sina medborgare. Det var startskottet för den svenska modellen med socialförsäkringar, där man betalar skatt för att gemensamt bygga ett skydds nät.

Än idag är reformen såklart jätteviktig. Den är beviset på att Sverige valde en väg där solidaritet och trygghet för alla är centralt. Utan den här grunden hade vi inte haft ett system som hjälper oss när vi blir sjuka, arbetslösa eller ska ha barn. Den visar hur en politisk idé – att alla har rätt till ett värdigt liv – kan förändra ett helt land. Den påminner oss om att välfärden inte kom av sig själv, utan är något som har byggts upp och måste vårdas.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. År: 1913. Varför är den med i kulturkanon? Det var världens första generella pensionssystem. Reformen var en stor del i bygget av den svenska välfärdsstaten.

Saltsjöbadsavtalet [LO och SAF]

Saltsjöbadsavtalet är nyckeln till att förstå hur vår arbetsmarknad gick från stora konflikter till dialog och samförstånd. Det är ett historiskt avtal från 1938 som lade grunden för ett unikt samarbete mellan arbetsgivare och fackföreningar.

Avtalet slöts 1938 mellan Landsorganisationen (LO), som representerar arbetstagarna, och Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), som representerar arbetsgivarna. Sverige hade dessförinnan varit ett land med många bråk och konflikter på arbetsmarknaden. Händelser som storstrejken 1909 och Ådalshändelserna 1931 visade att det behövdes en ny, fredligare väg. Saltsjöbadsavtalet skapade en "svensk modell" där parterna bestämmer villkoren (som löner och arbetsförhållanden) tillsammans, utan att staten lägger sig i. Det handlar om att förhandla och ta ansvar, inte att konfrontera varandra.

Det här avtalet är otroligt viktigt än idag eftersom det symboliserar en väldigt svensk lösning: att lösa problem genom samförstånd, inte strid. Avtalet har under lång tid bidragit till en relativt låg konfliktnivå och stark ekonomisk utveckling under efterkrigstiden. Det har format bilden av Sverige som ett land där man diskuterar och förhandlar sig fram till lösningar. Även om modellen har förändrats över tid, är Saltsjöbadsavtalet fortfarande grunden för hur arbetsmarknadens parter hanterar konflikter och skapar stabilitet i Sverige.

Parter: LO och SAF. **År:** 1938. **Varför är den med i kulturkanon?** Det lade grunden för den svenska arbetsmarknadsmodellen, som kännetecknas av samförstånd. Den har hjälpt vår ekonomiska utveckling och påverkat vårt internationella anseende.

Ikea Älmhult [Ingvar Kamprad]

Ikea är mer än möbler. Det är svensk kulturhistoria. Ingvar Kamprads första Ikea-varuhus i Älmhult är en symbol för svensk företagsamhet och visar hur en ny affärsidé kan revolutionera både handel och heminredning.

Det första varuhuset i Älmhult slog upp portarna 1958 och blev startskottet för en global succé. Ingvar Kamprad insåg att man kunde sälja möbler billigare och nå fler om man tänkte nytt. Han skapade en affärsmodell med platta paket som kunderna själva monterade och stora varuhus där man fick inspiration. Ikea personifierar den svenska entreprenörsandan som har skapat välstånd i landet, från tidiga industrier till dagens globala företag. Det handlade om nyskapande och risktagande för att förenkla vardagslivet för de många människorna.

Som verk är Ikea en representation för Sveriges långa historia av företagsamhet och nytänkande. Kamprad gick i samma fotspår som tidigare visionärer, som Alfred Nobel och Lars Magnus Ericsson, som också lade grunden för internationella framgångar. Under efterkrigstiden fortsatte denna tradition genom till exempel Erling Persson (H&M) och musikentreprenörer som Stikkan Anderson (Polar), som alla skapade framgång genom förändrade affärsmodeller. Verket påminner oss om att entreprenörskap, där Ikea är en symbol, är en grundpelare i Sveriges ekonomiska kulturarv.

Grundare: Ingvar Kamprad. **År:** 1958. **Varför är det med i kulturkanon?** Ikea i Älmhult symboliserar svensk entreprenörsanda och visar hur nyskapande affärsmodeller kan förändra både världshandeln och vardagslivet.

Särbeskattningen av makar [Sveriges riksdag]

En lag som gjorde att varje vuxen betalade skatt på sina egna pengar, oavsett om de var gifta eller inte. Det var ett viktigt steg för att kvinnor och män skulle få samma ekonomiska möjligheter.

Innan år 1971 betalade gifta par skatt gemensamt, vilket ofta ledde till att det blev sämre för den ena parten (oftast kvinnan), att arbeta heltid. Beslutet om särbeskattning innebar att varje person, oavsett civilstånd, beskattades individuellt. Plötsligt blev det ekonomiskt mer gynnsamt för kvinnor att arbeta. Reformen var en del av en större satsning på familjepolitik. Tillsammans med billigare barnomsorg och föräldraförsäkring blev detta en stark motor för jämställdheten. Det var en stark signal från staten: varje individ ska kunna stå på egna ben ekonomiskt.

Idag tar många ekonomisk jämställdhet för given, men särbeskattningen är en hörnsten i den svenska modellen. Den bidrog till att Sverige fick en av de högsta andelarna kvinnor i arbetslivet i världen. Reformen visar hur politiska beslut väldigt konkret kan förändra vardagen och den ekonomiska maktbalansen inom familjen. Dessutom har det visat sig att jämställdhet inte bara handlar om social rättvisa, utan också är bra för landets ekonomi och välfärd på lång sikt.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1971. **Varför är den med i kulturkanon?**

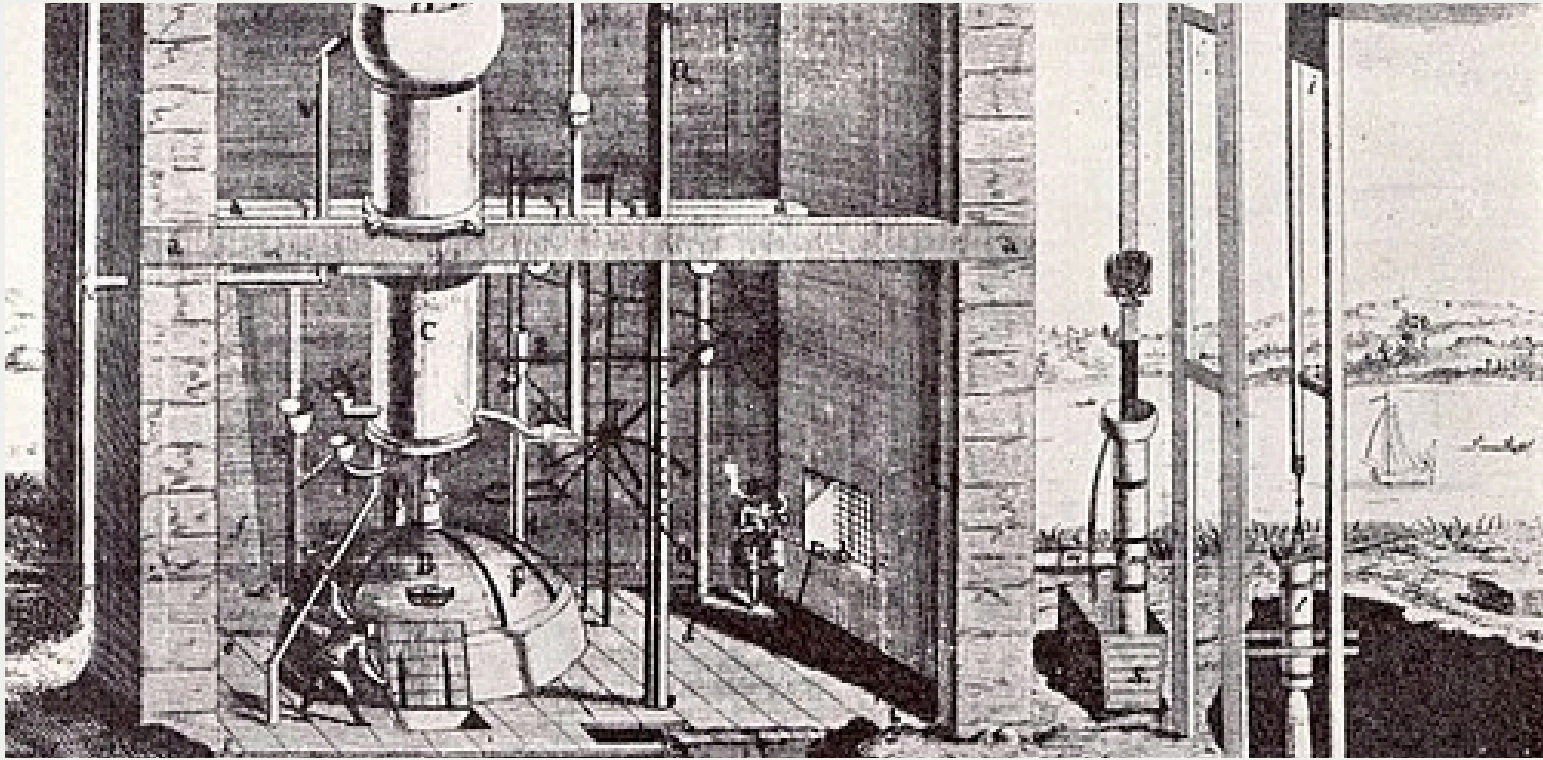
Särbeskattningen av makar var avgörande för att etablera ekonomisk jämställdhet i Sverige. Den frigjorde kvinnors arbetskraft, vilket har varit bra för vår ekonomi.

VERK 81-90

UPPFINNINGAR

Kategorin Uppfinningar fokuserar på de produkter, processer eller platser som förändrat hur svenskar lever och arbetar. I den här kategorin är det extra tydligt att verken valts för att de är konkreta och påtagliga. De ska vara något man kan se, besöka eller läsa om.

Precis som i de andra samhällskategorierna handlar det om att hitta de saker som satt en varaktig prägel på det svenska samhället. Dessa uppfinningar är inte bara tekniska framsteg, utan de är också viktiga referenspunkter i svensk självförståelse. De visar hur innovation och tekniskt kunnande har format vår moderna tillvaro.

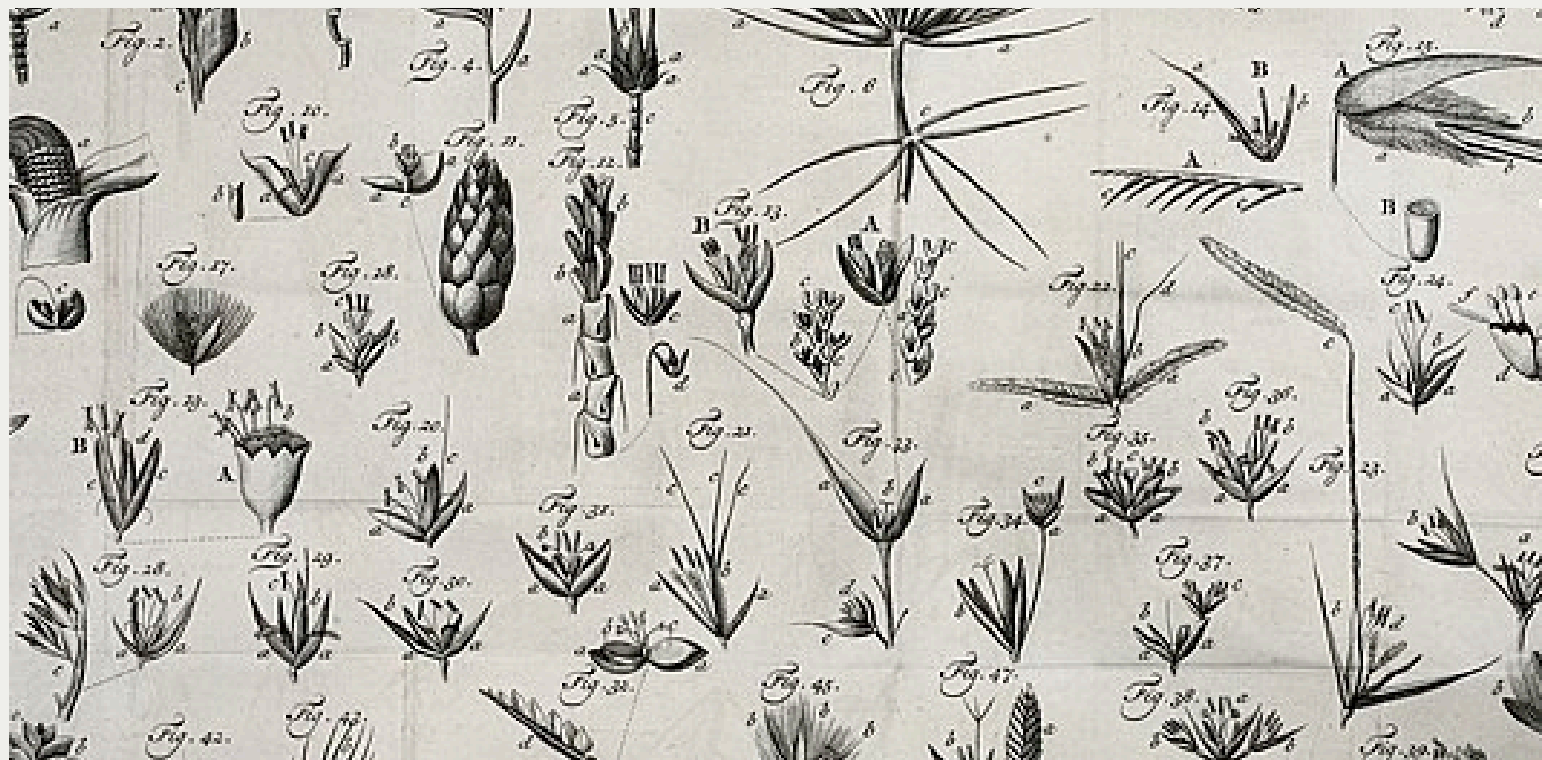
Luft- och eldmaskin [Mårten Triewald]

Luft- och eldmaskinen var Sveriges första ångmaskin. Den fungerade inte perfekt, men den visade att Sverige var redo att ta emot upplysningens idéer och nya tekniska lösningar.

År 1728 byggde Mårten Triewald Sveriges första ångmaskin, inspirerad av vad han sett i England. Han hade jobbat vid en gruva i Newcastle där man använde ångkraft för att pumpa bort vatten. Väl hemma försökte han göra samma sak i Dannemora, men maskinen fungerade inte som den skulle. Den pumpade, men inte tillräckligt. Trots problemen var det ett viktigt steg. Triewald visade att Sverige var redo att testa nya idéer. Han föreläste om Newtons fysik och var med och grundade Kungliga Vetenskapsakademien, som ville sprida kunskap till alla, inte bara till professorer.

Luft- och eldmaskinen är viktig än idag eftersom den visar hur vetenskap och teknik började få plats i det svenska samhället. Triewalds arbete blev en del av upplysningen, en tid då kunskap skulle förbättra människors liv. Hans maskin må ha varit ett misslyckande, men den lade grunden för framtida innovationer. Den påminner oss om att utveckling ofta börjar med ett första försök. Nyfikenhet är en drivkraft som kan förändra ett helt land.

Uppfinnare: Mårten Triewald. **År:** 1728. **Varför är den med i kulturkanon?** Luft- och eldmaskinen var Sveriges allra första ångmaskin. Den markerar starten på den tekniska utvecklingen i Sverige.

”Systema naturae” [Carl von Linné]

Carl von Linnés klassificeringssystem, *Systema Naturae*, är en av de mest inflytelserika böckerna som kommit från Sverige. Boken är ett tydligt exempel på den svenska upplysningstiden under 1700-talet.

Boken kom ut år 1735 och presenterade ett revolutionerande system för att namnge och sortera alla växter och djur. Innan Linné var det en röra av olika namn och beskrivningar, vilket gjorde det svårt för forskare att veta om de talade om samma art. Linné löste detta med ett enkelt och genialt system: han delade in naturen i klasser baserat på enkla egenskaper, som till exempel hur växters könsorgan (ståndare och pistiller) såg ut. Även om han visste att hans system inte alltid speglade hur arterna var släkt på riktigt, var syftet att göra dem lätta att identifiera. Att namnge organismer med två latinska namn, som människan heter *Homo sapiens*, blev snabbt en global standard, vilket gjorde att forskare över hela världen kunde kommunicera effektivt.

Än idag är *Systema Naturae* grunden för hur vi ser på och sorterar naturen. Även om Linnés idéer har utvecklats och förbättrats av modern forskning, lever hans enkla princip om att namnge arter med två namn kvar och används av alla biologer. Genom att skapa ordning i naturens kaos förändrade verket hur vi kunde studera och prata om världen. Men Linnés sätt att tänka, alltså att organisera och systematisera allt, har också haft ett stort inflytande på hur svensk vetenskap och tänkande utvecklades i stort. Det påminner oss om vikten av enkelhet och struktur när man ska hantera en enorm mängd information.

Uppfinnare: Carl von Linné. **År:** 1735. **Varför är den med i kulturkanon?** Boken har revolutionerat hur vi ser på naturen, och har gett alla en tydlig ordning. Den är en av de mest inflytelserika böckerna som någonsin har skrivits i Sverige.

1767. Oct. Nov. Dec. 257

Det föregående angår hela Riket i gemen; men i Stockholms Stad fårskildt, förhåller det sig något annorlunda, så vida man kan fluta af 5 års observationer, på hvilka år tilhopa tagne, här äro

	Födde.	—	Døde.
I Januarii Mån.	1104.	—	1305.
Februarii —	1153.	—	1376.
Martii —	1106.	—	1521.
April —	1069.	—	1763.

Tabellkommissionen [Pehr Wargentin]

Sverige har länge vetat att statistik är viktigt för att planera samhället. Redan 1756 skapades Tabellkommissionen, som senare skulle bli SCB. Det var startskottet för det vi idag kallar befolkningsstatistik, och det gav staten makten att bygga ett bättre Sverige.

År 1756 grundades Tabellkommissionen, mycket tack vare astronomen och statistikern Pehr Wargentin. Han insåg att Sverige behövde ordentliga siffror om sina invånare, och han fick ansvaret att bearbeta statistiken som fram till dess samlats in av kyrkan. Wargentin utvecklade metoder för att räkna ut livslängd, dödlighet och andra viktiga fakta. Varför? För att staten skulle kunna planera! De behövde veta hur många skattebetalare de hade, hur de skulle bygga städer och vägar, och hur de bäst skulle försvara riket.

Tabellkommissionen (som senare blev SCB, Statistiska centralbyrån) är en viktig anledning till att Sverige idag är duktiga på att samla in och använda befolkningsdata. Detta har lett till den världsledande "registerforskningen", alltså möjligheten att följa stora grupper av människor över tid genom register, vilket ger oss unik kunskap om till exempel hälsa och åldrande. Även om det handlar om gamla siffror, är Tabellkommissionen starten på en svensk tradition av att använda fakta för att planera samhället på bästa sätt.

Initiativtagare: Pehr Wargentin. **År:** 1756. **Varför är den med i kulturkanon?** Den är världens första statliga myndighet för befolkningsstatistik och lade grunden för Sveriges moderna, faktabaserade samhällsplanering och unika registerforskning.

Kakelugnen [Fabian Wrede och Carl Johan Cronstedt]

I 1700-talets kalla Sverige, där veden ofta tog slut, kom den enkla men geniala lösningen: kakelugnen. Denna uppfinning gjorde hemmen varmare, sparade på skogen och är än idag ett lysande exempel på svensk ingenjörskonst.

År 1767 fick Riksrådet Fredrik Wrede och arkitekten Carl Johan Cronstedt uppdraget att lösa en allvarlig energikris. Skogen räckte inte till, delvis för att de gamla eldstäderna var slösaktiga, nästan all värme gick rakt ut genom skorstenen. Wrede och Cronstedt kom på att klä in eldstaden med kakel och, viktigast av allt, bygga in långa, slingrande rökkanaler inuti. Istället för att snabbt försvinna, tvingades röken vandra upp till tio meter och värma upp allt material på vägen, som tegel, bruk och kakel. Denna värme släpptes sedan långsamt ut i rummet. Plötsligt fick man långvarig värme på mycket mindre ved.

Kakelugnen blev snabbt en framgång och spreds med hjälp av ritningar och instruktioner, ett tidigt exempel på hur man sprider ny teknik till folket. Den möjliggjorde nya, ljusare hem med större fönster och blev en självklar del av svenska bostäder under industrialiseringen på 1800-talet. Även om centralvärme tog över på 1900-talet, är kakelugnen högst aktuell igen idag, tack vare dess energieffektivitet. Den påminner oss om vikten av smarta lösningar i ett kallt klimat och visar att äldre teknik kan vara en del av framtidens hållbarhet. Dessutom är den ju väldigt vacker att se på!

Uppfinnare: Fredrik Wrede och Carl Johan Cronstedt. **År:** 1767. **Varför är den med i kulturkanon?** Den löste en nationell energikris, förbättrade boendemiljön radikalt i ett kallt klimat, och representerar svensk innovationsförmåga och design.

Justitieombudsmannen [Hans Järta och Bondeståndet]

Ordet "ombudsman" är en svensk exportsuccé! 1809 fick Sverige Justitieombudsmannen (JO). Dess uppgift: att skydda medborgarnas rättigheter mot staten. En idé som spreds över hela världen.

Det var i samband med att Sverige fick en ny grundlag 1809 som ämbetet skapades. Sverige hade då nyss förlorat Finland till Ryssland och kung Gustav IV Adolf hade avsatts. Ledande adelsmän ville försäkra sig om att det inte skulle bli något nytt "vanstyre". Den nya Justitieombudsmannen (JO) fick i uppdrag av riksdagen att skydda invånarnas rättigheter mot staten. Konceptet med att någon granskar de styrande var inte nytt, en föregångare fanns redan 1713. Men med 1809 års reform fick vi JO i den form vi känner den idag. Idéerna om att skydda medborgarna hämtades från upplysningen.

JO har blivit en riktig svensk "exportsuccé". Konceptet, och till och med själva ordet "ombudsman", har spridit sig till ett åttio-tal länder! Det finns idag ombudsman i till exempel Australien, Pakistan och Irland, och ämbetet kallas ofta just så. JO-ämbetet påminner oss om att även i en demokrati behöver medborgarna ett skydd mot de styrande. Det är en ständig påminnelse om vikten av maktbalans och att de som styr måste följa lagen och respektera våra rättigheter.

Initiativtagare: Hans Järta och Bondeståndet. **År:** 1809. **Varför är den med i kulturkanon?** Justitieombudsmannen är den första i sitt slag som bevakar medborgarnas rättigheter gentemot staten. Ämbetet har inspirerat motsvarande institutioner världen över.

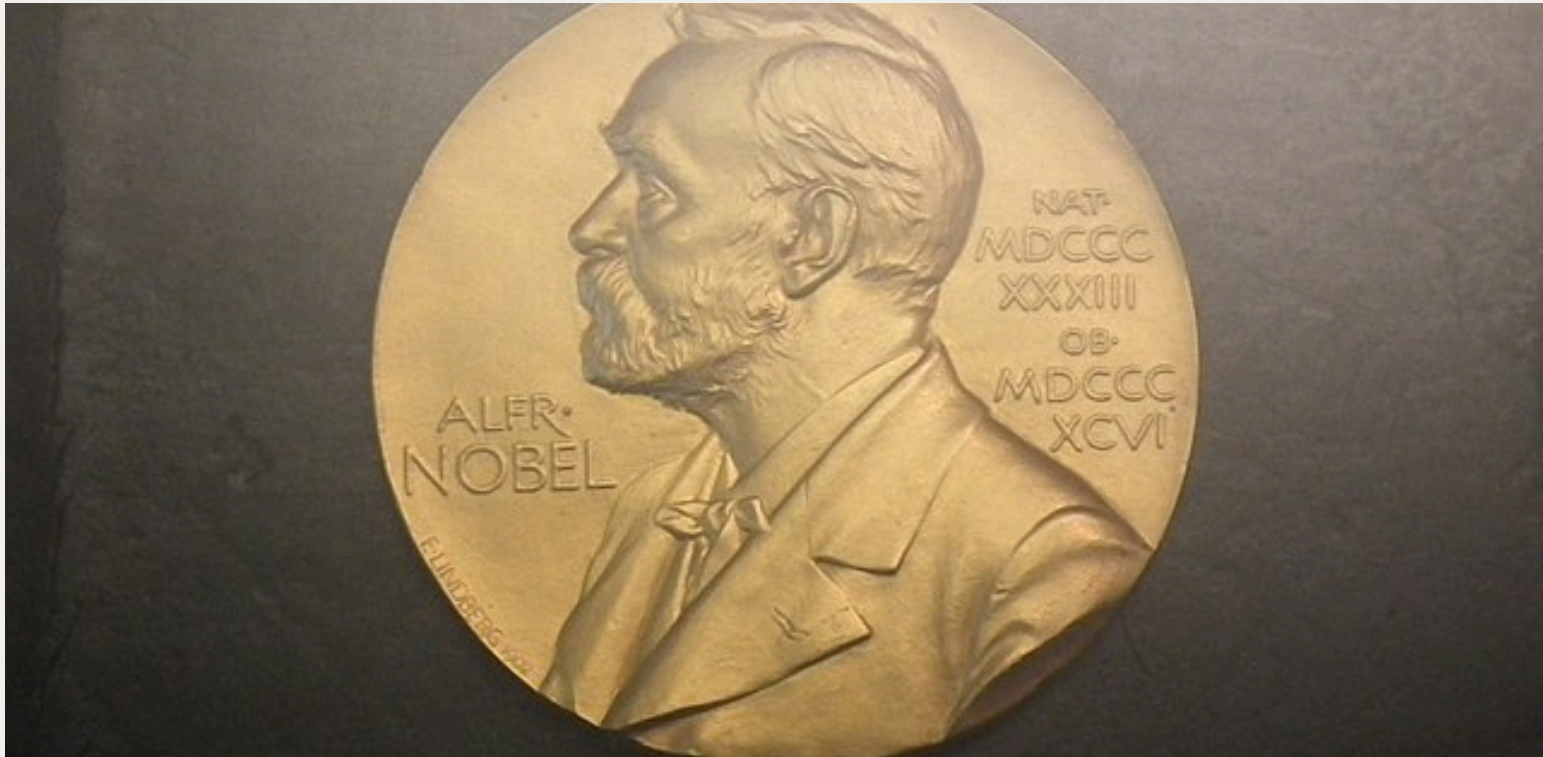
Göta kanal [Baltzar von Platen]

Baltzar von Platens storslagna vattenväg, Göta kanal, är mer än bara en kanal. Det är ett gigantiskt byggprojekt som symboliserar Sveriges fokus på framsteg, ingenjörskonst och nationell utveckling.

Kanalen, som stod klar 1832, sträcker sig 19 mil genom landet och kopplar ihop Östersjön med Västerhavet via en rad sjöar. Den var visionär Baltzar von Platens livsverk, även om han själv inte fick se den färdigställas. Projektet var enormt i sin tid, ett av Europas största anläggningsarbeten, och det sysselsatte tusentals soldater som grävare. Kanalen var ursprungligen tänkt som en snabb transportled för gods, en tidsbesparande genväg för att slippa betala tullar i Öresund. Även om järnvägen senare tog över som den viktigaste transportvägen, lade kanalbygget grunden för svensk ingenjörskonst och tekniskt kunnande.

Göta kanal är ett viktigt verk eftersom det markerar en vändpunkt i svensk historia. Efter att ha förlorat Finland och kungen i början av 1800-talet, bestämde sig Sverige för att sluta blicka bakåt mot stormaktsdrömmar. Istället fokuserade man på inre utveckling. Kanalen representerar detta skifte; den visar att Sverige satsade på fred, ekonomi och framåtblickande teknik. Dessutom skapade projektet en skola för framtidens ingenjörer, bland dem de inflytelserika bröderna Ericsson. Idag är kanalen mest känd som en populär turistattraktion, en levande relik som påminner oss om den svenska viljan att bygga och modernisera.

Initiativtagare: Baltzar von Platen. **År:** 1832. **Varför är den med i kulturkanon?** Kanalen är ett monument över svensk ingenjörskonst och samhällsomvandling. Den symboliserar skiftet från militär stormakt till ett fokus på inre ekonomisk och teknisk utveckling.

Nobelpriset [Alfred Nobel]

Ett pris som föddes ur en uppfinning och ett samvete! Nobelpriset är en global symbol för framsteg inom vetenskap, litteratur och fred. Det handlar om att hylla dem som gjort störst nytta för oss alla.

Priset instiftades av den svenske uppfinnaren och industrialisten Alfred Nobel, som blev väldigt rik på sin revolutionerande uppfinning dynamiten. Dynamiten behövdes till byggen, gruvor och vägar, men den användes också i krig. Nobel ville kompensera för den destruktiva potentialen i sin uppfinning och bestämde i sitt testamente att hans förmögenhet skulle användas för att belöna dem som "gjort mänskligheten den största nyttan" under året. Priserna började delas ut 1901 inom fysik, kemi, medicin (fysiologi), litteratur och fred. Fredspriset, som var extra viktigt för Nobel efter hans vänskap med fredsaktivisten Bertha von Suttner, delas ut av en norsk kommitté, medan de övriga hanteras av svenska institutioner.

Nobelpriset är idag världens mest kända utmärkelse och är en väldigt viktig del av Sveriges kulturella identitet utåt. Det lockar inte bara världens ögon till Stockholm varje år i december, utan det har också stor betydelse för att lyfta fram banbrytande forskning och fredsarbete. Priset påminner oss om att stora prestationer inom vetenskap och kultur kan förändra världen till det bättre. Och för Sverige har det gett oss en framträdande roll på den globala scenen för forskning och intellektuella framsteg.

Upphovsperson: Alfred Nobel. År: 1901. Varför är det med i kulturkanon? Priset är världens mest kända utmärkelse och lyfter fram globala framsteg inom vetenskap och kultur. Det har också gjort Sverige till ett viktigt nav på den internationella forskningsscenen.

Det sfäriska kullagret [Sven Wingquist]

De flesta av oss tänker sällan på de små delarna som får samhället att fungera. Men det sfäriska kullagret är en av dem. Denna lilla uppfinning från 1906 gjorde hela världens maskiner bättre, och Sverige rikare!

Uppfinnaren var den unge ingenjören Sven Wingquist. Han jobbade på Gamlestadens Fabriker i Göteborg där de stora textilmaskinerna ständigt krånglade. Han insåg att det berodde på att marken gav sig lite, vilket gjorde att lagren i maskinernas axlar flyttade sig en aning och snabbt nöttes ut. Wingquists lösning var genial: han gjorde kulornas löpbana rundad. Det sfäriska kullagret, som han fick patent på 1907, kunde hantera snedställningar utan att gå sönder. Detta lade grunden till Svenska Kullagerfabriken, SKF, som snabbt blev en av Sveriges viktigaste exportindustrier.

Varför är det viktigt idag? Wingquists uppfinning var en av de så kallade "snilleindustrierna" som gjorde Sverige till ett välmående industriland på 1900-talet. Kullagret är en fundamental del i nästan alla maskiner med roterande rörelser, från bilar och tåg till vindkraftverk. Det sfäriska kullagret symboliserar den svenska traditionen av teknisk innovation och entreprenörskap, där en smart lösning på ett problem kan bli en världsindustri. Kort sagt: utan kullagret hade det mesta i det moderna samhället stannat av.

Uppfinnare: Sven Wingquist. **År:** 1906. **Varför är den med i kulturkanon?** Uppfinningen löste ett universellt tekniskt problem och lade grunden för ett av Sveriges största exportföretag (SKF).

Viggen [Saab]

Hur försvarade Sverige sin neutralitet under kalla kriget? Stridsflygplan är en del av svaret. Mitt under kalla kriget skapades Viggen, ett flygplan som var avgörande för att skydda Sverige. Det visar hur Sverige ville stå utanför stormakternas konflikter.

Viggen föddes under 1960-talet när Sverige ville ha ett flygplan som kunde försvara landet i alla lägen. Flygplanet var resultatet av enorma satsningar på försvarsindustrin. Tusentals ingenjörer arbetade hårt på Saab i Linköping och Volvo (som gjorde Viggens motor) i Trollhättan för att skapa ett flygplan som kunde mycket mer än sina föregångare. Det var speciellt designat för att vara en del av det svenska folkförsvaret. Det skulle till exempel kunna lyfta och landa snabbt på korta, provisoriska landningsbanor, som bilvägar runtom i Sverige. Det här flygplanet symboliserar den svenska förmågan att skapa avancerad teknologi för att behålla fred och självständighet.

Varför är då Viggen viktig idag? Den är en stark symbol för en tid då Sverige satsade stort på att vara militärt starkt för att kunna vara politiskt neutralt. Flygplanet visar den otroliga ingenjörskraft och innovationsförmåga som fanns i Sverige. Det är en påminnelse om hotet under kalla kriget, och hur Sverige behövde bygga upp ett starkt försvar. Viggen blev en teknisk förebild internationellt och visar svensk förmåga att hävda sig inom avancerad industri och teknik, en stolthet som lever kvar.

Tillverkare: Saab. År: 1967. Varför är den med i kulturkanon? Viggen är en symbol för svensk ingenjörskonst och vår svenska vilja att skydda vårt land under kalla kriget.

Pappaledigheten [Sveriges riksdag]

En reform som ändrade synen på familjelivet för alltid! Det historiska beslutet 1974 gav pappor rätt till betald ledighet för att vara hemma med sina barn. Sverige var först i världen med detta banbrytande steg för jämställdheten.

Tidigare, när barn kom, var det en självklarhet att mamman tog hand om hem och barn medan pappan skulle jobba. Men med detta riksdagsbeslut skapades en ny, gemensam föräldraförsäkring. Föräldrarna fick nu bestämma själva vem som skulle vara hemma, och ersättningen var densamma. Även om vissa var oroliga för att reformen skulle bli en "kvinnofälla" som band mamman till hemmet, var alla partier i grunden överens om att det var dags att ändra på de gamla rollerna.

Denna reform är ett otroligt viktigt steg i svensk kulturhistoria. Den har synliggjort pappans roll i barnens tidiga liv och öppnat upp för ett mer jämställt föräldraskap. För att skynda på utvecklingen har man sedan dess infört den så kallade "pappamånaden" (och senare två, nu tre), där en del av ledigheten går förlorad om inte pappan tar ut den. Männens uttag har stadigt ökat, från bara några procent till omkring 30 procent idag. Beslutet 1974 visar hur politiska beslut kan förändra vardagen och kulturen i grunden, och det fortsätter att inspirera världen.

Beslutande organ: Sveriges riksdag. **År:** 1974. **Varför är den med i kulturkanon?** Beslutet etablerade Sverige som världsledande inom jämställdhet och förändrade synen på föräldrarollen i grunden. Den har haft en enorm påverkan på svenskt familjeliv och normer.

VERK 91-100

OFFENTLIGHET

Kategorin Offentlighet handlar om de dokument, platser eller händelser som har format vår demokrati, vårt öppna samhälle och vårt sätt att kommunicera. Experterna letade efter saker som skapat viktiga referenspunkter i svensk offentlighet och har blivit en del av vår gemensamma självförståelse.

Urvalet handlar inte om att lyfta fram förebilder, utan om att ge verktyg för att förstå dagens Sverige. Eftersom enskilda personer inte fick väljas ut, har man i vissa fall valt bort en inflytelserik individ och istället valt något den personen åstadkommit. De tio valda punkterna ger oss en viktig grund för att förstå hur vårt samhälle blev öppet och demokratiskt.

Gustavianum [Gustaf II Adolf och Olof Rudbäck d.ä.]

Universiteten bidrar till vår framtid, och det här är byggnaden som satte Uppsala universitet på kartan! Gustavianum är Uppsalas äldsta bevarade universitetsbyggnad och en symbol för vår kunskapshistoria.

Bygget stod klart år 1625 och ersatte den gamla byggnaden för akademisk undervisning. Den fick en rejäl uppgradering 1662 när den inflytelserika professorn Olof Rudbeck d.ä. lät bygga till den mest spektakulära delen: den anatomiska teatern. Inspirerad av en holländsk trend skapades en lektionssal där medicinstudenterna kunde studera människokroppen på nära håll. Föreställ dig en kupolförsedd sal där dissektioner genomfördes som en sorts föreläsning. Supermodernt på 1600-talet! Idag fungerar byggnaden som museum.

Gustavianum är viktig just för att den representerar universitetet som institution. Uppsala universitet är äldst i Norden (grundat 1477), och när Gustavianum byggdes under stormaktstiden fick man för första gången en egen, dedikerad huvudbyggnad. Den visar hur Sverige tidigt satsade på kunskap och vetenskap. Den anatomiska teatern är en perfekt symbol för hur 1600-talets vetenskapliga revolution slog rot i Sverige, vilket har format landet i grunden. Byggnaden påminner oss om att kunskapshöjning är en pågående process, från de tusentals studenter som fanns där på 1600-talet till dagens enorma campus.

Upphovspersoner: Gustaf II Adolf (initiativtagare) och Olof Rudbäck d.ä. (tillbyggnad).
År: 1625. **Varför är den med i kulturkanon?** Byggnaden är Uppsala universitets äldsta bevarade huvudbyggnad och en central symbol för Sveriges kunskapsinstitution.

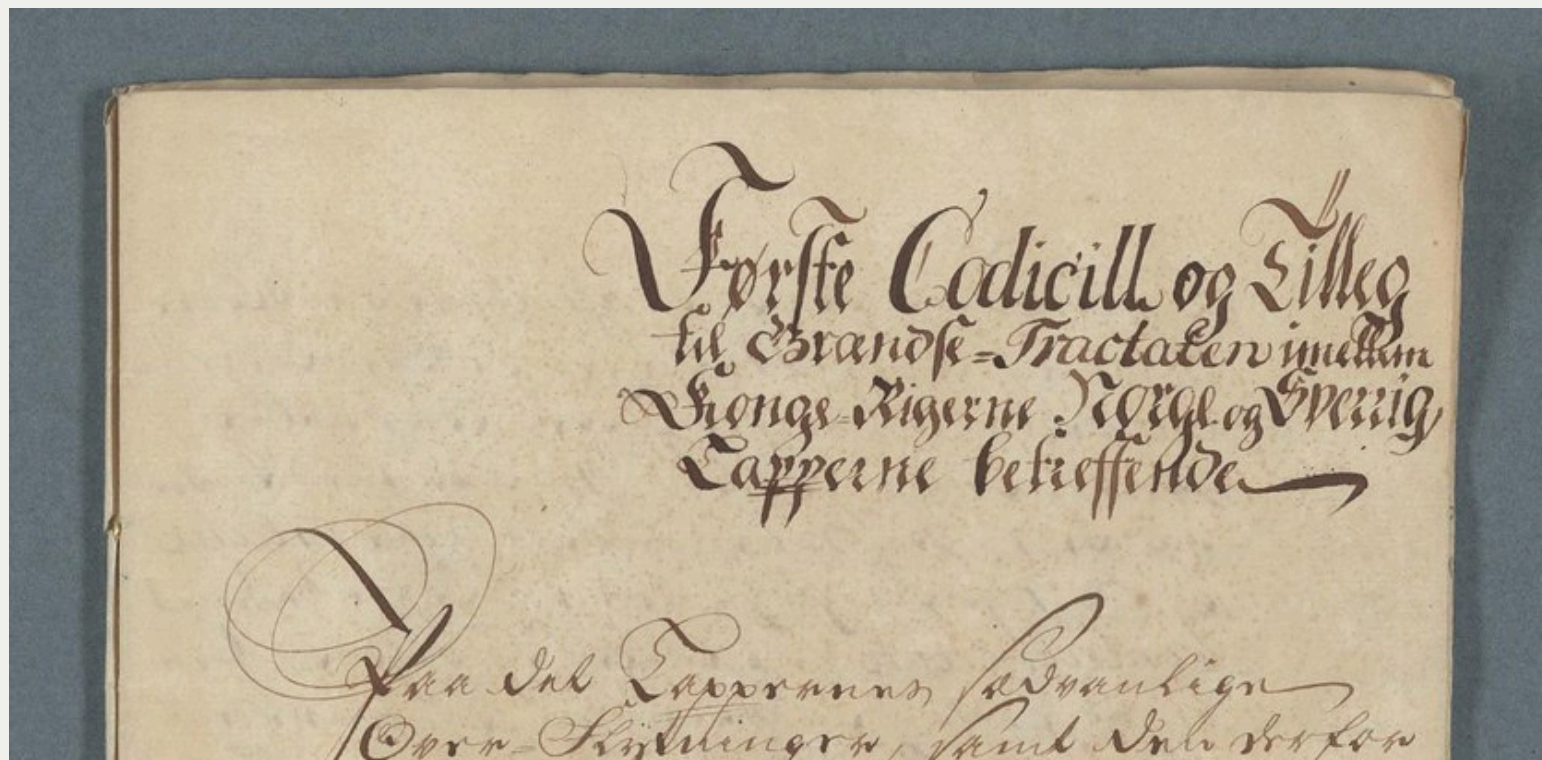
1634 års regeringsform [Axel Oxenstierna]

Innan 1634 kunde Sveriges styre kännas lite rörigt, med en kung som skulle hålla koll på det mesta. Men så kom Axel Oxenstierna. Han skapade den här ritningen för den moderna svenska staten, en imponerande plan för att få ett stort land att fungera.

1634 års regeringsform kom till i ett Europa fullt av krig och där Sverige hade vuxit sig större med nya områden att styra. Rikskanslern Axel Oxenstierna var arkitekten bakom detta mästerverk av byråkrati och struktur. Istället för att kungen skulle bestämma allt direkt, fick Sverige nu en fast organisation för både civil och militär förvaltning. Landet delades in i län, rättsväsendet fick ny ordning, och Stockholm blev tydligt rikets huvudstad. Dessutom inrättades fem centrala ämbetsverk (liknade dagens myndigheter). Dessutom kom viktiga funktioner som postväsende och lantmäteriet på plats.

Regeringsformen från 1634 är viktig för oss än idag eftersom den skapade institutionerna som vi fortfarande lever med. Den gav oss en stabil administration, ett offentligt etos (alltså en tanke om hur staten ska fungera ärligt och effektivt) och visade hur en välfungerande modern stat kan se ut. Axel Oxenstierna ses med rätta som Sveriges stora statsbyggare, och hans verk visar att smart administration kan vara lika viktigt som militära segrar för att bygga ett starkt land.

Upphovsperson: Axel Oxenstierna. **År:** 1634. **Varför är den med i kulturkanon?** Den satte normen för hur Sverige skulle styras och lade grunden till den moderna statens institutioner och förvaltning.

Lappkodicillen [Svenska och norska staten]

Visste du att ett gammalt avtal mellan Sverige och Norge fortfarande ger samer särskilda rättigheter? Lappkodicillen från 1751 är ett erkännande av samernas unika ställning, framför allt när det gäller att röra sig över nationsgränserna.

Detta dokument är en bilaga till ett gränsavtal (kallas "Strömstads-traktaten") som skrevs mellan Sverige och Danmark-Norge. I kodicillen (ett tillägg till ett avtal) erkände man samernas uråldriga rätt att flytta med sina renar över den nya gränsen mellan länderna. Det var ett sätt att säga att samerna som folk hade rättigheter som andra inte hade vilket var en viktig sak i en tid när staterna alltmer ville kontrollera sina gränser och medborgare. Avtalet tvingade dem samtidigt att välja om de ville vara svenska eller norska medborgare, men det bekräftade samernas traditionella sätt att använda mark och vatten för renskötsel. Intressant nog har Norge försökt säga upp avtalet, men det är fortfarande gällande!

Lappkodicillen är viktig än idag, inte bara för att den fortfarande är i kraft. Den visar hur svårt det är för nationalstater att hantera ursprungsbefolkningars rättigheter. Även om avtalet gav samerna frihet att röra sig, så tvingades de också in i de statliga strukturerna. Kodicillen ligger bakom flera av dagens juridiska strider om samers rätt till mark och vatten för renskötsel, jakt och fiske. Det är ett viktigt exempel på hur äldre avtal kan vara en grund för dagens debatt om urfolksrättigheter och självbestämmande i Sverige.

Parter: Svenska och norska staten. **År:** 1751. **Varför är den med i kulturkanon?**

Lappkodicillen bekräftar samernas historiska särställning, belyser statens utmaningar med minoritetsfrågor och har en juridisk betydelse som gäller än idag.

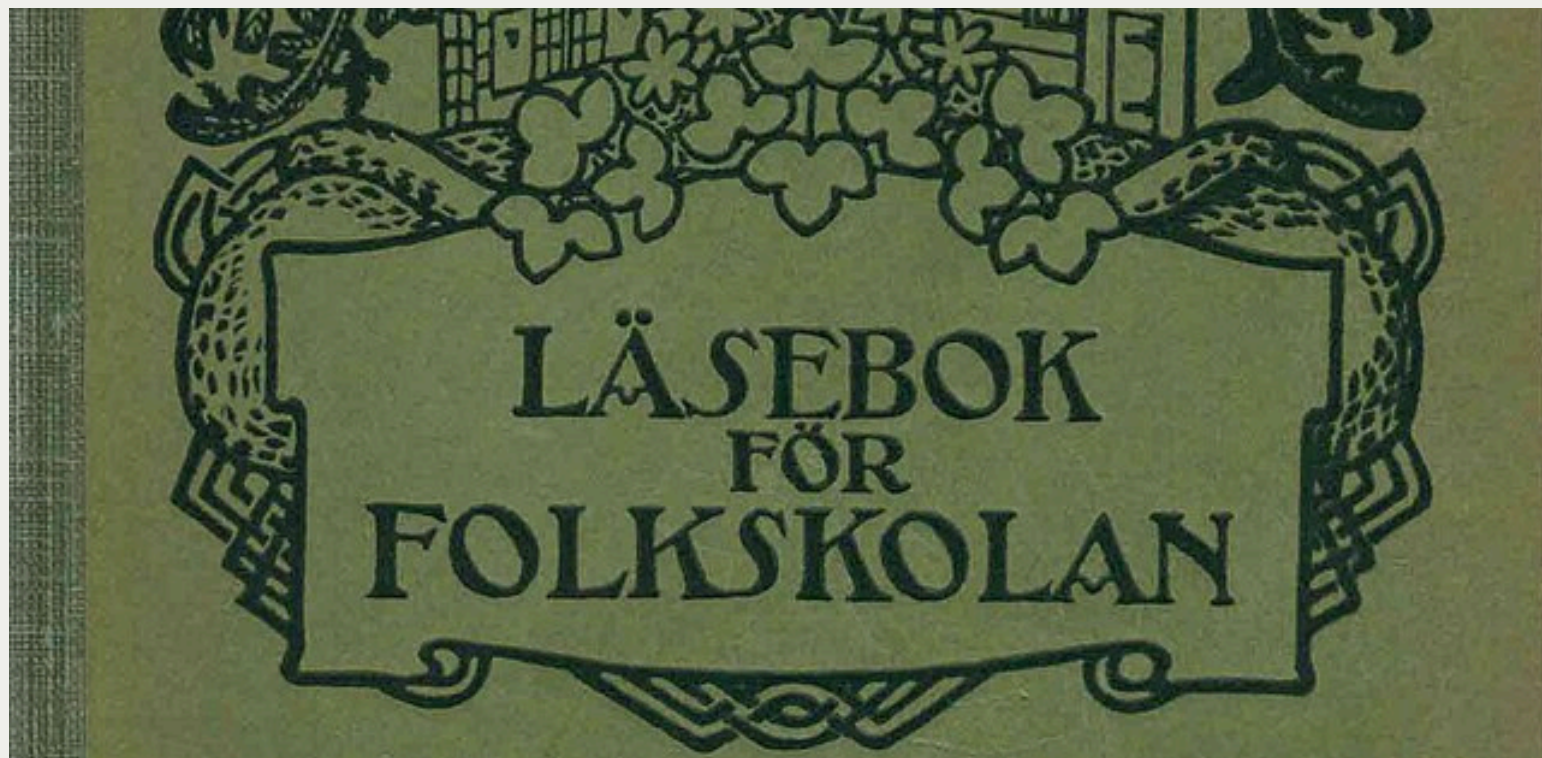
Svenska Akademiens ordbok [Gustav III]

Inspirerad av franska förlagor ville kungen samla språket. Svenska Akademiens ordbok (SAOB) är ett av de mest ambitiösa kulturprojekten i Sverige. Den är en enorm historisk ordbok som beskriver det svenska språket, ord för ord, från 1500-talet och framåt.

Första versionen av ordboken kom ut 1898, men initiativet togs redan 1786 av kung Gustav III när han instiftade Svenska Akademien, med den franska akademien som förebild. Målet var att samla och beskriva det svenska språket. Det är ett jätteprojekt som dokumenterar hur ord uttalas, böjs, var de kommer ifrån och vad de betyder. Ofta med citat från olika källor, som alltifrån Bibeln till dagstidningar och skönlitteratur. Efter 140 års arbete kom det sista bandet ut så sent som 2023, och verket består totalt av 39 volymer!

Idag är SAOB en ovärderlig resurs. Den är tillgänglig gratis på internet och används av både forskare och nyfikna amatörer. Genom att spåra ordens liv från 1521 och framåt så speglar ordboken också hela Sveriges samhällsutveckling och historia. Den är ett lättillgängligt bevis på att vårt språk är ett levande kulturarv, och den hjälper oss alla att förstå de svenska ordens ursprung, mening och användning.

Initiativtagare: Kung Gustav III. **År:** Initiativet 1786. **Varför är den med i kulturkanon?** SAOB är den mest omfattande historiska ordboken över svenska språket och en unik dokumentation av Sveriges språkliga och kulturella utveckling.

Läsebok för folkskolan [Norstedts förlag och Fredrik Ferdinand Carlsson]

Boken som lärde generationer av svenskar vad de skulle lära sig. Och hur de skulle uppföra sig. Den här läseboken var den första som spreds i hela landet, och den lade grunden för den moderna skolan.

Den första upplagan av Läsebok för folkskolan gavs ut år 1868 av Norstedts förlag, ledd av den mäktige historieprofessorn Fredrik Ferdinand Carlson. Boken var tänkt för den nya folkskolan och blev den första riktigt stora svenska boken som spreds till skolor i hela landet. Den täckte i princip alla ämnen: allt från historia och naturvetenskap till geografi och sånger. Under decennier trycktes stora upplagor där elever kunde läsa om dikter som "Sven Dufva" och "Vårt land", och även texten till det som senare skulle bli vår nationalsång, "Du gamla, du fria".

Läseboken har format synen på svensk identitet och vad som är viktigt i samhället. Syftet var inte bara att förmedla kunskap, utan också att fostra barnen i nationell och kristen anda med ideal som flit, ärlighet och ödmjukhet. Den har kallats en "nationell kanon" och blev en symbol för skolans uppdrag att både undervisa och uppfostra. Även om den kritiserades av somliga, inspirerade den till andra viktiga verk, som Selma Lagerlöfs Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Den visar hur skolan alltid har handlat om både fakta och värderingar.

Utgivare: Norstedts förlag och Fredrik Ferdinand Carlsson. **År:** 1868. **Varför är den med i kulturkanon?** Läseboken var den första läroboken med spridning i hela landet och präglade generationer av svenskar. Den etablerade en nationell kanon för kunskap och värderingar i skolan.

Riksdagshuset [Helgo Zettervall och Aron Johansson]

Riksdagshuset är mer än bara en byggnad. Ritat av arkitekterna Helgo Zettervall och Aron Johansson är det själva symbolen för den svenska demokratin. Det är här inne alla viktiga beslut tas.

Sveriges riksdag hade funnits länge, men i början av 1900-talet behövdes ett nytt och pampigt hus som kunde samla våra folkvalda. Bygget påbörjades 1897, och Riksdagshuset stod färdigt och invigdes i januari 1905. Arkitekterna skapade en stor byggnad med mycket sten och imponerande fasader, designad för att spegla att det var här landets maktcentrum skulle finnas. Även om Sverige senare, 1971, gick över till att bara ha en kammare i riksdagen, har huset fortsatt att vara hjärtat i vår demokrati. Det har byggts om och anpassats genom åren, men grundtanken är densamma: här samlas våra 349 ledamöter för att debattera och fatta beslut.

Riksdagshuset är viktigt för oss idag eftersom det påminner oss om att det är vi, folket, som styr landet. Byggnaden är en konstant påminnelse om den representativa demokratin, där vi vart fjärde år väljer de personer som ska stifta lagar, bestämma om statens ekonomi och kontrollera regeringen. Riksdagshuset är platsen för det demokratiska samtalet, där olika partier möts, diskuterar och förhandlar om Sveriges framtid. Det symboliserar att politisk makt måste utövas öppet och att debatt är en avgörande del av att styra ett land.

Arkitekter: Helgo Zettervall och Aron Johansson. **År:** 1897-1905. **Varför är det med i kulturkanon?** Riksdagshuset är den fysiska symbolen för den svenska demokratin och den plats där viktiga politiska beslut fattas för att styra Sverige.

Brunnsviks folkhögskola [Karl-Erik Forsslund]

Arbetare började utbilda sig, och testa på demokrati. Brunnsviks folkhögskola är ett verk i svensk kulturhistoria som handlar om kunskap. Skolan representerar idén om att alla förtjänar att utbildas, oavsett hur tjock plånboken är.

Brunnsvik startades år 1906 i Dalarna av författaren och socialdemokraten Karl-Erik Forsslund. Skolan var öppen för unga arbetare som ville lära sig mer än vad folkskolan kunde erbjuda. Folkhögskolan var en dansk idé som kom till Sverige för att utbilda bönder. Men kring år 1900 växte det fram en ny våg av folkhögskolor (exempelvis Brunnsvik) som lockade till sig arbetare som ville utbilda sig. De läste ämnen som historia och litteratur, men testade också på demokrati genom "övningsriksdagar" där de fick skriva förslag och motioner. Många av dem saknade rösträtt för att de var för unga eller fattiga. Men på Brunnsvik fick de en förståelse och en känsla av värdighet som var helt avgörande när demokratin sedan slog igenom i Sverige.

Brunnsvik är viktig av en enkel anledning. Den påminner oss om att demokrati är mer än bara val. Alla medborgare måste ha kunskap för att kunna påverka. Skolan, och hela folkhögskolerörelsen, visade att bildning var nyckeln till jämlikhet och inflytande. Idén om att folkbildning kan skapa ett friare samhälle är ett viktigt svenskt bidrag till världen. Intresset för att lära tillsammans på fritiden lever kvar. Vi ser det i alla dagens studieförbund och bokcirklar.

Grundare: Karl-Erik Forsslund. **År:** 1906. **Varför är den med i kulturkanon?** Brunnsvik är en stark symbol för den svenska folkbildningsrörelsen, som spelade en avgörande roll för demokratis utveckling i Sverige. Den visade hur kunskap kunde ge vanliga människor makt och inflytande.

Vasaloppet [Anders Pers och IFK Mora]

De flesta svenskar har koll på vad Vasaloppet är. Det här är världens största långlopp på skidor. Skidtävlingen, som är över 100 år gammal, är en unik mix av idrott, tradition och friluftsliv, som engagerar hela Sverige.

Loppet startade 1922 på initiativ av redaktören Anders Pers och arrangerades av IFK Mora. Inspirationen hämtades från Gustav Vasas flykt på skidor från danskarna år 1520-1521. Loppet går mellan Sälen och Mora, den omvända sträckan som Gustav Vasa skidade. Med över 1,5 miljoner deltagare genom åren är det världens längsta, största och äldsta långlopp på skidor. Varje år, den första söndagen i mars, samlas tiotusentals skidåkare och åskådare. Vasaloppet är en demonstration av den svenska idrottsrörelsen som en folkrörelse, där både amatörer och elit samsas i spåren, stärkta av valspråket över mållinjen: "I fädrens spår för framtids segrar."

Vasaloppet speglar djupt rotade delar av den svenska kulturen. För många är det en personlig utmaning, och det är också en hyllning till friluftslivet och naturen. Loppet passerar genom platser som Mångsbodarna och Oxberg, där deltagarna serveras den obligatoriska blåbärssoppan. Det har blivit en tradition för många svenskar att delta eller följa loppet på plats, via radio eller TV. Det visar också på hur svensk identitet kan kopplas till historia och natur. Loppet har moderniserats genom åren. 1981 tilläts kvinnor delta för första gången och 1997 tillkom den officiella damklassen. Vasaloppet är en levande länk till både vårt historiska arv och vår passion för längdskidåkning (en sport vi är världsledande inom).

Grundare: Anders Pers och IFK Mora. **År:** 1922. **Varför är det med i kulturkanon?** Det är Sveriges äldsta, längsta och största skidlopp. Det kombinerar historia, idrott och folkrörelse på ett unikt sätt och speglar Sveriges koppling till natur och friluftsliv.

Per Albin Hanssons folkhemstal [Per Albin Hansson]

Folkhemmet. Du har antagligen hört ordet. Det är inte bara ett välanvänt uttryck bland politiker, utan en grundläggande idé som ligger bakom hela den svenska modellen. Och allt började med ett tal som Per Albin Hansson höll.

Det var år 1928, i riksdagen, som socialdemokraten Per Albin Hansson (som senare blev statsminister) höll det här viktiga talet. Han introducerade bilden av "folkhemmet" där alla medborgare skulle vara som en familj, utan "kelgrisar" eller "styvbarn". Målet var ett samhälle byggt på gemenskap och medkänsla, där staten skulle ta ett stort ansvar för allas välfärd och garantera jämlikhet, oavsett bakgrund. Det handlade om att bygga ett tryggt Sverige där alla kände sig hemma och omhändertagna.

Än idag är Folkhemmet en stark symbol i svensk politik och samhällsdebatt, även om det också har kritiserats. Det ligger till grund för den svenska välfärdsstaten vi har, där staten spelar en stor roll för invånarnas välbefinnande. Talet påminner oss om en vision av ett solidariskt samhälle och hur djupa idéer från politiken kan prägla ett helt land, både materiellt och kulturellt. Visionen om Folkhemmet lever kvar som ett ideal om ett Sverige för alla.

Upphovsperson: Per Albin Hansson. **År:** 1928. **Varför är den med i kulturkanon?** Talet introducerade "folkhemmet" som en central metafor och vision, vilken har varit avgörande för den svenska välfärdsstaten och landets självförståelse.

Radiohuset [Erik Ahnborg och Sune Lindström]

I Radiohuset på Gärdet i Stockholm fick public service-idén ett fysiskt hem. Huset invigdes 1962 för att rymma all verksamhet hos Sveriges Radio och TV. Målet var opartisk nyhetsförmedling och folkbildning, för hela allmänheten.

När huset stod klart 1962, ritat av Erik Ahnborg och Sune Lindström, markerade det en ny era för svensk media. Radiohuset var byggt för att samla det statligt reglerade programbolaget, som finansierades av licensavgifter och hade ett tydligt krav på sig att vara neutralt och folkbildande, utan reklam. Att samla alla funktioner under ett tak, på Gärdet i Stockholm, var en kraftfull markering av att public service nu var en etablerad institution i landet. Denna institution, där sändningsinnehållet anförtröddes AB Radiotjänst, skulle tillsammans med den fria pressen utgöra Sveriges mediala scen.

Radiohuset är idag en viktig referenspunkt eftersom det symboliserar public service-idén: medier kan vara i allmänhetens tjänst och arbeta opartiskt under demokratisk kontroll. Byggnaden påminner oss om den gemensamma plattform som skapades för att förmedla nyheter sakligt och opartiskt. Tillsammans med de fria medierna har den institution Radiohuset symboliserar utgjort det offentliga Sveriges mediala scen, vilket gör den till en viktig del av vårt kulturarv och en påminnelse om ramarna för demokratin.

Arkitekter: Erik Ahnborg och Sune Lindström. **År:** 1962. **Varför är det med i kulturkanon?** Byggnaden symboliserar den svenska public service-institutionen, som med de fria medierna, varit avgörande för svensk offentlighet, demokrati och kulturliv.

